ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №5 (69) (травень)

www.lit-bel.org www. novychas. org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

ПАМЯЦЬ

ПЕРАМОГА. ЯНЫ НАПЕРАДЗЕ ІДУЦЬ

Уладзімір НЯКЛЯЕЎ

9 Мая я звычайна віншаваў бацьку і ягоных франтавых сяброў. Яны збіраліся пасля ўрачыстага афіцыёзу дзе-небудзь на беразе рэчкі ці ў ляску, выпівалі па сто франтавых за тых, хто да гэтага дня не дажыў, курылі і маўчалі. А калі ўспаміналі пра вайну, дык іх успаміны мала нагадвалі тыя карціны пераможных баталій і пампезнага гераізму, якія маляваліся савецкай прапагандай. Можна сказаць, ніяк не нагадвалі...

Мой бацька, які прайшоў вайну ад пачатку да канца, распавёў аднойчы, як патрапіў у штрафроту. Паслалі яго ў тыл па снарады. Пагрузілі яны з сябруком тыя снарады ў палутарку, а сябрук кажа: «Я ведаю, дзе тут піва можна папіць. Заўтра наступленне, давай вып'ем перад смерцю».

На перадавой — смерць, а ў тыле, хоць і вайна, — жыццё. Пры штабе — піўная. Зайшлі яны, а ў піўной налівае піва бацькаў зямляк. Бацька кажа: «Каму немцаў забіваць — каму піва наліваць». Зямляк у адказ: «А вы, хлопцы, прывядзіце мне сюды пару немцаў, я іх тут заб'ю».

Бацька яму ў лоб куфлем, піва не дапіўшы, і сябрук бацькаў таксама не стрываў...

З тым паехалі. Назаўтра бой, сябрук бацькаў загінуў. А бацьку асабіст паклікаў. Буфетчык нажаліўся, а буфетчык — фігура. Асабліва для асабістаў, якія разам са штабнымі на вайне піва й пілі. Асабіст кажа: «Я пакуль да цябе па-свойску. Твой зямляк умову паставіў: ты перад ім за сябе і за сябрука свайго прабачаешся — і ён не піша рапарт. Калі не прабачаешся, дык штрафрота. Ты ў лоб даў старэйшаму па званні».

Бацька адказаў, што не ведае, ці згадзіўся б прасіць прабачэння ягоны загінулы сябрук. І пайшоў у штрафроту, дзе прабыў усяго тры дні: на чацвёрты яго паранілі.

Хтосьці сказаў бацьку, што закон: «У штрафроце (як і ў штрафбаце) не да смерці (як у немцаў), а да першай крыві ці ўзнагароды» — адстаяў перад генералісімусам Сталіным маршал Жукаў. І маршал стаў для бацькі кумірам. Мемуары Жукава ў апошнія гады жыцця былі настольнай бацькавай кнігай.

Бацька не ведаў, што ягоны брат загінуў пад Берлінам 16 красавіка 1945 года толькі таму, што Жукаў, атрымаўшы на гэта згоду Сталіна, аддаў загад штурмаваць Зеелаўскія вышыні. Штурмаваць без ваеннай патрэбы: і лёс Берліна, і вынік вайны былі ўжо вырашаныя. Штурмаваць адной пяхотай — без танкаў і самалётаў. І за два дні штурму паклалася на тых вышынях столькі салдат, колькі сёння засталося ў Беларусі ўсіх жывых ветэранаў.

Пра гэта не сказана ў мемуарах Жукава, якія канчаюцца якраз успамінамі пра штурм Берліна. Няма ў іх нічога і пра тое, як пасля вайны генералісімус з маршалам дзялілі салдацкую перамогу.

22 сакавіка 1946 года Жукаў быў прызначаны наменнікам міністра абароны, а ўжо 1 чэрвеня таго ж года з гэтай пасады звольнены. У загадзе аб звальненні міністр абароны Сталін напісаў: «Маршал Жуков, утеряв всякую скромность, и будучи увлечен чувством личной амбиции, считал, что его заслуги недостаточно оценены, приписывая при этом себе, в разговорах с подчиненными, разработку и проведение всех основных операций Великой Отечественной войны, включая и те операции, к которым он не имел никакого отношения».

21 лютага 1947 года Жукаў быў выведзены са складу ЦК. 27 лютага ён напісаў ліст Сталіну:

«Товарищ Сталин, я еще раз со всей чистосердечностью докладываю Вам о своих ошибках.

1. Во-первых, моя вина прежде всего заключается в том, что я во время войны переоценивал свою роль в операциях и потерял чувство большевистской скромности. Во-вторых, моя вина заключается в том, что при докладах Вам и Ставке Верховного Главнокомандования своих соображений, я иногда проявлял нетактичность и в грубой форме отстаивал свое мнение. В-третьих, я виноват в том, что в разговорах с Василевским, Новиковым и Вороновым делился с ними о том, какие мне делались замечания Вами по моим докладам. Все эти разговоры никогда не носили характера обид, точно так же, как я, высказывались Василевский, Новиков и Воронов. Я сейчас со всей ответственностью понял, что такая обывательская болтовня безусловно является грубой ошибкой и ее я больше не допущу. В-четвертых, я виноват в том, что проявлял мягкотелость и докладывал Вам просьбы о командирах, которые несли заслуженное наказание. Я ошибочно считал, что во время войны для пользы дела лучше их быстрее простить и восстановить в прежних правах. Я сейчас осознал, что мое мнение было ошибочным.

2. Одновременно, товарищ Сталин, я чистосердечно заверяю Вас в том, что заявление Новикова о моем враждебном настроении к правительству является клеветой. Вы, товарищ Сталин, знаете, что я, не щадя своей жизни, без колебаний лез в самую опасную обстановку и всегда старался как можно лучше выполнить Ваше указание.

3. Все допущенные ошибки я глубоко осознал, товарищ Сталин, и даю Вам твердое слово большевика, что ошибки у меня больше не повторятся. На заседании Высшего военного совета я дал Вам слово в кратчайший срок устранить допущенные мною ошибки, и я свое слово выполняю. Работаю в округе много и с большим желанием. Прошу Вас, товарищ Сталин, оказать мне полное доверие, я Ваше доверие оправдаю. Г. ЖУКОВ».

> Яфрэйтар Пракоп Някляеў, які паміж прыніжэннем і штрафротай выбраў штрафроту, гэты ліст любімага маршала не прачытаў

Добра, што ў кнізе мемуараў Жукава пра дзяльбу салдацкай перамогі ні слова, і яфрэйтар Пракоп Някляеў, які паміж прыніжэннем і штрафротай выбраў штрафроту, гэты ліст любімага маршала не прачытаў.

Як не прачыталі яго і бацькавы сябры, якія паміж сабой нічога не дзялілі, апроч франтавых ста грамаў ды пачака махоркі. Вось яны сядзяць на пагорку, выпіваюць, дымяць, і з кожным днём Перамогі іх усё меней, меней, меней, галасы іх ціпшэй, ціпшэй, ціпшэй — вось ужо амаль і спусцеў пагарак...

Але не спусцеюць ніколі сэрцы людзей, у якіх жыве і будзе жыць удзячнасць тым, хто, нягледзячы на калектывізацыю і Гулаг, калгасы і лесапавалы, штрафроты, штрафбаты і заградатрады, неймавернымі высілкамі і небывалай крывёй выстаяў і перамог!..

Спытае нехта: як жывеш?
І ты ў адказ кіўнеш: нічога...
Пасля спытай сябе самога:
Як ты жывеш? Ці так жывеш?

Прыйдзі да Вечнага агню
І моўчкі, стаўшы на калені,
Правер агнём сваё сумленне
На праўду і на чысціню.

Калі устанеш прысягнуць
Усім, хто не вярнуўся з бою, –
Ты не шукай іх за спіною.
Яны наперадзе ідуць.

http://naviny.by

САЮЗ

АДНОЎЛЕНА АДДЗЯЛЕННЕ СБП

Адбылося паседжанне Магілёўскага аддзялення ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў».

У парадку дня былі два пытанні: 1. Аб аднаўленні дзейнасці Магілёўскага аддзялення СБП; 2. Выбары старшыні аддзялення. Праца паседжання пачалася з уручэння пісьменніцкіх пасведчанняў нядаўна прынятым у шэрагі СБП Тамары Аўсяннікавай, Міхасю Булавацкаму і Сяргею Украінку.

У абмеркаванні першага пытання ўзялі ўдзел Яраслаў Клімуць, Фелікс Шкірманкоў, Мікола Яцкоў, Міхась Булавацкі.

Адзінагалосна было пацверджана рашэнне аб аднаўленні дзейнасці Магілёўскага аддзялення СБП. На пасаду старшыні Магілёўскага аддзялення абраны пісьменнік Мікола Яцкоў.

Кіраўніцтва ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» на паседжанні прадстаўляў намеснік старшыні Эдуард Акулін.

ЭКСЛІБРЫС

Закончыўся прыём заявак на конкурс Саюза беларускіх пісьменнікаў «Экслібрыс» для маладых літаратараў.

2012 год выдаўся багатым на юбілеі класікаў беларускай літаратуры: 200 гадоў з дня нараджэння Паўлюка Багрыма, 130 — Якуба Коласа і Янкі Купалы, 125 — Алеся Гаруна і Цішкі Гартнага, 100 — Максіма Танка, 95 — Янкі Брыля, 75 — Міхася Стральцова... Славутым юбілярам і прысвячаецца конкурс.

Да ўдзелу прымаліся празаічныя творы, паэзія, драматургія, літаратурная крытыка, пераклады мастацкіх тэкстаў на беларускую мову і пераклады твораў беларускіх пісьменнікаў на расійскую мову. Узяць удзел у конкурсе маглі пісьменнікі, літаратурныя крытыкі і перакладчыкі, не старэйшыя за 35 гадоў.

Лепшых аўтараў назаве журы конкурса, у якое ўвайшлі: Эдуард Акулін, Ірына Багдановіч, Аксана Данільчык, Віктар Жыбуль, Алесь Пашкевіч, Барыс Пятровіч, Людміла Рублеўская, Міхась Скобла і Андрэй Хадановіч.

Па выніках літаратурнага конкурса «Экслібрыс» будзе праведзена вечарына ўзнагароджвання пераможцаў. Творы фіналістаў будуць надрукаваныя ў часопісе «Дзеяслоў» і «Літаратурнай Беларусі», іх аўтары атрымаюць магчымасць наведаць літаратурныя майстар-класы, якія праведуць вядомыя беларускія пісьменнікі. Па заканчэнні конкурса пры СБП пачне працаваць Школа маладых літаратараў.

Прэсавая служба СБП

ЧЭРВЕНЬСКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы чакаюць сваіх юбілееў сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

05.06.1942 – Вячаслаў Пятровіч Рагойша
13.06.1957 – Ігар Васільевіч Жук
26.06.1932 – Давід Рыгоравіч Сіманові

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

РЭГІЁНЫ

СУМАВАЦЬ? НЯМА ЧАСУ!

Чалавек не заўсёды можа абраць сабе месца для жыхарства — даводзіцца ж лічыцца з жыццёвымі рэаліямі… І ўсё ж пытанне, дзе лепей жывецца-існуецца творчай асобе, прынамсі — літаратару, не мае, мне здаецца, адназначнага адказа.

Колькі мы ведаем прыкладаў, калі пісьменнікі, што жылі «ў правінцыі», адначасова былі ўладарамі думак сталічнай чытацкай аўдыторыі. Але гаворка трохі пра іншае: ці пачуваюць сябе «ізаляванымі» сучасныя беларускія літаратары, у прыватнасці — сябры нашага пісьменніцкага саюза, якія жывуць далёка ад буйных гарадоў? Канешне, ёсць тэлефоны, ліставанне, Інтэрнэт, магчымасць атрымліваць па пошце літаратурныя выданні… Але што рабіць, калі цягне і да «жывых», непасрэдных кантактаў?

Можна, вядома, час ад часу наведваць сталіцу або абласны горад, сустракацца з сябрамі-калегамі. Ёсць, аднак, і іншы цікавы шлях, які ўжо не адзін год практыкуюць літаратары Лунінеччыны: запрашаць да сябе ў госці, ладзіць вечарыны ды іншыя імпрэзы з удзелам «суседзяў». І не толькі суседзяў геаграфічных, бо не аднойчы наведвалі Лунінецкі раён пісьменнікі з Мінска, іншых рэгіёнаў Беларусі. Што да берасцейцаў (а Лунінеччына належыць да Брэсцкай вобласці), то тут за апошнія гады пабывала ўжо большасць сябраў абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў. Прыклады? Сёлета трэці год запар лунінецкія сябры СБП і Беларускай асацыяцыі журналістаў зладзілі ў сваім горадзе тэматычны круглы стол (і адначасова творчую вечарыну) літаратараў і журналістаў.

У часе імпрэзаў абмяркоўваліся, напрыклад, аспекты ўзаемадачынення журналістыкі і літаратуры, праблемы (не)залежнасці творчай асобы ад жыццёвых абставінаў і інш. Апрача мясцовых творцаў, удзел у мерапрыемстве бралі ў 2010 годзе Іван Лагвіновіч, Аляксей Белы і Алесь Корнеў з Баранавіч, Аляксей Філатаў з Берасця, у 2011-м — берасцейцы Мікалай Аляксандраў, Алесь Паплаўскі, Уладзімір Глазаў, а сёлета — Лявон Валасюк і Мікола Сянкевіч з Брэста, Аляксей Галаскок з Ганцавіч, Ірына Ляшкевіч са столінскай вёскі Мачуль, старэйшы журналіст і публіцыст Міхаіл Нардштэйн — ажно з Германіі… А былі ж за мінулыя гады і іншыя творчыя сустрэчы, у тым ліку з Паўлам Ляхновічам і Аленай Ігнацюк (Пінск), Валянцінай Осіпавай (Бяроза), Міколам Пракаповічам (Брэст) ды іншымі.

Выбіраюцца і самі лунінчане з выступамі ў іншыя рэгіёны, прэзентуючы сваю творчую суполку. Выступалі ў розны час у Мінску, Пінску, Іванаве, Брэсце, Ганцавічах, Бярозе, Белаазёрску… Не так даўно зноў наведалі Ганцавічы, бралі ўдзел у вечарыне Алеся Каско, прэзентацыі ягонай кнігі «Нічога больш», якую зладзілі былому земляку мясцовыя культработнікі (паказальна, што і тамтэйшая вертыкаль на чале са старшынёй райвыканкама наведала паэтычнае свята).

Выснова са сказанага простая: сумаваць не варта, нават жывучы ў «глыбінцы». Наладзіць творчыя кантакты не так і складана, была б ахвота. Так што — запрашаем да сустрэчы!

Вадзім Жылко

ВЫДАННІ

«ПАСЛЯЖЫЦЦЁ» ВАСІЛЯ БЫКАВА

У электронным выдавецтве «Пяршак» часопіса 34mag.net выйшаў зборнік Васіля Быкава «Пасляжыццё». Дапамаглі з выданнем кнігі ўдава аўтара Ірына Міхайлаўна Быкава, Саюз беларускіх пісьменнікаў, часопіс «Дзеяслоў» і новачасаўская «Літаратурная Беларусь», якім 34mag выказаў падзяку.

У кнігу ўвайшлі аповесці і апавяданні, якія ніколі не друкаваліся пры жыцці аўтара. «Пад адной вокладкай» сабраны пяць твораў, напісаныя ў розныя часы. Аповесць «Атака» і апавяданне «Жалезны камандзір» не так даўно былі знойдзеныя ў гарадзенскім архіве аўтара Сяргеем Шапранам з дапамогай сыноў пісьменніка і адносяцца да 1960-х гадоў (у папяровай версіі выйшлі сёлета ў серыі «Гарадзенская бібліятэка»). Аповесць «Афганец» і апавяданне «Бутэльчына» створаны ўжо ў незалежнай Беларусі, гаворка ў іх таксама ідзе пра сучаснасць. Акрамя таго, у электронны зборнік увайшла незавершаная аповесць «Бліндаж», распачатая ў 1987 годзе. Усе тэксты апублікаваныя ў аўтарскай рэдакцыі.

«Аказалася, што дзевяць гадоў, якія прайшлі са смерці Васіля Быкава, — недастатковы час для таго, каб асэнсаваць ролю пісьменніка ў гісторыі краіны і яе літпрацэсе ў прыватнасці. Гэтай кніжкай мы хочам падкрэсліць, што лічым Быкава аўтарам, чытанне якога жыццёва неабходнае для разумення простых чалавечых каштоўнасцяў», — выказаліся прадстаўнікі мультылэйбла «Пяршак».

У афармленні кнігі «Пасляжыццё» выкарыстаная коміксавая стылістыка. Па словах стваральнікаў лэйбла, гэта зроблена, каб падкрэсліць сучаснасць і актуальнасць прозы Васіля Быкава. Выдаўцы тлумачаць, што дызайн выдання — гэта іх рэфлексія на тэкст. «Кожная ілюстрацыя — своеасаблівы ключ да таго ці іншага твора і зборніка ў цэлым». Аўтар ілюстрацый — маладая мастачка Ганна Крук. Канцэптуальным насычэннем праекта займаўся Danila Berencef.

Спампаваць зборнік у Сецівe можна бясплатна.

Ул. інф.

ВЫДАННІ

«КАСТРЫЧНІЦКАЯ ПЛОШЧА»

43-гадовы нямецкі пісьменнік Марцін фон Арндт напісаў раман «Кастрычніцкая плошча» (2012). Дзеянне ў рамане, дзе скрыжаваліся дэтэктыўная, любоўная і палітычная сюжэтныя лініі, разгортваецца ў Беларусі.

У цэнтры кнігі — беларуска-вугорская сям'я з досыць разгалінаваным генеалагічным дрэвам і неўпарадкаванымі сэксуальнымі сувязямі. Беларусь вачыма галоўнага героя Васіля — гэта: глухая правінцыя з мужчынамі-алкаголікамі і жанчынамі, якія любяць гуляць у карты; вывучэнне роднай мовы як замежнай; кпіны з прэзідэнта, які «па волі Ўсявышняга ўзяў усё кепскае з сацыялізму і капіталізму, старанна змяшаў і назваў гэта Беларуссю»; безвыніковыя спрэчкі «тутэйшых» з сябрамі-апазіцыянерамі; адсутнасць планаў і перспектывы.

Як даводзіць сам аўтар, жыццёвая пазіцыя Васіля, ягоныя стома і расчараванне ўласцівыя многім маладым мужчынам з розных краінаў Усходняй Еўропы. Сам аўтар нарадзіўся ў Вугоршчыне, а ў Беларусі быў двойчы. Напачатку 90-х краіна ўразіла Марціна фон Арндта атмасферай эйфарыі — ён разам са сваім музычным гуртом наведаў Беларусь, якая толькі што атрымала незалежнасць. Другім разам літаратар завітаў да нас у 2008 годзе, і зноў быў шакаваны — на гэты раз тым, што не пазнаў краіну. Тады Марцін меў стасункі не толькі з беларускімі апазіцыянерамі, але і са спецслужбамі, якія звярнуліся да яго наўпрост на роднай мове, без ціску, паведаміўшы, што ведаюць, хто ён і адкуль.

Штуршком да напісання кнігі стала фраза, пачутая ад беларуса. Маладыя апазіцыянер, які знаёміў Марціна з Мінскам, прамовіў мімаходзь: «А вось гэта — месца, дзе нас перыядычна збіваюць пасля выбараў». Марцін на ўсё жыццё запомніў словы свайго беларускага сябра і інтанацыю, з якой яны былі прамоўлены.

Нямецкія крытыкі станоўча адгукнуліся на раман «Кастрычніцкая плошча»: яны палічылі ўдалым спалучэнне камічнага і трагічнага, а таксама адзначылі выдатны палітычны складнік і трывалы дэтэктыўны сюжэт кнігі.

Тое, што для замежнікаў ёсць цікавая сучасная літаратура, для беларусаў — штодзённая гаркавая рэчаіснасць…

paval-abramovi4.livejournal.com
паводле Deutsche Welle

▸ ЗГАДКІ

«ЖУРАЎЛІ ЖУРЛІВЫЯ МАЕ...»

ДА 75-ГОДДЗЯ МІКОЛЫ КУПРЭЭВА

Алесь КАСКО

Дзіўлюся дзядам, якім за восемдзесят, былым партызанам: яны ў сваіх мемуарах нават колькасць трафейных патронаў злічваюць не круглымі лічбамі. А мы з ім (нарадзіўся 25 траўня 1937-га) пры другой сустрэчы, ужо ў дарослым маім жыцці, і году яго прыезду ў нашу Чудзінскую дзесяцігодку ніяк не маглі ўзгадаць…

Напрыканцы 1970-х, працуючы настаўнікам на Камянеччыне, Мікола (мы ўжо былі на «ты») калінікалі прыязджаў да мяне ў Жабінку. Таго разу амаль заначавалі на беразе Мухаўца каля цяпельца. Нагаманіліся пра ўсё, але час ад часу запыняліся на ягонай аповесці, рукапіс якое ён прывёз і чытаў у мяне дома. Аповесць захапіла, для мяне тады было адкрыццём, што гэтак проста і шчыра можна пісаць пра патаемнае, інтымнае, так паэтычна — пра звычайны сялянскі побыт, што можна і цяпер на Палессі напаткаць… Аляксандра Купрына і нават выпіць з ім. Праўда, не з усім я пагаджаўся: тут занадта сентыментальна, там занадта натуралістычна… Раніцою пасля гарбаты Мікола паехаў аўтобусам, а праз дні тры паведаў, што рукапіс згубіў па дарозе. Памаўчаў у тэлефонную трубку і рагатнуў: «Кепска напісаў, таму і згубіў». Я пачуваўся вінаватым, аднак з цягам часу пераканаўся: чужой «камеры захоўвання» вандроўнік Мікола Купрэеў не давяраўся, хіба што выпадкам; згубу ды іншыя нелады з сабою растравраў у душы, хаваў пад самаіроніяй.

Не любіў між тым «шпілек», што падкідвалі яму. Адказваў на іх дасціпна, адпаведна. Памятаю, у рэдакцыю Міколы Пракаповіча, дзе бавілі час мы з вандроўнікам, адчыніў дзверы галоўны рэдактар аблтэлестуды, сакратар партарганізацыі, аднакашнік: «Здароў, Купрэеў, як жывеш?» — «Добра, Толя. Жыву, як бачыш». — «Бачу, ажно чырвоны ўвесь!» — «Не з таго расчырванеўся, як ты думаеш. Учора я ў кампартыю ўступіў». Ды часта зброя самаахові хібіла, калі крыўда апякала да самага дна і яе немагчыма было схаваць або парываваць. «Шкада, што дзяржаўную прэмію амаль «выпісалі», ды не далі, я хоць расчоску купіў бы», — з натужнай усмешкай прамовіў і правёў далонню па рэштках валасоў. Пераэкываў, гэта было відавочна. Не кожны ж, хто ведаў пра казус, здагадваўся, што справа не ў недаацэнцы таленту аўтара «правінцыйных фантазій». Сам ён сфакусіраваў прычыну на радках пра Зіну Зёлкіну, што «паляцела з Лукашэнкам у Маскву» (верш «Сустрэча з К.Крапівой у 1993 годзе»).

Літаратурная прэмія імя А.Куляшова, прысуджаная яму Саюзам беларускіх пісьменнікаў, з'явілася пэўнай маральнай кампенсацыяй, дый факт вылучэння на прэмію дзяржаўную меў станоўчы рэзананс — падштурхнуў улады загадзя памяняць ягоны пакой у двухпавярховай будыніне (з вонкавай стромай лесвіцай для хворага на ногі паэта!) у пушчанскай вёсцы Папялёва на кватэру ў Пружанах (на першым паверсе, між іншым).

Што да згубленых рукапісаў, дык далёка не ўсё паэту і празаіку ўдавалася ўзнавіць. З узноўленага — тая аповесць, што ён зачытваў мне ў Жабінцы. Яе раздзелы лёгка пазнаю ў «Імгненні светлым», творы, напісаным літаральна за месяц у Вярховіцкай, на Камянеччыне, бальніцы для сухотнікаў. Несумненна, сам працэс напісання быў светлым імгненнем для яго: цэлы месяц згадак пра маладосць і каханне, увасхрашэння сваёй і купрынскай Алесяў, увасаблення сябе ў любімым пісьменніку і яго ў сабе, балазе прозвішчы сугучныя!.. Дарэчы, вы заўважылі? Усе пяць аповесцей, якія склалі зборнік «Палеская элегія» (2007) М.Купрэеў стварыў на працягу 1994–1999 гадоў у Вярховічах, у бальніцы, і душэўны спакой, і ўвагу да сябе, а да белых палатаў і халатаў яму было не прывыкаць. Зусім няпраўда, што самотнікам можна жыць пастаянна. Нават воўк з аднайменнага купрэеўскага верша цягнецца да людскога жытла.

Аднак жа я «забег» у пазнейшыя часы. Карціць вярнуцца да вытоку нашага знаёмства, а пасля і сяброўства, у той «недакладны» год, у сонечны школьны верасень 1964-га (дата, зафіксаваная Ганцавіцкім райаддзелам адукацыі). Свята было надзвычайнае: настаўнічаць у Чудзін прыехала шэсць-сем інтэлігентаў і інтэлігентак, маладых, прыгожых, бадзёрых. Крыху старэйшы — завуч Мікалай Сямёнавіч Купрэеў, годны паставаю, позіркам, з бялявымі кудзеркамі на скронях. Рыхтык знакаміты рускі класік. Неўзабаве ў Пушкіна яго і «перахрысцілі», балазе выкладаў ён тады рускую літаратуру. Мусіць, я спрычыніўся да гэтага, трохі з захапленем, трохі з крыўдаю (з «крыўдазахапленнем» напісаў бы ўкраінец Васыль Стус). Пачаўся ўрок з пушкінскага «В Сибирь». Яшчэ не знаёмы для нас тэкст настаўнік даў чытаць аднаму, другому, пасля першай страфы пасадзіў і мяне, забраў з рук хрэстаматыю і прачытаў сам. Гэта было не чытанне, а пражыванне верша, нібы чытальнік ёсць і аўтар яго. З таго ўрока Купрэеў стаў для нас «Пушкіным»…

Пра паэтычнае вучнёўства пытанне далікатнае. У вядомых дыялогах Міколы Купрэева і Леаніда Галубовіча мой школьны настаўнік абмовіўся: Каско і Шушко сталі паэтамі ад зайздрасці да яго. Сказаў, няйнакш, з іроніяй. Пушкін Пушкіным, а што ён паэт насамрэч, я тады толькі здагадваўся.

У студэнцтве сустрэў яго спачатку «завочна». У кабінеце беларускай літаратуры Брэсцкага педінстытута з ініцыятывы У.Калесніка вывесілі стэнд з гонарам за паэтаў-выпускнікоў: «Яны надрукаваліся». Сярод іншых — Мікола Купрэеў. Партрэт задуменнага інтэлігента ў шырокім капелюшы і старонкі з «Маладосці», дзе вершы майго настаўніка. Адклаўся ў памяці, не, у душы, адзін — «Журавы не пралятаюць міма». Во калі я светла пазайздросціў і доўга хадзіў акрылены: «О, каб сэрца ў мяне было жураўлінае ці, як у тых жураўоў, чалавечае сэрца было!». Менавіта — «чалавечае», а не «чалавечнае», як потым было папраўлена (хутчэй за ўсё — выдавецтвам, а не рэдактарам на грамадскіх пачатках А.Вярцінскім) у першым зборніку. Вобраз жураўля — скразны ў М.Купрэева, ён увасабленне ягонай любові, нязменна шчымлівай і балючай, да людзей з іх няведаннем, што часам творыць, да жыцця, якое плыве і плыве жураўліным клінам у небасхіл, да радзімы і вялізнага свету, дзе творца з ранімай душой бывае аднолькава самотным. У аповесці «Палеская элегія» адзінокія ўсе: і непрыкаяны галоўны герой-студэнт, і яго каханая, у каго «апальны» бацька, і грэшны перад аднавяскоўцамі вартаўнік Янко, і журавель, асуджаны памерці...

Як настаўнік даведаўся, што былы ягоны вучань паступіў у педінстытут, застаецца для мяне загадкаю: праз свайго сябра Міхася Рудкоўскага ці з публікацый у абласной «Зари»?.. Ён знайшоў мяне сам, у студэнцкім інтэрнаце. Пачытаў мае вершапрактыкаванні, памяркоўна сказаў: пішы, маляў, але не старайся быць загана мудрым. На летніх вакацыях прыехаў у Чудзін, парыбаліў са мною на Лані, падпісаў сваю «Непазбежнасць» з зычэннем, каб кожны мой верш быў не горшы ад таго ладнага шчупачка, якога злавілі на вуду. Мала, дык яшчэ падабраў вершы і суправадзіў іх у «Чырвоную змену» Міколу Федзюковічу. Так я ў 1970 годзе дэбютаваў у рэспубліканскім друку, між іншым, з яшчэ адным ягоным вучнем, Анатолем Шушко.

Здаецца, Мікола Купрэеў ніколі не даваў адназначных ацэнак ні чужым, ні тым болей сваім вершам, прынамсі, не выказваў іх наўпрост, як і стаўлення да крытычных артыкулаў і рэцэнзій. Што пра самога Купрэева пісала крытыка раней, мне не падабалася. Чаго варты загаловак — «Сваё праз чужое»! З кім толькі не параўноўвалі Купрэева. Скажам, з У.Уітменам. Узоры сусветнай лірыкі, у якой заўзяты кніжнік быў добра абазнаны, дапамагалі сцвердзіцца на ўласным адметным шляху. Ён ад самага пачатку імкнуўся да свабоднага — не ў тэрміналагічным значэнні, а ў сэнсе разняволенасці — верша.

1960-я гады наогул характэрныя абнаўленнем нацыянальнай паэзіі. Змагаўся за беларускі верлібр Максім Танк, разбураў аднастайную рытміку і рыфміку Анатоль Вярцінскі, ён жа падтрымаў паэта-наватара Міколу Купрэева, падрыхтаваў да друку яго першую кніжку. Зрэшты, «Непазбежнасць» крытыкавалі не за «вольнасці» ў формабудове верша, не за празмерную элегічнасць ці занадта смелую метафару, але перш за ўсё за «безыдэйнасць» і «абстрактны гуманізм», які знайшлі і ў шэдэўры «Замест лекцыі пра жыццё»:

Паліла сонца — дажджу
хацелася,
дажджы навалілся —
сонца хацелася,
быў хлапчуком —
пасталець хацелася,
выйшаў за трыццаць —
юнацтва схацелася.
Стаў паміраць — жыць
захацелася
ў сонцы,
у ліўнях,
у юнацтве,
у сталасці
і — таму што жыў,
жыў на зямлі! —
плакаў прад сконам ад гора
і радасці.

Новую кніжку М. Купрэева чытачы, сябры-паэты, а таксама крытыкі, тыя, хто ацаніў самабытную яго творчасць, чакалі з нецярплівасцю. Чакаць давялося ажно дваццаць восем гадоў. Выхаду ў 1995-м «Правінцыйных фантазій» ускосна паспрыялі незалежнасць і дэмакратызацыя краіны, аднак рэальна не абышлося без высілкаў захопленага талентам Купрэева не менш адметнага паэта Леаніда Галубовіча. Ён, па сутнасці, на дзясятак апошніх гадоў стаў рэдактарам і апекуном яго, падахвоціў на стварэнне яшчэ і кнігі прозы ды вёў перамовы з выдаўцамі пра яе выпуск (на жаль, кніга пабачыла свет толькі праз тры гады пасля смерці аўтара).

У выдатных паэтаў, асабліва калі яны дэбютуюць у не зусім маладым узросце, як Мікола Купрэеў, розніца ў мастацкіх вартасцях зборнікаў звычайна невялікая. Ды яны і не дапускаюць, каб наступны быў горшы за папярэдні. Лепей зробяць паўзу, доўгі ці кароткі час не стануць друкавацца, а то і пісаць. Гэта таксама адна з прычын вялікай часавай разбежкі паміж «Непазбежнасцю» і «Правінцыйнымі фантазіямі» — поруч з жыццёвай неўладкаванасцю, хранічнай нястачай душэўнай раўнавагі, узаемнай непрыязнасцю ў стасунках з праваднікамі ідэі «светлай будучыні» і «правільнай» маралі. Пастаянны чытач М. Купрэева добра ведае, як ён ставіўся да кожнай сваёй публікацыі ў перыёдыцы: што ні падборка, дык тэма для размовы пра невычэрпныя магчымасці паэтычнага слова. Паэт, хоць і «марудна, з працяглымі і прыкрымі перапынкамі», набліжаўся да новай кніжкі, і калі нарэшце яна выйшла, пісьменнікі не раздумвалі доўга, каго на гэты раз вылучыць на самую высокую тады (і збанкручаную цяпер) прэмію. Памяталі пры гэтым і раней напісанае ім.

Яны перада мною на стале, два купрэеўскія зборнікі (першы — у ксеракопіі). З захапленнем і смуткам перачытваю вершы то з аднаго, то з другога. Смутку ў другім пабольшала, у ім няма і намёку на рамантыку, іронія і самаіронія саступілі роспачы і сарказму:

За гарою пытае крывіцкая Друць:
«А хто там ідзе?». Адказаў іудзей:
«Беларусы».

Затое ў ім багата горкай праўды пра жыццё і праўды мастацтва, красы. У такім спалучэнні і самы элегічны, самы трывожны верш пакідае светлы след у душы, як яго пакідаюць увосень «журавы журлівыя», што адлятаюць. Існае мастацтва ачышчае і ўзвышае праз роздум чалавека над сабою, лёсамі блізкіх людзей, радзімы, і, можа, чым больш журбы-горычы ў ягоным роздуме, тым дабрэйшым, лепшым ён робіцца або хоча стаць у гэты момант…

«Правінцыйныя фантазіі» — або «Непазбежнасць»? Сабе такога пытання не задаю. Яны ўзаемапранікальныя, блізкія, многія творы першага зборніка вельмі ўдала дапоўнілі б і ўзмацнілі другі. Нездарма я ўгаворваў Міколу спалучыць два зборнікі ў адной кніжцы, тым болей, што першы зрабіўся надзвычайнай рэдкасцю. Хіба што цяпер, дзякуючы памнажальнай тэхніцы ды рупнасці яе уладальнікаў, скажам, М.Папекі, ён распаўсюджваецца. А раней выпрошваўся, а то і цішком забіраўся аўтарам з шафаў сяброў (менавіта гэтак я страціў падпісаны мне асобнік). Дарагі ён быў яму як дзецішча, як памяць пра маладосць. І меў у дадатак не абы-якую побытавую вартасць.

«Непазбежнасць» з фотапартрэтам доўгі час служыла для аўтара адзіным пасведчаннем асобы. Гэтую кніжыцу ён заўсёды насіў з сабою, яна ратавала яго ад міліцыі і выпадковых застольнікаў-задзіраў. Яшчэ насіў у торбе шмат газет, часопісных выразак, нятоўстых кніжак, якія пакаваў разам з хлебам ды салам. Рукапісы, завершаныя або ў накідах, былі тут жа. Губляў, узнаўляў, зноў губляў… Нямала купрэеўскіх неапублікаваных вершаў і экспромтаў у памяці сяброў, у рэдакцыйных архівах, з якіх пакрысе іх дастае Ціхан Чарнякевіч. З верша, прачытанага паэтам у разгар меліярацыі, памятаю ўсяго два радкі ды назву «Маналог чорных буслоў»:

Не баяліся ваўка мы шэрага –
баімся мы Пятра Машэрава…

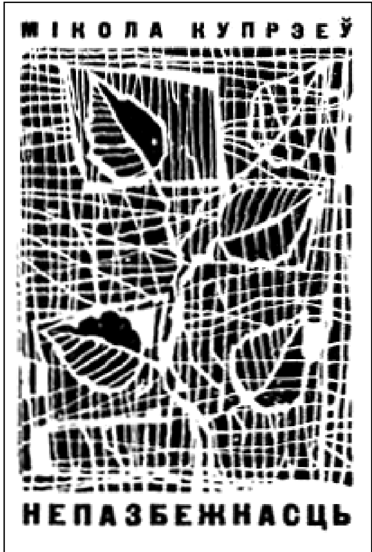
Прыплюшчу вочы — і зноў перада мною Чудзін, сонечны верасень, Мікола Купрэеў. І далёкая тады, а цяпер вельмі блізкая і вечная паэзія ягоная з журавамі, няхай сабе журлівымі…

ДЫСКУРС

ХАЦЕЎ НАМ СКАЗАЦЬ
(МІКОЛА КУПРЭЕЎ-ШАСЦІДЗЯСЯТНІК)

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ

«Пісьменнік — гэта стыль». Выказванне не старэе. «Стыль» — гучыць шляхетна, санорна. Як «сталь», толькі мякчэй, больш працяжна, з паніжэннем голаса. Іншая рэч: «пісьменнік — гэта тэкст». Брыдка нават слухаць такое. Рэжа вуха. «Не-не, гэта абсалютна розныя рэчы».

Мікола Купрэеў (у другім радзе трэці справа) з калегамі

Калі паспрабаваць сказаць пра Міколу Купрэева ў двух словах, то ў галаву прыходзіць адно: «дысметрычны верш». Тэрмін даволі пэўны, які крытыкамі часта размазваецца ў дзесяціпятнаццаці метафарах: «перарывістае дыханне», «расцятасць светапогляду», «збой рытму» і г. д. Насамрэч, калі казаць пра паэтыку беларускіх шасцідзясятнікаў, то паняцце дысметрычнага верша трэба згадваць абавязкова, бо менавіта яны зрабілі шмат для таго, каб гэты «памер» у нашым пісьменстве усталяваўся. Мікола Купрэеў, нягледзячы на сваю выключную маргінальнасць, быў адным з самых актыўных прапагандыстаў: яго зборнік «Непазбежнасць» (адрэдагаваны яшчэ адным «дысметрычнікам» Анатолем Вярцінскім) можа быць названы ўзорным у гэтым плане.

Пераход да дысметрычнага верша з'яўляўся амаль незаўважным зломам ва ўсёй паэтыцы беларускай лірыкі. Адыход ад «кананічнага гладкапісу», якім быў літаральна завалены ўвесь літаратурны друк 1950-х гадоў, стаў вехай на шляху да якаснага абнаўлення паэзіі наагул. Праўда, справа абнаўлення зазвычай выклікае пярэчанні, і нездарма многія з тых, хто прыйшоў з новым, апынуліся ў хуткім часе маргіналамі сярод дзесяткаў літаратараў афіцыйнага СП. Акрамя Купрэева, тут, бясспрэчна, можна назваць Алеся Наўроцкага. Абодва яны былі выштурхнутыя з тагачаснай пісьменніцкай штодзённасці (прыкладна на такім жа маргінэсе літаратурнага жыцця знаходзіўся і паэт Міхась Рудкоўскі).

Зборнік Алеся Наўроцкага «Неба ўсміхаецца маланкаю» значна больш цэльны, вядома, чым купрэеўская «Непазбежнасць». У Алеся Наўроцкага выверааны вектар — савецкі міжваенны мадэрн. Дысметрычны фразавік Міколы Купрэева хутчэй карэлявaў з фальклорам, чым з лірыкай мадэрністаў (савецкіх і не толькі). Але нават і гэтае, спадчынна-фальклорнае, як піша А. Кваткоўскі ў «Паэтычным слоўніку», «паўзнае члянненне фразы паводле прыкметаў інтанацыйнай выразнасці» ўспрымалася крытыкай з насцярогай. Бо так пісаць было «не прынята». Гэта выклікала «пытанні».

Цікавай бачыцца сама літаратурная сітуацыя, калі «новая» форма ўваходзіць у супярэчнасць не з нормай. Дысметрычны «разлом» у лірыцы быў неабходны, бо гэта адкрывала магчымасці для праяўлення эмацыянальнага. Той жа канфлікт быў і ў французскіх імпрэсіяністаў з акадэмічным жывапісам. Абнаўленне мастацкай мовы прыводзіла да індывідуалізацыі. У выпадку з пасляваеннай паэзіяй у ролі «акадэмістаў» выступалі сацрэалісты, якія і ваявалі супраць абнаўлення мовы, бо гэта непазбежна выклікала распад «адзінага непадзельнага» метада. З гэтага пункту погляду, насцярога была цалкам апраўданай.

Бясспрэчна, што час першых пасляваенных дзесяцігоддзяў у нацыянальнай літаратуры з'яўляецца пераходным, але многія змены праводзіліся ў жыццё знарок павольна і неахвотна. Англійскі даследчык Арнольд Макмілін наогул сцвярджае, што «ў краіне, відавочна, амаль зусім не ўзнікалі ідэі рэфармавання. У Беларусі не было «адлігі» як такой, і, вядома, не было такой хуткай рэакцыі на смерць Сталіна, як у Расіі. Не было і значных літаратурных твораў ліберальнага накірунку, якія б сімвалізавалі ці ўвасаблялі новы настрой у краіне». Але больш слушнай падаецца думка Уладзіміра Глыбіннага: «Пасляісталінскі перыяд у беларускай савецкай культуры набывае ўсё больш складаны характар з прычыны змагання ў ёй супярэчлівых тэндэнцыяў. Некаторыя палёгкі ў ідэалагічнай галіне даюць магчымасць ажыўлення тэндэнцыяў да беларускага нацыянальнага зместу. Разам з тым на перашкодзе стаіць ранейшы партыйны канфармізм, які вымагае безумоўнага падпарадкавання ўсёй культуры мэтам партыйнае палітыкі. Прынцып партыйнасці, праўда, пачаў разумецца не гэтак вузка, як гэта было ў часы сталінскага культу асобы». Сапраўды, менавіта «падпарадкаванасць культуры» доўгія гады яшчэ вызначала асноўныя рысы яе твару. Праз гэтую ж падпарадкаванасць тыя творцы, якія дазвалялі сабе не зважаць на норму і правіла, прымушаны былі цярпець папрокі цэнзараў, непрыемнасці ў выдавецтвах альбо мастацкіх саветах. Свабоднае мастацтва пакрысе рабілася непублічным, сыходзіла ва «ўнутраную эміграцыю», што паспрыяла яго дыстыляцыі і падрыхтавала новы разлом другой паловы 1980-х гадоў, калі відавочным стала несупадзенне двух полюсаў.

Першая кніга Міколы Купрэева складалася з трох частак (без загалоўкаў у раздзелах). Умоўна назавем іх «Я» (экзістэнцыйная, скажам так, лірыка — эстэтычная праграма маладога паэта, а таксама вершы-ўспаміны), «Беларусь» (грамадзянская, патрыятычная лірыка), «Яна» (інтымная лірыка). Ва ўмоўны раздзел «Беларусь» уключана адзіная ў зборніку паэма — «Арыніна студня». Сама ідэя кампазіцыйнасці кнігі была сярод шасцідзясятнікаў даволі папулярнай. Відавочна, крыху зніжаная, тут праяўляліся традыцыі сімвалістаў.

Зразумела, што ў «Непазбежнасці» не было такіх словаў, як «савецкі», «Ленін», «камсамолец», «камуніст», «партыя», «дружба народаў» і г.д. Пішу «зразумела», але па тым часе — вялікая дзёрзкасць для маладога паэта. Нават грандыя змушаны былі пісаць «паравозы», каб тыя выцягнулі на варштат рукапіс кнігі.

Але каб такі верш з'явіўся, адразу б запахла фальшам.

Апошні зямны прыстанак

Верш «Непазбежнасці» сапраўды па-за тым вывераным, дыялектычна-матэрыялістычным светам. Ён увесь у свеце духоўным (душэўным?). Рэчаіснасць для паэта — загадкавая, таямнічая, яе можна толькі адчуць, але не вызначыць тэрмінам. Вечны «адрыў літаратуры ад жыцця», вечныя пакуты ад несупадзення ўласнага ідэальнага свету са светам рэальным, але, нягледзячы на гэта, празарэнне і ў рэальным свеце водбліскаў нерэальнага.

Ранняя паэзія міколы Купрэева — радасная, узнёслая, рамантычная. Як асаблівы каларыт яго лірыкі таго часу Уладзімір Калеснік вызначыў «спантаннасць выяўлення абвостраных пачуццяў чалавека, які чамусьці перанатужыў сваю эмацыянальнасць, і яна ўжо не вяртаецца да колішніх нармальных дыяпазонаў». Трэба адзначыць, што эстэтыка і паэтыка «Непазбежнасці» пэўным чынам нагадвае эстэтыку і паэтыку «маладнякоўцаў» і «ўзвышэнцаў». Як і ў іх, эмацыянальнасць Міколы Купрэева часцяком засноўваецца на публіцыстычным пафасе.

Заўважаюцца ў зборніку і пэўныя праявы максімалізму, павучальнасці. Галіна Каржанеўская так пісала пра Міколу Купрэева: «Ён цалкам адкрыты для людзей і трошкі мараліст (што не дзіўна для настаўніка па прафесіі). Адсюль і дзеясловы загаднага ладу: «будзьце прамымі», «любіце» і г.д.». Падобная дэкларатыўнасць была выключна характэрная для шасцідзясятнікаў наагул. І не толькі ў творчасці. Апошнюю яшчэ можна абвінаваціць у следаванні за ідэалагічнымі ўстаноўкамі. Аднак «стратэгія паводзін» шасцідзясятніка таксама грунтавалася на дэкларатыўным непрынацці зла. Вельмі добра гэтая палкая вера ў чалавека паказаная ў ранняй расійскамоўнай аповесці Міколы Купрэева «Бродят на рассвете юные». Скажу пра яе колькі словаў, бо твор гэты не аб'яўляўся ў друку, а сам аўтар у размове з Леанідам Галубовічам нават завяраў, што адзін з прыяцеляў паліў рукапісам аповесці печ.

«Бродят на рассвете юные» — першы буйны празаічны твор Міколы Купрэева. Спачатку ім былі напісаны шэраг апавяданняў (два-тры былі апублікаваны ў альманаху «Советская Отчизна» — папярэдніку часопіса «Нёман»). Аповесць была адрэдагавана Янкам Брылём і адпраўлена аўтару на дапрацоўку. У часе купрэеўскіх вандраванняў яна згубілася. Аднак захаваўся, відаць, першы, няпоўны варыянт яе (у рукапісе не хапае заключэння). Цяпер рукапіс захоўваецца ў Ганцавіцкім краязнаўчым музеі.

Можна назваць гэтую аповесць першай у цыкле аўтабіяграфічных аповесцяў Міколы Купрэева ці нават прапушчаным звяном у гэтым цыкле. Паміж аповесцямі «Дзіцячыя гульні пасля вайны» (дзяцінства) і «Імгненне светлае» (бадзянне пасля выгнання з універсітэта) якраз маецца прагал, які і запаўняе «Бродят на рассвете юные». Гэта твор пра студэнцтва Купрэева (ён, як вядома, штудзіяваў філалогію ў Берасцейскім педагагічным інстытуце). Некаторыя з сітуацый аповесці наўпрост адсылаюць да мадэлі паводзін шасцідзясятніка. Скажам, насельнікі інтэрната змаўляюцца не зачыняць дзверы ў свой пакой, бо прыйшоў час, калі ніхто нічога красці не будзе. Пра гэтую змову ведае ледзь не ўвесь універсітэт, і да пары да часу нічога кепскага сапраўды не адбываецца. Па начах вядуцца гарачыя спрэчкі на маральна-філасофскую тэматыку. Аднак «у адзін цудоўны дзень» з пакоя знікае дарагая рэч — фотаапарат. Праз што духоўнае адзінства і сяброўства студэнтаў распадаецца.

Усё гэта нагадвае стужкі Марлена Хуцiева: Мікола Купрэеў апісвае свой час досыць дакладна.

Акрамя заглыбленасці ў этычную праблематыку, тут добра паказаная імпульсіўнасць героя. Гэтак жа, як і персанаж фільма «Застава Ильича» спыняе аўтобус і кідаецца за ўбачанай незнаёмкай праз увесь горад, герой аповесці Міколы Купрэева едзе ў мястэчка, дзе жыве дзяўчына, якая здавала разам з ім уступныя экзамены, але ў студэнты не патрапіла. Лірычны герой праходзіць нямала складаных сітуацый, каб дазнацца адрас незнаёмкі, убачыць яе і… прамаўчаць аб сваіх пачуццях.

Вось гэтая пагоня за незнаёмым яшчэ пачуццём, «за вобразам, які толькі варухнуўся» (Т. Ружэвіч), бадай, вытлумачвае і падыход Міколы Купрэева да літаратуры. Яна для яго, як для прававернага шасцідзясятніка, была толькі спосабам расказаць пра жыццё — таемнае, няўлоўнае, магчымае.

Жыццё як тэкст. Тэкст як жыццё.

ВЕРШЫ

ПУНКЦІРЫ НЯБЁСНЫХ СЦЯЖЫН

Ірына БАГДАНОВІЧ

Фота Радыё «Свабода»

Голас

Пачуць Голас…
Голас, які кліча…
Кліча цябе і знікае,
не ўлоўлены ў сеціва
твайго чування…

Зноў паўтараецца рэхам,
бо кліча цябе ў маўчанні,
у сцішанні зорак,
ва ўтаймаванасці ветру…

Голас, які кліча цябе
з далёкіх стагоддзяў
і з блізкага сёння…
Голас Любові…
Пачуць...

У суботні дзень

Паводле апаведу айца Пятра

Дажджылася
цэлы тыдзень…
А ў суботу
з-за хмары вынайшлася сонца!

Як быццам жвавы
жэўжык-анёльчык
вырашыў пабавіцца
з бліскучаю цацкай

і выкаціў сонца
проста на нябёснае поле,
нібы гарэзлівы мячык…

Але мокрыя белыя хмаркі
ніяк не хацелі знікаць,

і людзі на зямлі казалі:
гэта Божая Маці
развесіла прасушыць
пялюшкі маленькага Езуса…

Адказ

Быць адказам, адказам на Голас,
пачуты з глыбіні прасторы і часу…
Той, хто кліча, выбраў цябе
са свайго анёльскага далявіду.

Паклікаў цябе невымоўна,
каб ты пачуў і адгукнуўся…

Нячуйная бездань між намі.
Але нашы маўклівыя галасы:
кліканне і адказ —
як пунктіры нябёсных сцяжын…

Чаша

Я не ёсць цела,
а той, хто клапоціцца пра цела,
той, хто існуе ў чашы,
але не сама чаша,
той, каго можна выплеснуць
і будзе жыць,
але чаша не будзе.

Дарунак

Пярсцёнак з ракаўкай дзівосна
пакручастай
Уздзела на руку і цешуся з яго:
Дарунка нечаканага твайго,
Пяшчотаю сагрэтага нячастай.

У ракавінцы той, загадкава бліШчастай,
Пясчынак прыбяржных пераліў
Памножыўся на хваль марскіх прыліў
І стаў тады апраткаю прыўкраснай.

Ён кліча да натхнення думкі, сэрца,
Зліліся каб з пярлінак таямніцай
І здолелі радкамі адрадзіцца
Ці гукамі задумлівага скерца.

Так пыл штодзённы, мітусня і марнасць,
Нібы малюскі, росцяць цудаў дарнасць…
Зіхціць на пальчыку самотна і ласкава
Дарунак майго пана Станіслава.

27. 02.2008

Літоўскі парасон

Праўдзівае здарэнне паводле візіту ў амбасаду

Эгле Норвайшэне

Візіт мой важны
і, бясспрэчна, міжнародны,
А тут пачаўся дождж,
і не лагодны!
Ну як жа будзе зараз vip-персона
У гэткі дождж ісці без парасона?
Народ літоўскі, братні,
у асобе Эгле,
Не даў прамокнуць
нашае нягеглe.
Знайшоўся парасон у амбасадзе
З драўлянай ручкаю
і спіцамі ў абкладзе
Такіх маленькіх запінак драўляных,
А верх — сінюткім дахам раскрыляны.
Ну проста неба пад нябёсамі, няйначай!
Так вырашыўся візіцёркі лёс бядачы.
Іду, а дождж вакол мяне сцякае,
Аднак мяне ні кропляй не чапае.
На парасоне ж надпіс, як на доме:
Letuvos Ambasados!
І, пардон, мне
Ішлося ўсмак,
хоць дождж ліў не на жарты,
Пад купалам такой паважнай варты!

17.06.2009

Касцёл святога Барталамея ў Вільні

Славаміру

Восень. Вільня. Кастрычнік. Гараць
Кармазынам і дрэвы і сцежкі…
Развітаюся з ім, як сястра,
Выпраўляючы к ф'ёрдам нарвежскім.
Спадарожныя хмаркі плывуць,
Як вандроўцы з айчыны ў айчыну…
Хай анёлы яго сцерагуць,
Дзе ні ўзлёту няма, ні спачыну.
Золь краіны, дзе думка і верш
У абдымках вятроў і марозу…
Вершнік вернецца ў Вільню найперш
Лабірынтам загадкавым лёсу.
Дык згадайма на жорсткай раллі,
Кожны крочачы ўласным напрамкам,
Залацістую стужку Вяллі
І касцёл невялічкі за брамкай.

Вільня. 13.10.2008

Сармацкі бурштын

Бурштын пад нагамі, бурштын у нябёсах —
Кастрычнік у Вільні бурштынава-ўзнёслы.
Ўся вуліца ззяе, мяняе адценні:
Зялёны, каньячны, як мёд, летуценны.
Бурштын каралеўскі, драбнюткі, вялізны,
Як самая сутнасць, як вочы айчызны,
Як водар сукцінісу хмельны, ўсясільны,
Што сцішана стоены ў келіху Вільні.
Я ж, даўніх сарматаў нягеглы патомак,
Сабе выбіраю па густу пярсцёнак —
Някідкі, мядова настоены, стыльны,
Як крышачку восені, крышачку Вільні,
Як дар дарагі, што ад мора, ад мары,
Ад пырскаў кахання Зыгмунда й Барбары.

Вільня. 15.10.2008

Васпан

(Урок беларускай мовы)

згубілася шляхетнае слова
ззімела ў вятрах пралетарскіх
на раздарожжах падзей
і перайначванняў ладу
выкінулі яго
як з'едзены моллю кунтуш
як іржою пабітую шаблю
на сметнік разам з «панамі»
ды іх гербамі
пераможаные
«таварышам»
а потым «мужчынам» і «жэншчынай»
яно сумуе там
дзе годнасць і самавітасць
аддзеленыя ад лёсу народа
перасохлай пустыняй
цяперашняга нямоў'я
гукаю ў паветра ВАСПА-А-Н…
рэха прыносіць ВАСПА-А-НІ…

Спатканне з Максімам

Максім мяне кліча,
ну як я магу не пайсці
на тое спатканне,
у «хатцы», на вуліцы Талстога?!
Нязнаную частку сябе
там раптоўна знайсці,
і чуцца, як дома,
і ў небе высокім з парога.

Гнятуць абавязкі,
дакучна прыземлены быт,
палон мітусні
і жаданне кудысьці імкнуцца...
Мой дзіўны занятак —
любіць правякоў каларыт
і зрокам, і сэрцам, і словам
да іх дакрануцца.

Цяперашні час, хоць складаны,
ўсё ж моцна спрасціў
наш дух і ў душы
ідэалаў высокіх апратку…
Максім мяне кліча,
ну як я магу не пайсці
туды, дзе любоў і цяпло, —
ў «Беларускую Хатку»?!

***

Сам ідзеш і сам сыходзіш,
Хоць людзей і не бракуе,
І сяброў сабе знаходзіш,
І каханне зачаруе.

Сам сабе здаешся значным,
Дасягаеш спраў вяршыняў,
Пачастункаў прагнеш смачных,
А не хлебных акрашыняў.

Але час на гэту марнасць
Пакладзе сваю пячатку,
Лёс як служба, як ахвярнасць
Запануе ў дзён парадку.

Крыж цяжкі прыцісне плечы,
Але ж ён і твой ратунак:
Ён ад велічнасці лечыць,
Ад цяжкіх збаўляе думак…

Праз пакуты, праз цярпенні
Дух мой скруху пераможа.
Дай мне быць гарчычным зернем
На Тваёй далоні, Божа!

Ружанец Магдалены Радзівіл

«Яна любіла падарожнічаць
і чытаць,
але найлепш ёй падабалася вязанне
каронак,
у чым выказвала нямала
мастацкага таленту».

Г. Піхура

Яснавяльможная Пані,
Шчырым паклонам вітаем!
Вы адраджэнскія ранні
Годна ўзвысілі над Краем.

Дыхаў тут сівер сурова,
Плакалі ўзвышшы і долы,
Вы ж з беларускаю мовай
Школы злучалі й касцёлы.

Лебедзь быў знакам на кнігах —
Вашым для іх блаславеннем,
І ў маразах, і ў адлігах
Ён для нашчадкаў — натхненнем.

Цуд ружанцовых малітваў
За Беларусь Вы сплялі,
Цішачы горыч па бітвах,
Яснавяльможная Пані!...

Чужая дудка

Мы пасланыя ў свет для Красы і Любові
Праз цярпенні нядолі й пакут.
Нашанівілі Боскую праўду — у Слове,
Адзяржавілі родны свой кут.

Толькі шлюбам яшчэ не пабраліся з мовай —
Ад Скарыны святой і жывой,
Не зважаючы ў чыннасці дзён паспяховай,
Што ў палоне апраткі чужой.

Багушэвіч нас клікаў з нябыту, нясляўя,
Каб «ня ўмёрлі», жывымі былі!
Дый «дзвюхмоўе», як джала,
як сімвал бясправя,
Зноў пануе на нашай зямлі.

Сніў Купала прароча народную долю
І ад Слова выводзіў яе —
Бо ніколі пад дудку чужую, ніколі
Беларус не пазнае сябе!

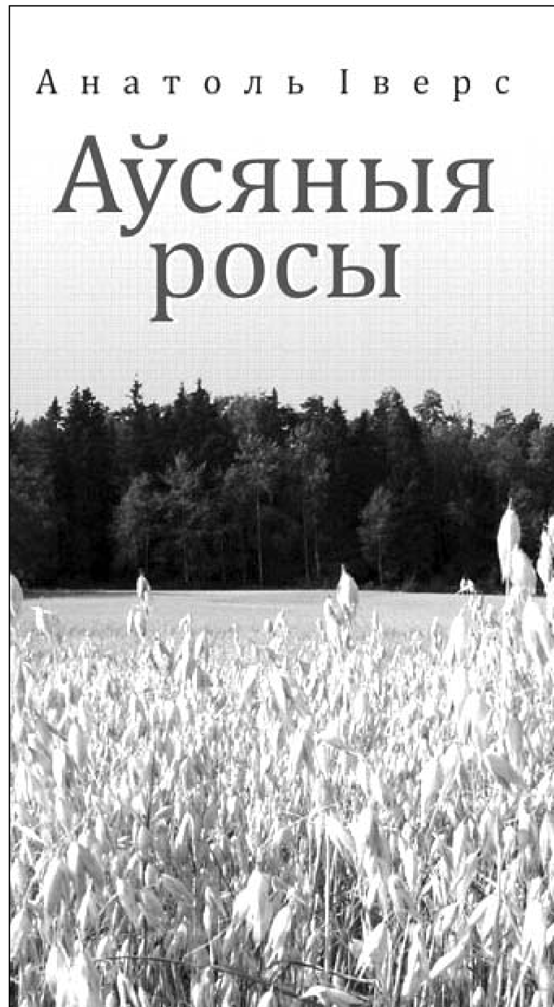
▸ ПАМЯЦЬ

КНІГА — ПОМНІК ПАЭТУ

Ала ПЕТРУШКЕВІЧ

15 траўня 100 гадоў таму нарадзіўся паэт Анатоль Іверс. Руплівасцю слонімскага краязнаўцы Сяргея Чыгрына напярэдадні гэтай даты былі падрыхтаваны дзве кнігі: «Аўсяныя росы» (вершы, артыкулы) і «Жыццё і творчасць Анатоля Іверса». Рыхтуецца да выдання кніга эпісталярыю. Такім чынам, ствараецца трылогія, у якой яскрава і даволі шырока паўстане постаць паэта-патрыёта.

Кнігу «Жыццё і творчасць Анатоля Іверса» адкрывае аўтабіяграфія «Мой жыццяпіс», якая захоўвалася ў архіве Сяргея Чыгрына. Паэтавы ўспаміны і сапраўды, як тое адзначыла паэтка Данута Бічэль, — «узор ашчаднасці працы літаратара, каб не забіваць галаву чытача лішнімі словамі, дробнымі неістотнымі фактамі».

У жыццёвым шляху Анатоля Іверса адбіўся лёс многіх айчынных творцаў, шчырых патрыётаў гэтай зямлі, якія за любоў да беларушчыны трывалі ад усіх нялюдскіх рэжымаў, што панавалі ў нашым Краі. У 30-ыя гады — здзекі ў засценках польскай дэфензівы: «У турме сядзець не прыйшлося, хоць паліцыя амаль перад кожным рэвалюцыйным святам арыштоўвала. Катавалі на пастарунку і ў дэфензіве. Нават тройчы судзілі то за «чынны опур владзы», то за «нелегальную дэманстрацыю». Асабліва даймаліператрусы, якія наносілі немалую шкоду зусім не заможнай гаспадарцы бацькоў. Тады яны называліся «рэвізіямі»: «А «рэвізіі» — гэта раскручванне сувояў даматканага палатна, у гумне — скідванне на ток у адну кучу снапоў жыта, аўса, ячменю і г.д.».

Адукацыю атрымаць так і не ўдалося: з трох гімназіяў выключалі за ўдзел у супраціве.

У такім кантэксце ўспрыняцце маладым змагаром падзеяў 1939 года цалкам лагічнае: «Усёй душой верыў у самую найвышэйшую справядлівасць і непагрышымасць Савецкай улады». Але доўга чакаць не давялося, каб зразумець сутнасць «вызваліцеляў»: пачаліся арышты, патрабаванні выкрываць «ворагаў», рабіць ілжывыя даносы. Паказальная згадка пра выклік у НКУС: «Пайшоў я з гэтага будынка як пабіты і апляваны: не ўкладвалася ў галаве, як ён мог патрабаваць фальшывых паказанняў?».

А далей былі «страшныя блытаныя сцяжыны падполля і партызанкі» (Данута Бічэль), балючыя страты: каханай жонкі, бацькі, брата. Толькі шчаслівы выпадак ратаваў яго ад смерці. Але ж то была вайна. З ненавісным ворагам. Крыўднае і горкае напаткала пасля вайны, бо ад быццам бы «сваёй» улады: несправядлівыя абвінавачванні, звальненні з працы, выключэнне з Саюза пісьменнікаў. Паэт зразумеў, што «чалавек з'яўляецца бясправўным і патрэбным толькі пры вострай неабходнасці для апарата».

Усё гэта не спрыяла паэтычнай творчасці, тым болей выданню кніг. Вельмі доўгім быў шлях ад першага заходнебеларускага зборніка «Песні на загонах» (1939 г.) да наступнага: «З пройдзеных дарог» (1970 г.).

Больш адкрытым, «жывым» Анатоль Іверс паўстае ў гутарцы «І радасць, і боль ад сустрэч» з Уладзімірам Калеснікам, якому быў удзячны за мудрае слова пра сваю паэзію, з якім быў асабліва блізкім: абодва партызаны. І часы ўжо былі не тыя, пачатак 90-ых. Таму і паўстаюць тут вельмі светлыя ўспаміны пра Наталлю Арсенневу, якая ў часе сустрэчы ў Слоніме ў 1943 годзе не пабаялася раскрыць перад ім самае набалелае: «Ненавіджу акупантаў, а прыходзіцца і жыць там, і гаварыць, і сустракацца… І засталася ў памяці шчырая размова. На беларускай мове, так хораша. І мацярынская яе бяда па сыну. І пра Бацькаўшчыну гаварыла, што ўся ў крыві. І што з гэтага будзе — яшчэ невядома, але пакідаць Беларусь не хочацца»…

Большасць матэрыялаў друкуюцца ўпершыню, многія падрыхтаваныя спецыяльна для гэтага выдання. Іншыя ўзяты з кніг, перыёдыкаў. На некаторых, напісаных раней, відавочная пазнака часу. А самыя цікавыя, паэтычныя, успаміны належаць Дануце Бічэль.

Аляксей Пяткевіч у артыкуле «Стойкасць паэтычнай натуры» даследуе, адкуль вытокі чалавечай і мастакоўскай мужнасці гэтага чалавека, дзе ён браў сілы, каб пры кожным антыбеларускім рэжыме заставацца беларусам: «Анатоль Іверс цвёрда стаяў нагамі на сваёй зямлі. Так, напэўна, як і тутэйшы селянін, які арае поле». Літаратуразнаўца падкрэслівае ўдзячнае стаўленне паэта да сваіх рэцэнзентаў, што бывае далёка не заўсёды. Паэт, які столькі гадоў прабыў у немаце, які вярнуўся ў літаратуру, чакаў водгуку на свае кнігі. І цяпер, праз столькі гадоў, хвалюе мяне ягонае прызнанне: «Вашы прыхільныя словы да мяне і пахвальныя да вершаў выклікалі на вачах слёзы. Вядома, гэта слабасць. Аднак у час катавання ў дэфензіве паны не выціснулі і малой слязіны». Але гэта не азначае, што Анатоль Іверс успрымаў як належнае кожную пахвалу, якую лічыў незаслужанай. Калі на ягоным юбілеі Данута Бічэль прачытала прыгожы верш-прысвячэнне, у якім назвала яго класікам: «Песняй усім нам загойвае боль, — // Класік жывы і Паэт Анатоль», то Анатоль Іверс у сваім вершы-адказе міла, з гумарам, але даволі цвёрда запратэставаў:

Вось залічыла Данута мяне
Ў класікі, — гэта залішне.
Змусіла ў старасці пачырванець, —
Я ж не рабіна, не вішня.

Урывак з выступлення Аляксея Карпюка на з'ездзе Саюза пісьменнікаў у 1966 годзе — смелае слова. Гэты пісьменнік не баяўся гаварыць праўду ва ўсе часы. Ён быў перакананы, што несправядлівасць мусіць быць пакаранай: «Хоць бы папрасіў у яго хто прабачэння з тых людзей, якія яго тапталі. Дык не, яны робяць выгляд, што нічога не здарылася…». А вось у артыкуле Аляксея Ненадаўца багата «правільных», ідэалагічна-вывераных штампаў-характарыстык падзей нашай гісторыі: «Прыйдзе новае жыццё, якое прынясе вызваленне ад панскага прыгнёту людзям працы», «Прыйшла фашысцкая навала і чорнай поганню рассыпалася па мілых абшарах»...

Даследчыкаў заўсёды цікавіла паходжанне псеўданіма паэта. У кнізе — некалькі версій. Звычайна сам Іван Дарафеевіч адказваў стандартна: «Не хацеў прыцягваць такія назвы, як Васілёк, Чабор <…>, якія для паліцыі былі «тутэйшымі», і ёй лягчэй было шукаць аўтараў вершаў»... Самае ж цікавае і дакладнае вытлумачэнне загадкі псеўданіму дае Данута Бічэль. Менавіта ёй паэт раскрыў сваю таямніцу. Псеўданім прыдумала будучая жонка. У эсэ гэта намалявана так: яны позна развіталіся пасля спектаклю суботняй ноччу, а спаткаліся нядзельнай ранічкай на лясной сцяжыне:

— Іверс!

— А як гэта ты абзываешся? — засмяяўся…

— Хіба я абзываюся? Іверс — Іван і Вера…

— А чаму на канцы сыкае?

— А гэта — наш сакрэт… Такі кароткі верш…

— Не сакрэт, — зразумеў Іверс, — гэта сям'я…

Каханне, сям'я пачаліся ў паэта з верша. Таксама з верша, ужо ў іншым часе, як хораша ўявіла тое гарадзенская паэтка, пачнецца новая сям'я Івана Дарафеевіча. Гэта адродзіць яго, адзінокага, пасля такіх трагічных стратаў, да новага жыцця, дапаможа перанесці тыя нягоды, што чакалі наперадзе. Ніна Паўлаўна, верная спадарожніца паэта, была і шчырай прыхільніцай яго таленту. Праз ягоныя вершы ўспрымала свет, прыроду. Выйдзе на вуліцу зімовым вечарам, угледзіцца ў снегавую красу і згадае не Багдановіча, не Купалу, а верш каханага мужа.

Ва ўспамінах бачым, як па-рознаму ўспрымаліся дэталі асяроддзя. Да прыкладу, у будынку, дзе месцілася рэдакцыя газеты, была лесвіца. Чытаем у Алены Руцкай: «…Адчыніла грунтоўныя, масіўныя дзверы і ступіла на сцёртыя часам і такія ж грунтоўныя драўляныя прыступкі лесвіцы». Уладзімір Ягоўдзік убачыў гэтую лесвіцу іншай: «На другі паверх вяла чыгунная лесвіца, што нібыта стагнала пад нагамі». У аповедзе здзіўляе незвычайна смелы ўчынак Анатоля Іверса: даў маладому пісьменніку, якога сустрэў упершыню, кнігу Наталлі Арсенневай «Пад сінім небам». Ішоў 1973 год... «Вядома, тагачасныя пільныя органы не даравалі б паэту-партызану прапаганду творчасці «заакіянскай нацыяналісткі», але ён чамусьці паверыў цікаўнаму пачаткоўцу», — піша Уладзімір Ягоўдзік. А тады ён, відавочна, і не здагадваўся, якую «крамолу» дазволіў сабе Іван Дарафеевіч. Лісты, што прапанаваў Уладзімір Ягоўдзік, коратка, лаканічна, стрымана апавядаюць пра розныя падзеі. Не любіў скардзіцца, займаць увагу неістотным. Звычайная фраза амаль у кожным лісце: усё добра...

Клопат пра іншых, імкненне хоць неяк дапамагчы, падтрымаць чалавека — гэтыя рысы заўсёды былі характэрныя для Івана Дарафеевіча. Так, ён звяртаецца да Уладзіміра Ягоўдзіка з просьбай напісаць пра былую падпольшчыцу: «Яна страшэнна хворая і не выходзіць з маёй галавы <…>, напішы пра яе ў газету, хай парадуецца, пакуль жывая». З успамінаў Міхася Маліноўскага даведваемся аб просьбе знайсці ў Баранавічах жонку свайго колішняга сябра і перадаць ёй паклон. Бо разумеў, як няпроста жанчыне сталага веку, якая засталася адна. Перададзенае прыязнае слова памяці — гэта прыгожы ўчынак, які здольны падбадзёрыць, унесці светлы матыў у шэрае штодзённае існаванне.

Шмат дадаюць да вобраза паэта змешчаныя ў кнізе фотаздымкі. Прываблівае светлы, далікатны твар, чыстыя састарэлыя вочы зусім яшчэ маладога чалавека. Гэты здымак быў змешчаны яшчэ на вокладцы першай кнігі. З успамінаў даведваемся, што за яго давялося аддаць фатографу цэлы пуд збожжа. Погляд Івана Дарафеевіча звычайна задумлівы, літаратар засяроджаны на нечым сваім. Асабліва кідаецца гэта ў вочы на вельмі настраёвым калектыўным здымку пісьменнікаў Гарадзеншчыны, зробленым у Слоніме ў 1987 годзе. Літаральна ўсе з сонечнымі ўсмешкамі на тварах, а ў яго і тут куточкі вуснаў унізе…

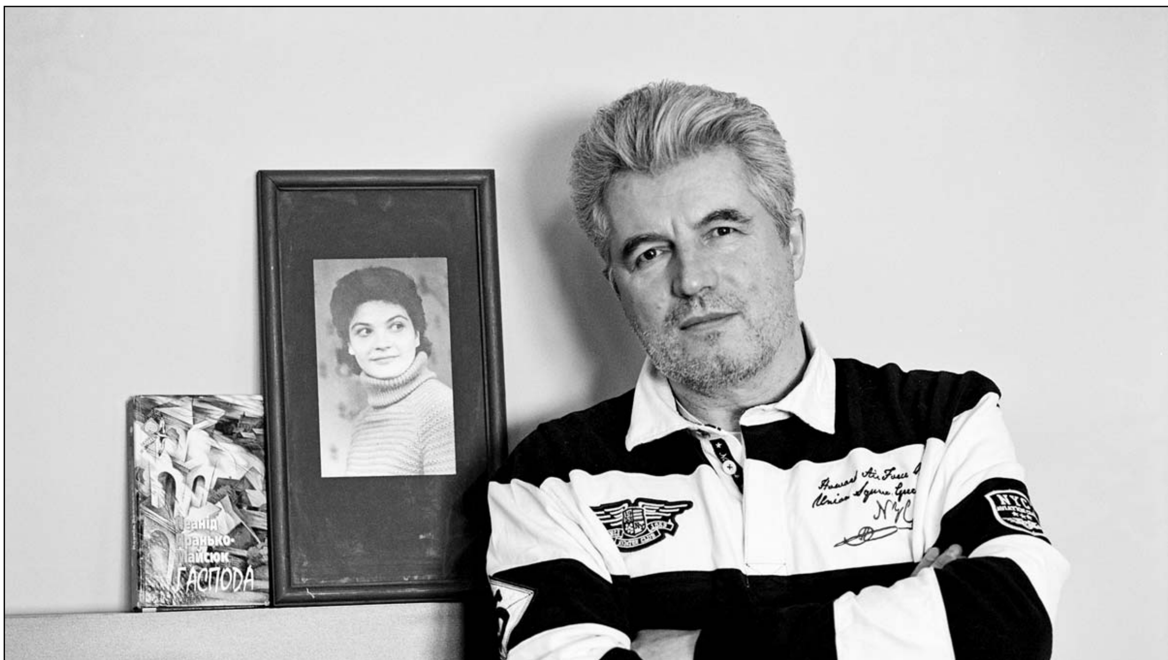
У адным з апошніх лістоў Анатоля Іверса да болю кранулі словы: «Дзякую, што не забываеш. Я таксама цябе помню і не забуду да самай смерці». Тады прагучаў у маёй душы адказ, які жыве і сёння, які, мяркую, можа паўтарыць кожны, хто меў шчасце ведаць гэтага мужнага, прыгожага чалавека, цікавага паэта: «І мы ніколі Вас не забудзем, шаноўны Іван Дарафеевіч».

Здзіўляе незвычайна смелы ўчынак Анатоля Іверса: даў маладому пісьменніку, якога сустрэў упершыню, кнігу Наталлі Арсенневай «Пад сінім небам». Ішоў 1973 год...

ВЕРШЫ

МОВА БЕЛАРУСКАЯ ЗАЎСЁДЫ БУДЗЕ

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Фота Джона Кунстадтэра, budzma.org

Мова Беларуская

Рыгору Сітніцу

Заўсёды будзе белае;
Заўсёды будзе чорнае;
Багатае і беднае,
І хмарнае, і зорнае;

Святое і… распуснае,
Бо і яно ж нязводнае…
А Мова Беларуская
Заўсёды будзе роднаю!

22 снежня 2011 г.; Менск.

Грошай няма, але бульба ёсць

У беларусаў жыццё такое:
Грошай няма, але бульба ёсць,
Значыць, жыццё зусім
не благое —
Хто на парозе, той і госць!

У беларусаў дагледжаны грады,
Клопат адзін пра дзяцей, каб жылі,
А што да гэтай, як кажуць,
улады —
Небеларускія ёсць каралі!

17 верасня 2005 г.

Здабылі цару Каўказ

(Салдацкая песня)

Эдуарду Акуліну

Два салдаты йшлі з вайны,
Хлопцы маладыя,
І дамоў няслі яны
Раны баявыя.

Першы родам з Капыля,
А другі з-пад Клецка…
Плача родная зямля
З іхняга калецтва.

Кожны дакульгаў у час
Да свайго дамоўя —
Здабылі цару Каўказ,
Аддалі здароўе…

Маці шкадуе сына,
Бацька шкадуе дачку,
Салдата ніхто не шкадуе —
Толькі зямля.

23 лістапада 2011 г.; Менск.

Мой заклік пачуйце, гарадчукі!

Гарынскія людзі
З Давыд-Гарадка,
Гарынь не забудзем,
Бо наша рака!

Мае дарагія,
Ідзіце, сябры,
На схілы крутыя
Царкоўнай гары.

І ў роздуме гожым
Успомніце там
Пра страчаны Божы —
Пра вогненны храм!

Хвілінаю горкай
Адчуеце вы:
Ён — брат Закаморскай,
Казанскай царквы!

Як хорам палескі
У сне-харастве,
Той храм Васкрасенскі
У сэрцы жыве…

Мой заклік пачуйце,
Гарадчукі,
І храм адбудуйце
Ля роднай ракі!

12 кастрычніка 2011 г.

На Сухой

Нічога тут не здарыцца такога…
Калі не здарыцца —
то ўсё яно нічога!
А калі здарыцца — пальцаца,
нібы з рога,
То сэрца зноў жа скажа:
«А, нічога…».

21 лістапада 2011 г.; Менск.

Беларускае шчасце

Тое раблю, што люблю;
Тое люблю, што раблю.
І чужынцам кажу з хаты роднае:
«Беларускае шчасце кароткае!».

19 жніўня 2011 г.; Менск.

Ходзячы з Хомкам па вуліцы Леніна

Сумненні душу апплялі?
Каго пахваліць ты не знаеш?!
Хто корміць — таго і хвалі,
І большую місу прыдбаеш!

28 снежня 2011 г.; Менск.

Прамінуўшы Раманаўскую Слабаду

А гамерычны смех заўжды
І незаўжды (гады ў рады!) —
Найгеніяльнае мастацтва…

І самы час ужо прызнацца:
Смяяцца трэба і тады,
Калі не хочацца смяяцца.

29 лютага 2000 г. — 28 лістапада 2011 г.

Хохлік

Хохлік бегаў ля варот…
Янка Купала

Верш пра Хохліка паэт
Склаў — няхай чытае свет!
І курганнага паэта
Хохлік палюбіў за гэта!

І хваліўся як папала:
«Пра мяне пісаў Купала!
Памятае хай народ:
Хохлік бегаў ля варот!

Я ж таксама — не сакрэт —
У душы крыху паэт.
Падабаюся я ўсім
Простым вершыкам такім:

Будзь начальнікам, тады
Грошы будзеш мець заўжды;
Кажуць недарма ў народзе —
Хто начальнік, той і злодзей!».

20 жніўня 2011 г.; Менск.

На Ракаўскай

Трэба, сказаўшы: «Трэба…» —
Нешта зрабіць такое,
Каб рака абярнулася ў неба,
А неба стала ракою.

9 лютага 2012 г.; Менск.

Прамінуўшы Ратамскую

Нарэшце навучыўся жыць:
Маўчаць, ні з кім не гаварыць…
Пачуўшы развітання медзь,
Бяседай доўгаю п'янець
Хачу з самім сабой адным —
Такім разумным і дурным.

24 лютага 2012 г.; Менск.

Ноч у Мадрыдзе 8 чэрвеня 2000 года

Каб дыхаць, як дыхаюць зоркі, —
Прастору не рві на прасторкі
І свет не дзялі на малое…

Забудзь пра дурныя разборкі;
Ідзі да Купалы, да Лоркі, —
Да роднай душы і чужое!

27 лютага 2012 г.; Менск.

Размова з венгерскім паэтам у Лісабоне

Вы кажаце:
«Памежны з Аўстрыяй
Сомбатхей
Славуты архітэктурай рымскай
даўніны…».

А я кажу:
«Яшчэ й тым, што ў ім
нарадзіўся Рудольф —
Бацька Леапольда Блума…».

Вы кажаце:
«Цэнтр медзье Феер
Секешфехервар
Знакаміты руінамі раманскай
царквы…».

А я кажу:
«Яшчэ й тым, што ў ім жыў
Стэфан —
Стрыечны брат Рудольфа…».

Вы кажаце:
«У Венгрыі надпіс «Віраг» (кветкі)
Сустракаецца на шыльдах часцей
за іншыя надпісы…».

А я нагадваю:
«Менавіта Віраг — прозвішча
Рудольфа,
Бацькі Леапольда Блума…».

Уздыхаеце:
«Уліс» — мой нелюбімы раман…».
Уздыхаю таксама:
«І мой…».

19 сакавіка 2012 г.; Менск.

У 1995 годзе

Жыццё адно і смерць адна,
А вёснаў шмат ужо мінула.
Аднак была адна вясна —
Пяшчотны поўная прачулай.

І я казаў тады, што мне
Праз два світанні будзе сорак —
Дно крыўды, бо на гэтым дне
Я не знайду спрыяльных зорак.

А ты павінна іх знайсці,
Інакшай згубіш век дзіцячы;
Ты ўбачыш у маім жыцці
Той край, якога мне не ўбачыць…

Неверагодная вясна
Неверагоднай застаецца.
Я разумею, што яна
Адна прыносіць кроў у сэрца.

30 сакавіка 2012 г.; Менск.

У кавярні «Вяроза» — 9

Будзь самотны і галодны,
Еш падсушаныя слівы, —
Колькі часу ты самотны,
Столькі часу ты шчаслівы…

Вольга расказала ў горы,
Крымскія забыўшы чары,
Як Васіль на Чорным моры
Тры разы аб смерці марыў…

7 сакавіка 2011 г.

ЧАТЫРЫ ВЕРШЫ КАНСТАНТЫ ІЛЬДЭФАНС ГАЛЧЫНСКАГА

Вандроўка ў шчаслівую Аравію

Пунсовыя стужкі пугі вецер цалуе
залётны.
Зорак у небе столькі, колькі
ў Афрыцы птушак.
Цягнуцца ледзьве коні, колы
па золку тужаць.
Вознік на козлах п'яны і вельмі,
вельмі самотны.

Як музыка, гэта карэта —
вандроўны куфар музычны!
Ноч навакол — гэта шчасце, якога
набегла задужа!
Як толькі ж уздымецца месяц
вялікай празрыстай сцюжай,
то кожны святляк замілуе
мігценнем сваім фасфарычным.

Плечы на мяккіх падушках,
ладан падушак у горле.
Ехаць няблага ж уночы,
што застанецца адзінай!
Спявае сапфір і дарога,
пяе за гадзінай гадзіна...
Яны ж анічога не чуюць,
не знаюць, таму што памёрлі.

1929–1937 гг.

Паэзія

Паэзія мая — начны анёл,
спакой маладзіковы,
сунічны дол у сэрцы і наўкол,
і цені, як замовы.

Няма жанчын пры мне,
няма дзяўчат,
і ўжо заснулі словы,
і патанае старасвецкі сад
у спеве цвыркуновым.

І гэта ў ёй, паэзіі маёй,
мой кот стары, лянівы
спіць на акне пад фортачкай
крывой
і сніць, вядома, дзівы.

1934–1937 гг.

Струны кранаць

Струны кранаць — маладзік
узыходзіць!
Чуйная ноч і чароўныя шолахі
скрозь...
Кветкамі коней аздобіць,
мора гайдаць, як жанчыну,
ранак вітаць і дзяцей,
што ў школу ідуць.

Струны кранаць, калі сонца
ўзыходзіць,
вусны каханкі любіць больш
за сонца і месяц,
свет, нібы астру, да сэрца
прыціснуць, а сэрца
зоркай зрабіць і прасіць:
«Варажы на спакой!».

1935–1937 гг.

Караль Шыманоўскі

(паэтычная версія размовы на Кракаўскім Рынку непадалёк дома «Пад Мурынамі» ўночы з 1 па 2 красавіка 1947 г.)

Ганне Івашкевічавай

Так. Гэта тут;
ля гэтых Мурынаў з Конга;
пад зоркай, што смешнай пчалою
гудзе.
Вецер-заіка не можа спытацца
звонка:
«Му-
му-
му-
музыка дзе?..».
А ў музыцы флажалеты,
нібыта персідскае тканне!
Як вам гучанне, пані?
Мне з вамі добра тута —
толькі б слухаць..
(журбою сагрэты),
доўга слухаць.. (сагрэты
расстаннем)
пра тое,
што вусны запахнуць
райскім грэйпфрутам.

1947–1948 гг.

▸ АПАВЯДАННІ

ПАННА ЦІ ТЫГР?

Фрэнк Рычард СТОКТАН (1834–1902)

У старадаўнія часы жыў-быў адзін кароль-паўварвар, чые ўяўленні, хоць збольшага адшліфаваныя і адточаныя прагрэсіўнымі ідэямі далёкіх лацінскіх суседзяў, яшчэ былі велічнымі, пышнымі і неўтаймоўнымі, як яго варварская палова. Ён меў багатую фантазію і да таго ж уладу, неабмежаваную настолькі, што варта было яму захацець, як разнастайныя прыдумкі пачыналі спраўджвацца. Ён вельмі любіў раіцца сам з сабою, і калі ўжо знаходзіў унутранае паразуменне — справа, лічы, была зробленая. Калі кожны з яго сямейнага ці палітычнага кола роўна рухаўся вызначаным яму курсам, кароль быў ветлівы і добры, але пры найменшым зруху, калі планеты ягонага космасу пачыналі адхіляцца ад сваіх арбітаў, ён рабіўся яшчэ больш ветлівым і добрым, ды толькі нішто не цешыла караля так моцна, як магчымасць выпрастаць крывое ды змяць няроўнае.

Сярод пазычаных ідэяў, дзякуючы якім ён зрабіўся варварам толькі напалову, была пабудова арэны, дзе з праявамі мужнай звярынай адвагі розум яго падначаленых акультурваўся і далікатнеў.

Але нават тут яго багатая варварская фантазія паказала сябе. Каралеўская арэна была збудаваная не для таго, каб людзі пачулі перадсмяротныя рапсодыі гладыятараў, не для таго, каб сузіралі немінучае супрацьстаянне рэлігійных поглядаў і галодных зяпаў, а з намерам як мага больш пашырыць і развіць разумовыя здольнасці свайго народа. Велічэзны амфітэатр з галерэямі па перыметры, з таямнічымі склепамі і нябачнымі праходамі быў сродкам, каб чыніць дасканалую справядлівасць, што карала зло і адорвала дабром па законах бесстаронняга і непадкупнага выпадку…

Калі ўсе рассаджваліся па галерэях і кароль у атачэнні світы займаў высокі трон у саваёй частцы арэны, ён падаваў сігнал. Дзверы ўнізе адчыняліся, і абвінавачаны ўваходзіў у амфітэатр. На супрацьлеглай сцяне арэны, замкнутай з усіх бакоў, былі двое дзвярэй, абсалютна аднолькавых. Абавязкам і прывілеем падсуднага было падысці да адных і адчыніць. Ён мог абраць любыя дзверы, якія захоча. Ніхто не падказваў і не ўплываў на яго рашэнне, толькі ўжо згаданы раней бесстаронні і непадкупны выпадак. Калі ён адчыняў адны дзверы, адтуль выскокваў галодны тыгр, самы жорсткі і люты, якога толькі маглі знайсці. Ён накідваўся на чалавека і разрываў на шматкі, караючы за злачынствы. Як толькі справа злачынцы вырашалася такім чынам, чуліся жалобныя гукі жалезных званоў, ад краёў арэны падымалася галашэнне нанятых плакальшчыкаў, а шматлікія гледачы з паніклымі галовамі і цяжарам на душы павольна крочылі дахаты, вельмі засмучаныя, што нехта такі малады і прыгожы або такі стары і паважны заслужыў гэты жудасны кон.

Але калі абвінавачаны абіраў іншыя дзверы, адтуль з'яўлялася панна, што як найлепш падыходзіла яму па ўзросце і становішчы, абраная Яго Вялікасцю сярод сваіх верных падданых. З гэтай паннай асуджанага тут жа жанілі, што было дарункам за яго нявіннасць. Няважна, была ў яго жонка і сям'я, меў ён прыхільнасць да тае панны ці не, — кароль не даваў такім другасным акалічнасцям парушаць яго вялікі план расплаты і ўзнагароды. Жаніцьба адбывалася тут жа, на арэне, як і ў першым выпадку. Унізе, пад тронам караля, адчыняліся дзверы, адтуль выходзіў святар, атачаны харыстамі і маладымі танцоркамі, што выдзьмувалі ў пазалочаныя горны радасныя мелодыі ды танчылі вясельныя танцы, набліжаўся да маладой пары і вянчаў іх хутка і бадзёра. Потым усчыналіся ўцешныя перазвоны вясёлых медных званочкаў, людзі ўзрушана крычалі «ўра», а невінаваты, чыю дарогу дзеці асыпалі кветкамі, вёў нявесту ў свой дом.

Вось такім напаўварварскім метадам чыніў кароль правасуддзе. Яго надзвычайная справядлівасць — навідавоку. Злачынца не мог ведаць, з якіх дзвярэй з'явіцца панна; ён адчыняў любыя, якія хацеў, нават не здагадваючыся, з'ядуць яго ці ажэняць. Здаралася, тыгр выскокваў з адных дзвярэй, а здаралася — з другіх. Рашэнні гэтага суда былі не толькі справядлівымі — яны былі дакладна акрэсленыя: абвінавачанага тут жа каралі, калі ён прызнаваў сябе вінаватым, а калі быў невінаваты — тут жа атрымліваў сваю ўзнагароду, хацеў ён таго ці не. Пазбегнуць прысудаў каралеўскай арэны было немагчыма.

Такая сістэма была вельмі папулярнай. Калі людзі збіраліся разам у вялікія судныя дні, яны ніколі не ведалі загадзя, станучь яны сведкамі крывавай бойні або шумнага вяселля. Гэтая няпэўнасць дадавала такім падзеям цікаўнасці, якой іначай магло і не быць. Таму масы былі радасныя і задаволеныя, а інтэлігенцыя не магла назваць такі план несправядлівым, бо хіба ж лёс абвінавачанага не быў у яго руках?

У караля-напаўварвара была дачка, што квітнела, як яго самыя пышныя фантазіі, і мела сэрца гэткае ж палкае і ўладнае, як у бацькі. І, як здараецца ў такіх выпадках, была яна зрэнкай яго вока, і кароль любіў яе больш за ўсё чалавецтва. Сярод яго прыдворных быў юнак, чые гарачая кроў і нізкае паходжанне рабілі яго акурат такім героем любоўных раманаў, якія, як правіла, і кахаюць прынцэсаў. Прынцэсу яе каханак цалкам задавальняў, бо быў самым прыгожым і самым смелым ва ўсім каралеўстве, і яна кахала яго з жарсцю, поўнай таго варварства, што рабіла яе пачуцці моцнымі і гарачымі. Іх стасункі шчасліва працягваліся некалькі месяцаў, пакуль аднойчы пра іх не даведаўся кароль. Без сумневаў і ваганняў ён выканаў свой абавязак: юнака кінулі ў вязніцу і прызначылі дзень яго суда на каралеўскай арэне. Натуральна, гэта была надзвычай важная падзея для караля, і Яго Вялікасць разам з усім народам быў моцна зацікаўлены ў падрыхтоўцы і правядзенні рытуалу. Ніколі раней не здаралася нічога падобнага, ніколі раней падданы не наважваўся пакахаць дачку караля. Гэта потым ужо такія выпадкі сустракаліся ледзь не на кожным кроку, але ў той час яны былі з'явай надзвычай новай і ашаламляльнай.

Па ўсім каралеўстве абшукалі тыгравыя клеткі, збіраючы самых дзікіх і лютых звяроў, каб выбраць з іх тыгра для арэны. Па ўсёй краіне дасведчанае журы перагледзела шэрагі маладых і прыгожых дзяўчат, каб юнак займеў вартую яго нявесту, калі лёс не прызначыць яму іншага. Канечне, усе ведалі, што тое, у чым юнака вінавацяць, ён зрабіў. Ён кахаў прынцэсу, і ні ён, ні яна, ні нехта іншы не збіраліся гэты факт аспрэчваць. Але каралю і ў галаву не прыйшло б дазволіць такому выпадку, як гэты, парушыць працу суда, якой ён так цешыўся і насалоджваўся. Няважна, чым скончыцца справа: ад юнака ўсё роўна пазбавяцца, а кароль атрымае эстэтычнае задавальненне, назіраючы за ходам падзеяў, якія і вызначаць, добра ці кепска зрабіў юнак, дазволіўшы сабе пакахаць прынцэсу.

Прызначаны дзень надышоў. Адусюль збіраліся людзі і запаўнялі вялізныя галерэі арэны, а натоўп, няздольны трапіць усярэдзіну, гуртаваўся вакол сцэнаў. Кароль і світа занялі свае месцы насупраць дзвярэй-блізнюкоў, гэтых лёсавызначальных брамаў, так жудасна падобных.

Усё было гатова. Падалі сігнал. Дзверы пад тронам адчыніліся, і каханак прынцэсы выйшаў на арэну — высокі, прыгожы, ладны. Яго з'яўленне віталі прыглушаным гулам страху і захаплення. Палова прысутных і не здагадвалася, які прыгажун жыў побач з імі. Не дзіва, што прынцэса яго пакахала! Як жахліва, што цяпер ён тут!

Калі юнак прайшоў углыб арэны, ён павярнуўся, як патрабуе таго звычай, і пакланіўся каралю, але ні на секунду не задумаўся ён пра манаршую асобу. Яго вочы неадрыўна глядзелі на прынцэсу, што сядзела па правую руку ад бацькі. Калі б не парасткі варварства ў яе характары, відаць, панны б тут не было, але моцная і палкая душа не дазволіла ёй прапусціць падзею, настолькі ёй цікавую. З часу, як загад пра тое, што яе каханак мусіць сустрэць свой лёс на каралеўскай арэне, уступіў у сілу, удзень і ўначы яна думала толькі пра гэты надзвычайны працэс і ўсё, што з ім было звязана. Надзеленая найвялікшай уладай, уплывам і сілай характару сярод тых, хто калі-небудзь цікавіўся развязкай такіх справаў, яна зрабіла тое, што ніколі нікому не ўдавалася: яна дазналася таямніцу дзвярэй. Яна ведала, у якім з двух пакояў, што хаваліся за дзвярыма-блізнюкамі, стаяла адчыненая клетка з тыграм, а ў якім чакала панна. Праз гэтыя цяжкія дзверы, шчыльна завешаныя скурамі звонку, чалавек, вымушаны падняць засаўку на адных з іх, не мог пачуць ані гуку, ані падказкі. Але золата і сіла жаночай волі здабылі прынцэсе разгадку таямніцы.

Яна не толькі ведала, у якім з пакояў стаяла панна, гатовая з'явіцца, як толькі адчыняцца дзверы, радасная і расчырванелая, але ведала і тое, кім была тая панна — адна з самых прыгожых і мілых дзяўчат пры двары. Яе абралі ўзнагародзіць юнака, калі яго невінаватасць у злачынным імкненні да некага настолькі вышэйшага, чым ён сам, будзе даказаная. Прынцэса яе ненавідзела. Часцяком яна бачыла ці ўяўляла, што бачыць, як гэтая прыўкрасная істота кідае захопленыя позіркі на яе каханага, і часам ёй падавалася, што тыя позіркі прымалі і нават адорвалі ў адказ. Час ад часу прынцэса бачыла, як яны размаўлялі; было тое раз ці два, але так шмат можна сказаць і за імгненне… Магчыма, яны гаварылі пра дробязі, але адкуль ёй ведаць? Дзяўчына была прыгожай, але яна наважылася падняць вочы на каханка прынцэсы, і з усёй сілай дзікай крыві, што перадалася ёй ад доўгіх чарод варварскіх яе продкаў, прынцэса ненавідзела жанчыну, якая чырванела і трымцела за нямымі дзвярыма.

Калі яе каханак павярнуўся і глянуў на яе, яго вочы сустрэліся з вачыма прынцэсы, што сядзела бялейшая, чым хто-кольвек у гэтым шырачэзным акіяне ўстрывожаных твараў вакол яе, і ён імгненна заўважыў і зразумеў — з дапамогай той сілы, якой надзеленыя каханкі, калі іх душы сплеценыя ў адно, — што яна ведала, за якімі дзвярыма стаіўся тыгр, а за якімі стаяла панна. Ён і чакаў, што яна даведаецца. Ён разумеў яе натуру, у душы быў упэўнены, што яна не супакоіцца, пакуль не вызнае таямніцу, схаваную ад усіх гледачоў, нават ад караля. Адзіная надзея, што абяцала юнаку хоць нейкую пэўнасць, была звязаная з поспехам прынцэсы разгадаць сакрэт дзвярэй. І калі ён глянуў на яе, то пераканаўся: ёй удалося, бо ў душы ён ведаў, што ўдасца.

А пасля хуткім і трывожным паглядам ён запытаўся: «Якія?». Пытанне было для яе такім зразумелым, нібыта ён выгукнуў яго з арэны. Нельга было траціць ні хвіліны. Пытанне прагучала імгненна. І наступнае імгненне вымагала адказу.

Яе правая рука ляжала на мяккім парапеце перад ёю. Яна падняла руку і зрабіла лёгкі і хуткі ўзмах управа. Ніхто, акрамя яе каханка, нічога не заўважыў. Усе пагляды, акрамя ягонага, былі прыкаваныя да чалавека на арэне.

Ён павярнуўся і цвёрдым упэўненым крокам пайшоў праз пустую арэну. Людскія сэрцы спыніліся, дыханне замерла, а пагляды неадрыўна сачылі за юнаком. Ні кроплі не вагаючыся, ён рушыў да правых дзвярэй і адчыніў іх.

Загадка гісторыі ў тым, хто быў за дзвярыма: тыгр ці панна?

Чым больш мы разважаем над гэтым пытаннем, тым цяжэй на яго адказаць. Яно вымагае даследавання чалавечай натуры, што вядзе нас блытанымі лабірынтамі жарсці, з якіх цяжка выбрацца. Падумай пра гэта, дарагі чытач, але не так, як калі б адказ залежаў ад цябе, а з пункту гледжання гэтай напаўварварскай прынцэсы, чыя кроў кіпіць у жылах, а душа распаляецца на вогнішчы з адчаю і рэўнасці. Яна страціла яго, але каму ён дастанецца?

Як часта пры святле дня і ў начных сваіх сненнях яе апаноўвала дзікая вусціш, і, закрыўшы твар рукамі, яна ўяўляла, як каханак адчыняе дзверы, за якімі яго чакаюць лютыя іклы тыгра!

Але ж наколькі часцей яна бачыла яго ля другіх дзвярэй! Як яна скрыгатала зубамі і рвала на галаве валасы ад горкіх сваіх думак, уяўляючы захапленне і экстаз, з якімі адчыніць яе каханак дзверы перад паннай! І калі яна бачыла, што ён ірвецца да сустрэчы з той жанчынай, што яго шчокі гараць і вочы іскрацца трыумфам, што калі ён выводзіць жанчыну на арэну, то ўвесь свеціцца радасцю, адораны наноў жыццём, калі яна чула радасныя крыкі натоўпу і зацятае дзінькание шчаслівых званоў, калі бачыла, як святар і яго ўсцешаныя памагатыя набліжаюцца да маладой пары і пераўтвараюць іх у мужа і жонку проста на яе вачах, калі бачыла, як крочаць яны разам па ўсыпанай кветкамі сцяжыне, гучныя воклічы вясёлага натоўпу нясуцца ім услед, а яе адчайны крык у ім губляецца і тоне, — яе душа палала пакутамі!

Хіба не лепш для яго адразу згінуць і чакаць яе ў благаславёным выраі напаўварварскай будучыні?

Але ж гэты жудасны тыгр, яго рык і пырскі крыві!

Яе рашэнне нарадзілася ўмомант, але яно спела доўгімі днямі і начамі пакутлівых роздумаў. Яна адпачатку ведала, што ў яе папросяць адказу, і, вырашыўшы, якім ён будзе, без кроплі сумневу паказала рукой направа.

Пытанне не выбару разгадаць няпроста, і я не вазьму на сябе смеласць лічыцца адзіным, хто ведае адказ. Таму я пакідаю яго вам. Дык хто з'явіцца з адчыненых дзвярэй — панна ці тыгр?

Пераклала з англійскай
Юля ЦІМАФЕЕВА

НА ВАЛАСКУ

Жан ЖЫРАДУ (1882–1944)

Пакінуўшы абдымкі місіс Шэрлак Холмс, па дарозе дадому я раптам сутыкнуўся (шанцуе ж мне!) з яе мужам.

— Вось дык сустрэча! — прамовіў знакаміты дэтэктыў. — Павячэраем разам? Я ж вас сто гадоў не бачыў!

Відаць, хваляванне — усё ж мільганула на маім твары, таму што Шэрлак злёгку ўсміхнуўся:

— Бачу я, — сказаў ён, — што містэр ідзе да каханкі.

Скажу «не» — атрымаецца, што нешта хаваю. Скажу «так» — падумае, што пазбягаю яго. Таму я адказаў — мабыць, даволі паспешліва, — што вышэйзгаданая каханка выдатна ўмее чакаць і што я магу завітаць да яе а восьмай, а магу і а дзявятай. Зрэшты, калі ёй гэта не падабаецца, магу і зусім не хадзіць...

Тут Шэрлак абняў мяне за плечы і перабіў:

— Хопіць мармытаць, дружа. Вось вы і трапіліся! Насамрэч вы ідзяце са спаткання!

Дрыжыкі прайшлі па маім целе і дабраліся да валасоў, якія ўсталі дыбарам.

На маё шчасце, ён дадаў:

— Хопіць жартаў, хадзем у рэстаран. На жаль, не магу запрасіць вас да сябе, бо мяне ніхто не чакае: у пакаёўкі выходны.

Здаецца, пранесла. Мой сябра глыбока задумаўся, гледзячы ў сваю талерку, але я выразна ўбачыў, што задуменнасць гэтая мае дачыненне да якога кішэннага злодзея альбо сутэнёра... І раптам ён злёгку крануў нагой маю шчыкалатку.

— А вось і доказ, — сказаў ён.

Ягоную задуменнасць як рукой зняло.

— Бясспрэчны і неабвержны доказ таго, — патлумачыў мне Холмс, — што ў вас было спатканне. Вашыя чаравікі зашпіленыя толькі на палову гузікаў, значыць, вас альбо знянацку заспелі на гарачым, што даволі непраўдападобна, бо ваш гальштук няспешна завязаны жаночаю рукой, альбо вы наведвалі дом, дзе не выкарыстоўваюць кручкі для абутку, ангельскі дом, напрыклад[1].

Усмешка ў мяне атрымалася даволі крывая.

— У кожнай жанчыны, — выціснуў я, — ёсць шпількі на валасы, якія выдатна замяняюць кручкі.

— А ў вашае каханкі іх няма, — адмахнуўся Холмс. — Магчыма, вам невядома, што англічанкі даўно заснавалі лігу змагання супраць шпілек. Зрэшты, каб не хадзіць далёка, скажу, што жанчыны, якія носяць парык, шпількамі ўвогуле не карыстаюцца. Каму, як не мне, пра гэта ведаць: мая жонка да іх належыць.

— Хм-м... — мармытнуў я.

Ён відавочна забаўляўся, катуючы мяне. Да таго ж гэты ёлупень пасадзіў мяне спінай да акна, так што скразняк праціnaў да касцей. Я чхнуў. Дастаючы насоўку, я выпадкова выпусціў з рук іншую — упрыгожаную карункамі, крышку большую за ліст, крышку меншую за маю далонь. Шэрлак паклаў яе на стол і зноў занурыўся ў сузіранне.

— Гэта жаночая насоўка, — урэшце прамовіў ён.

І ўхмыльнуўся.

— Якое дзяцінства! — сказаў Холмс. — Вы выкрылі сябе насоўкай! З часоў Яга і Атэла насоўкамі не грэбуюць хіба што аперэты. Але не хочацца быць бестактоўным... Можна мне яе агледзець?

— Ды калі ласка, — як дурань, прамармытаў я. — Яна чыстая.

І, каб не страціць твару, пачаў насвістваць нешта ідыёцкае. Праўда, потым, зразумеўшы, што страта аднаўленню не падлягае, змоўк. Зрабілася так ціха, што можна было б пачуць, як пралятае муха. Але гэтая гнюсь, як на злосць, недзе схавалася. Маё сэрца, скачучы на чацвертай хуткасці, гуло ў поўнай цішыні, нібы рухавік. Шэрлак адпіў з бакала бардо на палец, потым яшчэ на палец, а сваім уласным (указальным) тыцнуў у насоўку:

— Магу сказаць, што гэта жонка чалавека падазронага і далёка не дурнога — заявіў ён. — Ініцыялаў няма.

Я з палёгкай кульнуў дзве вялізныя шклянкі вады. Шэрлак панюхаў насоўку, потым падсунуў яе мне пад нос.

— Чым пахне? — спытаў ён.

У нос біла парфумай «Конга», ды так, што бакаса двухтыднёвай вытрымкі, якім нас частавалі, цалкам можна было прыняць за голуба. Дый сезон палявання ў той дзень толькі адкрываўся.

— Ну і чым пахне? — прамямліў я.

На шчасце, Холмс ніколі не слухаў сваіх суразмоўцаў. Ён сам задаваў пытанне і сам на яго адказваў.

— Мне, — паведаміў ён, — нічым не пахне. Значыць, да гэтай парфумы я прывык. Напрыклад, «Конга»: ёй карыстаецца мая жонка.

Той, хто ніколі не апынаўся ўнутры малатарні альбо пад катком, наўрад ці здолее зразумець, у якіх абцугах сціскалася маё сэрца. Я нахіліўся над талеркай, спрабуючы раздражніць апетыт, і адчуў, як у гэтым маўчанні паветраны слуп, што ціснуў на плечы, зрабіўся ўдвая цяжэйшым. А Шэрлак усё працягваў мяне разглядаць.

— Волас, — сказаў ён.

Я паглядзеў у ягоную талерку.

— Гэта не волас, — сказаў я, — гэта, без сумневу, парэй.

Не адказваючы, ён падняўся і двума пальцамі зняў з майго пляча светлую шаўкавістую нітачку, мяккую і кароткую — карацей, волас, з тых, што так добра выглядаюць на плячы мужчыны, калі на яго кладзецца галава каханай.

— Ну, і што гэта? — пацікавіўся Холмс.

— Гэта, — зацягнуў я галасам, які мне б вельмі хацелася палічыць раўнадушным, але які насуперак маёй волі па-здрадніцку задрыжаў, — гэта, як вы самі заўважылі, волас.

Холмс паклаў волас на белы абрус. Я паспрабаваў скарыстаць магчымасць, дадзеную мне парывам ветру і задуменнасцю майго ка́та, і чхнуў у кірунку воласа, які прыпадняўся, калыхнуўся, быццам змяя на хвасце, і тым не менш, гадзюка, са стала не зляцеў.

— Чхніце яшчэ раз, — скамандаваў Шэрлак Холмс, які, несумненна, заўважыў мае выкрунтасы.

Жарт мне ўдалым не падаўся.

— Чхайце самі, — разззлаваўся я, — калі так хочаце.

Ён чхнуў. Волас прыпадняўся, калыхнуўся (і глядзі вышэй).

— Гэта, без сумневу, волас ад парыка, — зрабіў ён выснову. — Аснова клейкая!

Волас зноў апусціўся і застыў паміж намі, нерухомы, як мумія. Мёртвы волас падаўся мне нашмат даўжэйшым, чым жывы.

Шэрлак асушыў свой бакал і паглядзеў скрозь яго, як праз лупу, спыняючы мае спробы падліць яму шаблі — зрэшты, немагчыма агіднага.

— Гэта волас маёй жонкі, — прамовіў ён.

Я паспрабаваў схаваць свой жах за лёгкай гуллівасцю.

— Што вы, што вы, мой дарагі! — заліваўся я салаўём. — Місіс Холмс такая прыгожая, ну куды мне, што вы!..

Ён глядзеў на мяне амаль з жалем.

— Мой бедны сябра, — уздыхнуў ён, — ужо хто-хто, але гэтая ірландка не першай свежасці...

Смерць усё ж лепшая за няпэўнасць. Цярпець не магу, калі мяне падсмажваюць на павольным агні. Тым больш калі вас слухае няздара-афіцыянт, які падае на стол, — яго я адаслаў прэч.

— Ну а цяпер, — пагрозліва сказаў я, падымаючыся і праціnaючы Шэрлака позіркам, — давайце, тлумачце!

Я, як кажуць, браў быка за рогі, а можа, і яшчэ горш.

Мой супернік, аднак, не страціў ні кроплі спагадлівай іроніі.

— Калі ў двух словах, — сказаў ён, — то справа такая: вы ідзяце са спаткання і відавочна хвалюецеся, сустрэўшы мяне, — значыць, вы зацікаўлены ў тым, каб я не даведаўся, хто дорыць вам сваю прыхільнасць. Вашыя чаравікі не зашпіленыя, значыць... у вас не было магчымасці гэта зрабіць. Сёння ў маёй пакаёўкі выходны, і мая жонка дома адна. У вас насоўка, якая належыць маёй жонцы. Я знаходжу на вашым плячы волас з яе найлепшага парыка. Значыць...

Мае вочы ўтаропіліся ў адну кропку. Час цягнуўся тым павольней, чым хутчэй білася маё сэрца.

— Значыць, — сказаў Шэрлак, які ўвесь гэты час праціnaў мяне позіркам удава, што сабрался праглынуць трусіка, — значыць... Самі рабіце выснову.

Выснову я зрабіў, таму сядзеў, адкінуўшыся на крэсле і ліхаманкава сціскаючы свой рэвальвер — выдатны дванаццацізарадны браўнінг. Якая дурасць — увесь час цягаць яго незараджаным!

— Значыць, — спакойна вымавіў нарэшце Шэрлак, — і заўважце, сябра, я на вас не злуюся... вы — каханак маёй пакаёўкі!

— Афіцыянт! — загарлаў я. — Дзе вас чэрці носяць? Мне да ночы чакаць?! Цягніце шампанскае!

[1] Ангельцы і англічанкі, як вядома, аддаюць перавагу чаравікам на шнурках, што носяць назву «рышэльё» (заўвага аўтара).

1908

Пераклала з французскай Кацярына МАЦІЕЎСКАЯ

ВЕРШЫ

НЯВЫПЛАЎЛЕНЫ ДЗЕНЬ

Віктар СЛІНКА

***

сталёвы трос — па ліку не адзін
іх восем альбо дзевяць — утрымаюць
сабою берагі; а кожны трос
аплецены трывалым тонкім дротам
у столак некалькі; там унутры кілім
сатканы беражэцца й адыходзяць
да берагоў абодвух ніткі; імі
напятая аплецена струна —
па ліку не адна — між берагамі
бо ў нетрывалым сэнс трываласці заўжды
калі ж метал прыбраць (засцеражэнне)
пакінуўшы слабое за апору
даволі будзе подыху вятрыскі
адной-адзінай хвалі — берагі
разыдуцца; жывое — жыватворыць
і мёртвае не пазбягае зла

дык значыць — так; вось так — і не іначай;

так гаварыў хто кінуў на кавадла
чырвонае жалеза для кляйма

30.06.2011

***

Трымаючы ў руцэ кап'ё, патраплю
Маланкава кароткім рухам
Я мідыі між створак пад вадой.
Яна сашчэпіць іх, ды — позна. Падыму,
Аддам табе сваю чарговую здабычу.
У бела-шэрай місе з парцаляны
Пяць прыгаршчаў сухіх пялёсткаў — ты
Іх ператрэш павольна між далоняў.
У гладышы, надтрэснутым крыху,
Мука — і яйкі ў сплеценым з лазы
Маленькім зграбным кошыку — яго
Расфарбавала ў колер велікодны
Таксама ты. А сёння — не Вялікдзень.
Агонь гарыць. На дошцы — плітка масла
Ў вільготных дробных крапельках расы.
У цёмнай бутлі, вузкай і высокай,
Чаруе самаробнае віно —
Там смакавы букет, не алкаголь.
Нібы твае расплеценыя косы, глядзі — снапы:
Ад перавясла вольны
З іх кожны, так. Яны — ля малатарні.
Ды гэта ўсё — на заўтра. Сёння нам
Нясцерпна смачна кожны пахне венік.
Чакае нас палок, пасля — пасцель.
Нам не забыцца смаку дзікай качкі,
Няспешна згатаванай на вячэру.
Чакае ноч! Шпурляў я гэтак камень
Перад люстэркам цемені азёрнай.
Чакае ноч, чакаюць нашы дзеці.
Не пазычаем — аддаем жыццё.

Бароўка, 19.07.2011

Дзень, калі ты страціла карону

Дзень, калі ты страціла карону ў яго вачах, быў амаль неадрозны ад іншых, але нейчым і асаблівы.

Гэтаксама віравала ў дварах звонкагалосая малеча, і чародкі мыльных пухіроў весела раставалі ў паветры. Паспела ўсё стаць ясным і зразумелым: малюнкі, якія ўнутры кранаві невідавочныя пэндзлі, расціраючы фарбы ўсмешак тут, дзе ахрыстае навакольле, перасяліліся з уяўлення на чарцяжы: сцены будынкаў незбудаваных, паверхі ўвасобіцца ў цэглу і камень, — зробленая апалубка, бетонамяшалка працуе, прымаюць раствор, кладуць для ўмацавання падмурку ўскрай траншэі падручнікі, па якіх будуць вучыцца дзеці ў снах, для паўтарэння матэрыялу кожны вечар і кожную ноч прастукванне сцен і даху: дзе мусіць быць выйсце; і ўжо на кожнай шыі муляе яшчэ не адзеты хамут — да пісягоў крывавых, і праточваецца ў спеў нота: «Еш чарніцы як мага болей — імі сілкуецца зрок».

Вакацыі, вы — мара, мара дзяцей, і яшчэ — план уцёкаў у патайнай кішэні, на гузік зашпілены.

І немаўля сказала, не маючы слова: агаінавея, а, што значыла, мабыць: «Дзень, калі ты страціла карону, амаль неадрозны ад іншых, толькі гэта быў дзень, калі ты згубіла карону — у яго вачах, — і ён не дапамог знайсці».

2 жніўня 2011

***

На дрэве мандарынавым галінка грушы
Прышчэплена. Хто пад аховай часу —
У таго
І шчасце лічбамі гадзінніка ачэплена.
На кроў — накруткі. Вольны вусень — я
Той мурашынаю пакінутаю сцежкай
Кірююся да дрэва, можна скуль
Прастору азіраць — на кроў — накруткі —
Што матыля я змераю крылом.
Навошта ў праўды гланды выразаць,
Калі яна не мае што сказаць?
Мой донар — дом; нядоены абшар
Мычыць і ў загарадку б'е, ледзь не ламае
Яе і за каго нас хоча мець — таго не знае.
То з рыфмай, то без рыфмы гавару,
Да Мухамеда мезенцам падпіхваю гару.
Арык, вада! З вярблюдзіцаю шчасце.
Я прадзед мой, а мой наступны ўнук
Клапоціцца, каб не запэцкаць рук.

Мы ўсе — парода для прылад незразумелых,
Яшчэ — руда, парода, але ж ніколі — рунь,
Нявыплаўлены дзень яшчэ пакуль.

17 жніўня 2011

***

Бачыш, скача ён прама сюды —
Селядзец на кульгавым кані.
Вочка морквіны ў зяпе адкрытай,
Загінаецца хвост дугой
І паказвае нам напрамак.
Задзіночанне сонца і хмары
Наш падпальвае дэльтаплан.
Час, патрачаны на жніво,
Закладаецца ў караваі
Толькі на пяцьдзясят адсоткаў.
Дровы, што перад гэтым у прыску
Бульбінам грэлі бакі,
Тэрмінова адкліканы ў попел.
Бачыш, скача ён прама сюды —
Гаспадар бесканвойных сэрцаў
З кветкай, выразанай з тканіны,
Наколатай на плаўніку.
Над трупярняю часу — кнот,
Разам — воск нерасталай свечкі.
Хто
ля пуні
схаваў гарпун, —
Селядцу на кані кульгавым?
За мяжою Звонку-Ўнутры —
Грушка-дзічка, крамяны нерат.
Хто схаваў? Кожны — думае, марыць,
Паказалі каб на яго.

20 жніўня 2011

Для аднавокага кацяняці

Для аднавокага кацяняці, якое грэю за пазухай, для небяспечнай брытвы ў вузкім футарале ва ўнутранай кішэні скуранкі, для спелага яблыка, які ўмею лавіць на бягу, высока падкідваючы, скачучы цераз прыступкі, — ці ёсць для іх што-небудзь абразлівае ў ніжэйсказаным: «Жанчыны нечым нагадваюць афраамерыканцаў, але афраамерыканцы зусім не нагадваюць жанчын».

Ручаінка любові й прыгажосці, нібы заганаяная ў бетонную трубу рэчка Няміга; ды гэтыя — найдаражэй: кацяня, брытва, яблык. Бо некаторыя з нас — так, ідуць насустрач, некаторыя — хаваюцца і ўцякаюць, але не ад любові і прыгажосці, — ад таго, што будзе пасля.

На велізарных цэпелінах човен
Падводны апускаецца з нябёс
Да глыбіні марское. Спражкай поўні
Мацуецца абсяг. Я знаю лёс

І прадказанне ластаўкі, што з сіні
Зноў падае ў квадрат свайго двара, —
Шчаслівая, бо мае дом. Пустыня!

Недавыказаныя, непрамоўленыя радкі; ненаўмысна абарваны верш. І тут з'яўляемся мы: пясок, насыпаны ў топку паравоза сэнсу, бурка і папаха — падарунак манекену.

Таму — не спі, жаночая жандармерыя.

Дзе ж твае гумовыя дручкі? — паказытай нас, — мы яшчэ здольныя ўвасобіцца ў неабрыганы шыпшынавы куст.

Бо кожны з нас — мажная, ледзь не квадратная афраамерыканка, што спявае спірычуэлз.

7–8 верасня 2011

Элегія

Навошта днём запальваць ліхтары?
Яны ж гараць: па два, па тры,
Гуртамі, групкамі ля вузкіх пераходаў
Алей у верасні. Мы выйшлі на свабоду.
Я палюбіў лістоту мокрую —
і змятую траву,
І ліхтары, — і раўнадушным іх святло
не назаву.

Мне соладка з табой, — бо знаю,
знаю горыч.

І ў прадказаннях тое,
Што ты мне падорыш,
Хавае дождж — і паварот у двор.
Я не прасіў, таму й валодаю! Сабор —
Насупраць ён, — які нас пазнаёміў,
Мой знае дар жыццём натольваць словы;
З малітвай і нажом стаіць дзень новы,
мовіць
У цэню ад яго калон.

2011

***

Арахна-дзяўчына
дастань свой шыдэлак
звяжы-спляці
ложак
логвішча
пастку
бачыш — ляцяць
паўзе
набліжаецца
жужаль
майго сэрца.

Для чаго мы прыйшлі ў гэты свет
дзе паміж тваіх ног — чароўны прасвет
усё гэта — наўзбоч ад астатняга
ці астатняе — наўзбоч ад гэтага?
Шпарка падбягаеш на сваіх васьмі
шаўкавістых лапах
не — сямі
ў восьмай філіжанка гарачай кавы
на арабскім падносе
шэрбет і халва два
тонкія келіхі з амброзіяй.

Ловіцца думка
сілом тваім:
можна глядзець на свет
і не страчваць позірк
і перастаць быць рэччу
не перастаўшы
быць
але для гэтага трэба

9 верасня 2011

***

Абрынь дары свае — метэарыты
На тыя скарбы, што людзьмі здабыты.

На жоўты альт — і поўнае карыта.
Фанерны планер выкрэсліў арбіту

Зямную — з паралельнага жыцця
Пілота-хлопчыка. Знайдзі сябе наўсцяж

У тым радку, які паверне слова
Лязом уверх. Звіняць, пяюць аковы.

19 кастрычніка 2011

***

Сільвіі Плат

Для слова непрамоўленай падставай
Ёсць вобраз ідэальны, што вышэй за сэнс
У бессэнсоўнасці сваёй, бо гэты змест
Нам на маўчанне падаруе права,
Якое ў першы пакладзем замес.

Вось так — матыль, аддзелены цэзурай
Ад іншых матылёў — і ад травы,
Над ланцугом прыладаў, колб, мензурак
Мы — Вынік Доследу і Спроба Перабыць.

17-18 кастрычніка 2011

***

Гэта вечная, бачыш, гісторыя:
За пачаткам будзе працяг,
Ну а потым, пасля — канец.
Не пакінуты для мемарыяў
Ангеліны, Гражыны, Глорыі, —
Дрэва ўспомніць аб каранях.
А драўніна?.. Пілуюць яе.

Гэта ціхая, чуеш, мелодыя,
Больш патрэбная, чым сабе,
Новым парасткам, што шыпы
Будуць мець, каб сустрэць імі боты.
Смерць і Радасць аддзелены плотам
Ад адное адна; у дзяльбе
Нашых жыццяў яны рабы

Мухі кручаной, — тая лётам
Крэсліць межы між тут і потым.

5 студзеня 2012

Анатоль Сыс

Душа старэе ў слоўнае апратцы
І новы верш ужо як рызманы.
Як хутка ўсё! Ці трэба пастарацца
Мне быць бліжэй да шчаснае маны?
Дай веры мне, і я цябе сустрэну, —
Сякера размаўляла так з паленам.
І спіна гнулася, і клаўся крыж, —
Не знаю толькі, звыш альбо паміж.

Нічога больш нікому не парадзіць,
Ні галізной, ні брудам не здзівіць.
Нашто здзіўляць? Адно патрэбна — жыць
І кожны струп салёным вадаспадам,
Уласным словам, споведдзю абмыць.
На кожны струп — і соль?
Каб новым болем
Уласны крок да цемры запаволіць?
Хто адвярнуўся, дык Таго не прагнявіць.
А мо не так? Мо на сваіх іконах,
Як мы ў жыцці, Ён тамака палонны, —
Ні слова мовіць, ні слязы праліць.
А што на цёмных дошках выступае, —
Няхай манах, святар, любы збірае.
Не падмануцца і нічым не прымірыць
Мне праўду — і мой грэх, што ў ёй згарыць.

10 студзеня 2012

АПОВЕД

ПЕЦЬКА

Мікола ДУБОЎСКІ

Лета сорак другога было спякотнае. Гарачыня даймала не толькі на вясковых дарогах, дзе чорны чарназёмны пыл, нагрэты да прысаку, уздымаўся ад босых ног хутаранцаў, — прахалоды не адчувалася і на лузе, дзе жвава тачыўся крынічны ручэй з ледзяною вадою.

Гай — сонечныя паляны разнатраўя, старыя вольхі, ясені, дубы і грабы. Усё гэта — усечаны парк тамтэйшага былога пана. Яго даўно няма, недзе ягоныя парасткі ў Англіі — і не паказваліся ў сваё памесце нават пры Польшчы. Саветы панскую зямлю не паспелі нацыяналізаваць, а пры немцах аб'явіліся гаспадары: спачатку, назваўшыся сястрой панавага эканома, якога Саветы ў трыццаць дзявятым вывезлі ў Сібір, сляпая на адно вока старая дзеўка Ганька і сужыцель яе Капка, нізкарослы, з жывоцікам былы старшына-адступленец, які адразу запісаўся ў створаную немцамі паліцыю.

За два гады Лявон Сымонавіч Капка ў бліжэйшых вёсках — наваколля хутара бацькоў чатырохгадовага Пецькі Алеся і Надзеі Сімоўскіх — стаў паўсядзённым страхам, бядой. Немцаў не так баяліся, як паліцая Капку. Ён не ішоў, а падкрадваўся непрыкметна. Малы, круглы, як мячык, каціўся, заўсёды тулячыся да дарожных прысадаў, да жытаў улетку, узімку ў сваім белым кажушку зліваўся з беллю снежнага покрыва. Капка высочваў, хто з вяскоўцаў пускаў у хату партызан, падслухоўваў, аб чым гаварылі мужыкі на сенажаці, затрымліваў незнаёмых яму, аб'яўляючы сувязнымі партызан — і гнаў у пастарунак на допыт.

Паліцая Капку паважалі акупанты — яго хвалілі, узнагароджвалі. Партызаны палявалі на яго, але ён быў няўлоўным. Сам жа Лявон Сымонавіч пазбягаў нечаканых стрэч з гестапаўцамі, жандарамі — ведаў іх пранізлівую, дапытлівую ўважанасць.

На хутар, да Сімоўскіх, ён таксама прыходзіў. На двары заглядваў у пуню, хлеў, слухаў, нюхаў, ці не пахне дымам выкуранай цыгаркі. У хаце паліцай распытваў у Пецькавых братоў, хто прыходзіць да іх, пра што гавораць госці. Пасля роспытаў Лявон Сямёнавіч, седзячы на табурэтці, паварочваўся да Пецькавай маці і загадваў:

— Сабяры гасцінец для вызваліцеляў ад камуніі: яйкі, сала і таго пеўня як бусла, што на мяне кідаўся мінулы раз.

— На, — злосна ставіла кошык з салам і яйкамі Надзя, маці Пецькі, перад Капкам, — а пеўня лаві сам, толькі не страляй — хопіць дзяцей лякаць!

— Злякаеш! Калі з-пад ілба глядзяць на мяне, як ворагі Вялікай Германіі.

— Якія ворагі? Ты ворагаў ужо ўсіх пад кляштар...

Кляштар — старая крэпасць, пад сценамі якой расстрэльвалі немцы ўсіх, каго арыштоўвалі. Паліцай моўчкі з хабарам выпаўзаў з хаты.

Пецька паліцая не баяўся, але стараўся не сустракацца, калі ішоў у гай, між жытаў ці ўздоўж ручая да самай ракі паназіраць, як пакалыхваюцца ў яе прыбярэжжы лісці вадзяных лілеяў і стаўбункоў, і бачна між імі плынь — ціхую, ласкавую.

Пецька заўсёды першым заўважаў Капку. Выдавала яго чорная руля з мушкай вінтоўкі. Яна высілася над яго галавою і нагадвала змяіную галаву, што рухаецца па траве-разаку.

У тую сонечную раніцу сонца паспела нагрэць нават цянькі пад густымі кронамі дрэў, высушыла расу. Наўкола ў гаі пахла фіялкамі, якія пан калісьці прывёз з Францыі — і яны прыжыліся ў ягоным лесе-парку.

Пецька адразу ўбачыў Капку. Паліцай каціўся зігзагам між кустоў, як хаваўся ад каго.

Учора надвячоркам у гай збочыла нямецкая вайсковая часць з гарматамі, укрытымі чахламі з брызенту. Гэта былі франтавікі. Да іх малы і кіраваўся, знікнуўшы непрыкметна з хаты.

Да месца, дзе пад кронамі сталі аўтамабілі, гарматы, палаткі розных памераў, дымілі кухні, Пецька ішоў сваімі сцежкамі, што вілялі па высокай крапіве дзе-нідзе вышэй хлопчыкавай галавы. Варта яго не бачыла. Хутка дабегчы да палатак яму перашкаджаў толькі мамін няспынны крык: «Пецька-а-а-а!». Ён чуў яго з двара хутара і злаваў на маці:

— Ну чаго ты галёкаеш?

Звычайна ён адзываўся, але цяпер пакутліва маўчаў, бо не хацеў, каб яго прыкмеціў Капка. Паліцай таксама чуў маці — і ўзіраўся, дзе хаваецца малы. Аднак з-пад ценю дрэваў не выходзіў: непадалёку была ахова часці — яе патруль. Капку ёй у рукі трапляць не хацелася. Хто ведае, як да яго паставяцца гэтыя франтавікі. Паліцай на ўласным вопыце, калі адступаў з-пад Кобрына, ведаў, як вайна перараблае чалавека. Ноччу ідзе група пад кіраўніцтвам баявога капітана, палітрука, а раніцай — камандзіра няма. Байцы-адступленцы — нібы авечкі без пастуха, не ведаюць, куды ісці. Наўкола лес ды на нябачнай дарозе гудуць нямецкія машыны. На адным адпачынку Капка і ўбачыў Ганьку. Яна ішла па лесе адна і ў супрацьлеглы бок. Разгаварыліся, і Капка ў зручны момант адстаў ад сваіх і дагнаў сляпую. Так яны і дабраліся да панавай зямлі — і ўжо ў якасьці мужа і жонкі.

Пецька выйшаў з высокай крапівы і якраз ля невялічкай палаткі ўбачыў скрынку з паперамі рознага колеру, пачкамі

цыгарэт з бліскучым начыннем. Ён стаў іх даставаць са скрынкі. Наўкола былі салдаты. Яны ляжалі на надуўных матрацах, гулялі ў шахматы. На яго ніхто не звяртаў увагі.

— Што ішчэш, малчык? — пачуў над сабой Пецька спакойны голас. Падняў галаву і ўбачыў у бліскучых чобатах, галіфэ са срэбнымі вузенькімі, як зсучаная нітка, лампасамі ў шэрай майцы пажылога дзядзьку. Пецька паказаў бліскучыя паперкі, якія дастаў з цыгарэтных пачкаў. Дзядзька лагодна ўсміхаўся.

— Як цябе завуць?

— Пецька, Пецька Сімоўскі.

— Пецька, Пэтэр. Зойдзем да мяне, — дзядзька адгарнуў крысо палаткі і прапусціў малога. У палатцы стаяў шырокі стол, ложак.

— Садзіся, Пецька. Тут я жыву.

У гэты момант нешта запішчэла, пачулася гаворка. Пецька насцярожыўся.

— Не бойся — там радыёстанцыя.

— Радыё! Гэта такое вялікае вуха, якое гаворыць. Бачыў, бачыў. У райцэнтры вісела на стаўбе, калі я з папікам быў у мястэчку. Але было гэта даўно, да вайны, — скрушна ўздыхнуў Пецька.

— Вайна, вайна... — загадкава і тужліва вымавіў немец. — Дзе ты жыв'еш?

— Там, — паказаў малы на кут палаткі. — Блізка адсюль, на хутары.

— З от'ец, маць, брат'я, сястра?

— І тата і мама ёсць, Ванька, Колька — браты старэйшыя за мяне.

— Ц'ябе корошо...

Раптам Пецька запытаў:

— Ты — генерал?

— Маёр.

— А каптан як у генерала, — Пецька паказаў на мундзір немца.

— Не генерал. Я, Пецька, маёр Курт Вагнэр. Камандзір зенітнага палка.

— Па самалётах б'еце?

— По всём, — матнуў рукою маёр, даючы малому зразумець, што яму пра гэта размаўляць не хочацца. — Ты, Пецька, кушат хочэш? — ён глянуў на Пецькаву спінку (пад танюсенькай кашулькай, перашытай з мамінай святочнай кофты, выразна бачыліся рэбры).

— Хачу, у вас тут смачнай юшкай пахне, як у мамы з печы, з гаршка, калі там яшчэ хоць кус мяска. Але я даўно не адчуваў таго паху — у нас мяса няма...

— Кароль! — гукнуў маёр.

У палатцы з'явіўся маладжавы афіцэр і выцягнуўся нібы струна.

— Абед мне і яму, — паказаў на Пецьку маёр.

Не прайшло і хвіліны, як з'явіўся повар і з каструлі ў талеркі наліў супы, паклаў на белы ільняны настольнік лыжкі і хлеб.

— Будзем абедаць, Пецька.

Малы ў імгненне апаражніў глыбокую талерку, выцер прыгатаванай сурвэткай губы і ад сытасці ледзь вымавіў:

— Дзякуй!

— На здароўе, — адказаў маёр, пасадзіў хлапца на калені і стаў абдымаць. Пецька разгубіўся, бо маёр выняў з кішэні мундзіра фотакартку, пацалаваў і заплакаў як малы, паказваючы пальцам на яе:

— Мая сям'я: сынок, як ты, дачка, жонка.

Пецька глядзеў на здымак: на незнаёмых яму прыгожа апранутых жанчыну і дзяцей. І яму зрабілася вельмі шкада маёра. Ён пацiснуўся да яго нібы да роднага бацькі. Потым не вытрымаў і спытаў:

— А чаго ты тут? Едзь да сваіх дзяцей. Што табе тут, у гаі?!

— Ах, П'ецька, П'ецька. Кароша твая душа. Нэлзя мне туда. За гэта генералы меня расстрэляйт, — уздыхнуў Вагнэр. Пецька сядзеў нерухома — чакаў, калі маёр супакоіцца. І, калі той уцёрся насоўкай і ўсміхнуўся, Пецька споўз з каленяў і таксама глыбока ўздыхнуў:

— Мне пара — мама недзе зусім з'енчылася.

— Чакай! — сказаў маёр і загадаў лейтэнанту прынесці з кухні трохлітровы бідончык супы, булку хлеба, насунуў на Пецькаву галаву новую пілотку з бліскучай кукардай, запіхнуў у кішэню парткоў тры шакаладкі, прыціснуў яшчэ хлапца да грудзей, абняў і сказаў:

— Бяжы дадому!

Пецька з падарункамі знік у крапіве. Ён ішоў і радаваўся — столькі ўсяго нёс дамоў.

Малы ўляцеў у хату, калі сям'я збіралася абедаць. Мама расстаўляла на стале міскі, раскладала лыжкі. Тата ад круглага бохана хлеба адразаў акуратныя скібачкі.

— Наце вам! — з размаху паставіў Пецька бідон з супай. Прыемны пах адразу запаланіў хату.

— Дзе ўзяў? — убачыўшы на галаве сына нямецкую камандзірскую пілотку, тата зняў з цвіка свой пасак.

— Немец... маёр даў.

— Я табе пакажу маёра, — замахнуўся паскам на сына бацька. Але ў гэты момант на парозе паказаўся Капка:

— Ён украў пілотку. І суп украў. Здаля бачыў яго, бадзяўся там сярод палатак...

— Мне падарыў маёр, — запярэчыў Пецька.

— Зараз праверу. Пойдзеш — пакажаш таго маёра.

Паліцай схапіў Пецьку за руку і пацягнуў на двор.

— Не дам, не пушчу, — ускапілася следам маці.

— Назад! — піскліва завішчэў паліцай. — Яшчэ крок — кожнага ўлажу, хто будзе мне перашкаджаць выконваць свой абавязак.

Усе Сімоўскія аслупянелі — не ведалі, як быць. А Капка рашуча і даволі хутка цягнуў Пецьку да месца, дзе стаяла нямецкая вайсковая часць. Варта прапусціла паліцая, не бачыла небяспекі. Салдаты ўлюлюкалі, смяяліся: «Глядзіце — паліцай партызана злавіў!».

Пецька каля палатак супакоіўся — ён адчуў, што маёр яго выручыць. Капка прыпыніўся і аддыхваўся ад хуткай хадзьбы.

— Паказвай, дзе твой маёр! — тузаў Капка за руку Пецьку.

— Я маёр! — выйшаў з сваёй палаткі Вагнэр, пачуўшы смех падначаленых і здзівіўся, убачыўшы Пецьку.

— Што здарылася, П'ецька? — запытаў ён.

— Ён, ён... — паказаў на паліцая малы. — Ён кажа, што я ўкраў супу, пілотку ў цябе.

Маёр вырваў з паліцаевых рук пілотку.

— Так, я падарыў яе П'ецьку. А ты... — Вагнэр узяў Капку за грудзі. — Ты не паліцай, ты дурак і звер.

З гэтымі словамі Вагнэр адабраў у Капкі вінтоўку, а потым з усяго размаху нагой ударыў Капку пад зад. Той пад смех і апладысменты салдат паляцеў ніцма ў крапіву.

Дадому Пецьку правялі два салдаты, якім загадаў маёр Вагнэр.

Слых пра гэтую падзею разнёсся па наваколлю. Людзі радаваліся.

Пасля ад'езду немцаў на фронт Капку злавілі партызаны і павесілі ў гаі.

ПРЫТЧА

IX

Анатоль БАРОЎСКІ

«Ты — сапраўды Сын Божы!».
«Пакайцеся, бо наблізілася Валадарства Нябеснае».
Мф. (14:33; 3:2)

На Беларусі Бог жыве…

Ён стаяў пасярод плошчы, поўнай рознага люду.

Яго абыходзілі людзі ў прыстойным адзенні — чыноўнікі і чыноўнічкі розных узроўняў; абміналі дзядзькі і цёткі, маладыя пары, якія толькі што пабраліся і спяшаліся ўскласці кветкі да падножжа ідала, які, выдаўжыўшы руку, паказваў ім шлях у светлае заўтра (такая была ўжо традыцыя ў гэтым горадзе, як і ў шмат якіх іншых, дарэчы); абміналі і дзеці, нават пальцамі паказвалі на яго, а то і кінуўшы ў яго якім агрызкам ці камянюкай…

Хіба адно святары розных канфесій запавольвалі крок і пільна прыглядаліся да яго, як бы ўспомніўшы пра нешта ці задумваючыся над сэнсам жыцця, падоранага людству Вышнім, — але і яны, думкава наклаўшы крыж на сябе, прашаптаўшы «ўратуй, Гасподзь!», спяшаліся да сваіх штодзённых клопатаў у храме…

А ён глядзеў, не зважаючы ні на што, скрозь усіх і на ўсіх, і ні на кога, адно шаптаў незразумелыя словы на незразумелай мове:

— Па…й…ся… лю…і…

Да яго прывыклі гараджане і жыхары з далёкіх вёсак, што, прыязджаючы ў горад, мерыліся купіць сабе нешта ў крамах. І вартавыя парадку — міліцыянты, даўно прывыклі. Напачатку, даўным-даўно, прыводзілі ў свой пастарунак, намагаючыся даведацца пра яго падрабязней. У выцвярэзнік нават прывозілі, думаючы, што ён нападпітку.

— Зовут тебя как? — дапытваўся міліцыянт, стараючыся запісаць у пратакол.

Ён маўчаў.

— Ты глухой, что ли? — зноў падступаўся да яго сярэдніх гадоў лейтэнант (учарашняя п'янка-пагулянка не прайшла бясследна).

Затрыманы ўзяў паперчыну і напісаў рымскімі лічбамі: IX.

— Что означает девять?

Падышоў малодшы лейтэнант, здзіўлена паглядзеў на напісанае, выказаў меркаванне:

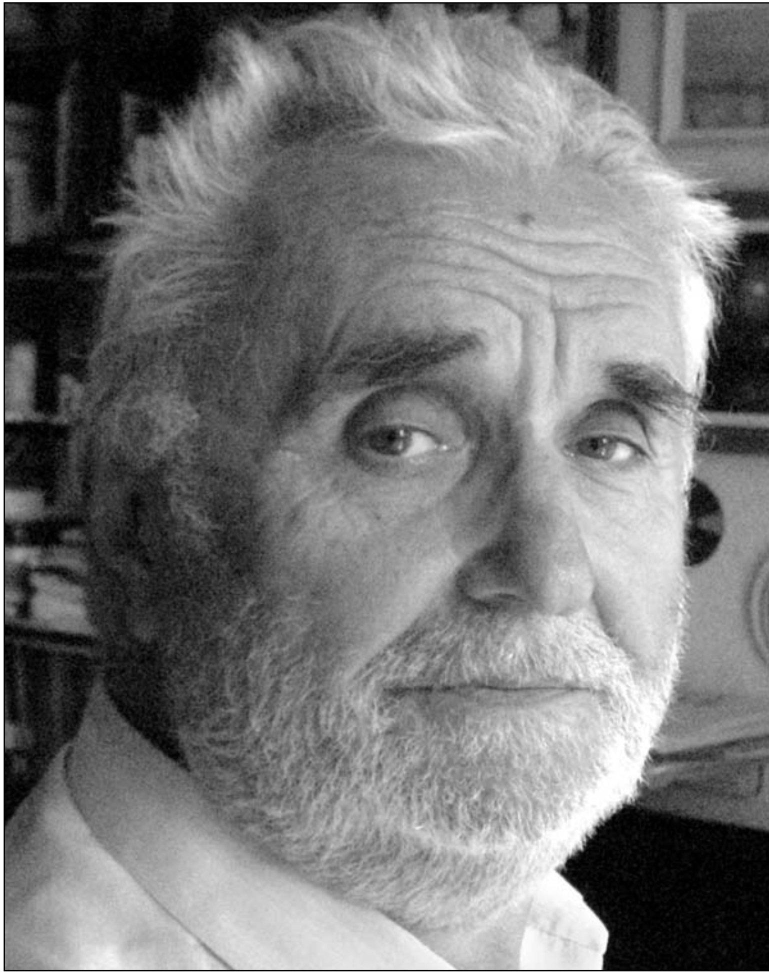
— Можно подумать, что ты — Ісус Хрыстос.

— Ты сказаў, не я, — адказаў ціха.

— Бэнээфовец? — пацікавіўся лейтэнант. — У нас только бэнээфовцы на родном языке разговаривают. Мужицкий язык у нас не в почёте.

— А ў Бібліі гаворыцца, што да Бога ў сваіх малітвах трэба звяртацца толькі на роднай мове, а не на чужынскай, — толькі тады малітва будзе мець Боскую сілу. Лічба дзевяць азначае тое, што ў дзевяць дзяржаваў я паслаў сваіх апосталаў — і яны прапаведалі, угаварылі народы, каб не будавалі больш на сваіх землях атамныя пачвары…

— А ты кто? — зноў гучыць пытанне.

— Я той, хто даў вам святло. Хто забраў чалавечы боль. Як і твой галаўны боль забяру.

— Ты — энергетик? — дапытчык нешта запісваў у пратакол.

Ён схіліў галаву, бо не меў жадання больш гаварыць з імі.

Лейтэнант адчуў, што ў яго перастала балець галава, стала лёгка. Але ён не надаў таму значэння.

Яго замыкалі ў КПЗ, пакідалі на ноч. А раніцай ён зноў з'яўляўся на сваім месцы, зноў шаптаў праз боль і пакуты:

— Па…й…ся…ю…і…

Як ні стараліся яго замкнуць на вязніцкія замкі-засаўкі, закаваць у кайданкі, нават сваімі дубінкамі прахаджваліся па спіне і твары, загадваючы, каб ён больш не з'яўляўся на плошчы, — нічога не мянялася. Нават калі выйшаў строгі ўказ высокага начальніка пра тое, каб павыкідвалі міліцыянты з плошчаў і рынкаў усіх бамжоў, п'яніцаў і алкаголікаў, каб не псавалі выгляд агульнага і заможнага жыцця ў асобна ўзятай краіне, — ніхто не мог зрушыць яго з месца.

Потым і зусім перасталі прыставаць да яго, бо ведалі, што іх намаганні дарэмныя, — толькі круцілі пальцам каля скроні.

Ніхто не ведаў, дзе ён начаваў, адкуль прыходзіў, дзе яго пастаяннае жытло і ўвогуле, ці ёсць яно ў яго…

— Па…й…ся… — шаптаў ён асмяглымі вуснамі.

Горад быў глухі і невідушчы, чэрствы і няўдзячны, абыякавы і патануў у грахох. Адно хіба невядома — плошча была горада, усёй краіны, ці ўсёй планеты… Ніхто пра тое не ведаў.

З кожнага дома, з расчыненых вокнаў, нават і з зачыненых, праз шкло, вылятала на вуліцу і плошчу пачварная і гучная, што аж ціснула на вушы сваім цяжарам, музыка; акрамя яе даходзілі жудасныя крыкі і воклічы — некага на тэлэкране гвалтавалі, некага забівалі і расстрэльвалі, вешалі, адсякалі галовы; у засыўных установах на подыуме шпацыравалі голыя (хіба шворачкамі прыкрыўшы быццам бы напятыя цыцкі, пяродкі і азадкі) дзяўчаткі, прагна жадаючы адразу ж азалаціцца, прыцягнуўшы ўвагу п'янкога позірку алігарха, тройчы разведзенага, ды стаць яго жонкай; у крамах і газетна-часопісных шапіках на відавоку раскладзена чытво з фотамі тых жа зорак шоўбізнесу; а другія выданні дык і зусім, не саромеючыся і не асцерагаючыся амаральнасці, дэманстравалі жывёльныя інстынкты людзей — ляжалі ў тых позах, ад якіх пасля нараджаліся дзеці…

Усё перавярнулася і ўсе, здавалася, з'ехалі зглузду: дваццацігадовыя жаніліся ці выходзілі замуж за сямідзесяцігадовых — і наадварот; людзі навучыліся хлусіць і падманваць, забіваць адзін аднаго без дай прычыны; падлеткі ў школе наладжвалі оргіі… Садома і Гамора.

Бог даў людзям сваю мову, але тыя людзі перарабілі сваё на чужы лад — праз кожнае слова «мать» і «рот», «бля» і «пайшоў на…»; мову адрынуўшы, страцілі ўменне гаварыць прыгожа і адзін з адным, прызнавацца ў каханні, бо не маглі зразумець сэнсу моўленага, быццам размаўлялі глухі са сляпым, быццам галодны з наетым, эфіоп з еўрапейцам ці з лельчыцкім дзедам; мацнейшая дзяржава (маючы сваю плошчу), назваўшыся «старэйшым братам», спаслаўшыся на тое, што яна абараняе праваслаўе, насадзіла сваю, чужынскую, для карэннага насельніцтва, мову, а прыслужнікі, задалізы і здрайцы, аднялі ў дадатак і святыя сымбалі — бел-чырвона-белыя штандары і прасторы, душу Айчыны — вершніка на баявым кані…

Плошча мела сваю назву. Называлася Плошчай Веры і Пакаяння.

Яна бурліла, жыла сваім жыццём, не зважаючы ні на што… Як і жыла ў пазамінулым, мінулым стагоддзях, — і напачатку гэтага.

Гучаў папераджальны Голас адумацца на сямнаццатым годзе крывакажэрнага, з крыжамі — ХХ — стагоддзя, — не адумаліся, і людзей пературылі ў атэістаў — служкаў Сатаны, якія ж самі адпрэчылі Бога і ўзарвалі храмы; не прыслухаліся да Голасу таго ж стагоддзя на трыццатым і саракавым гадах, — і той жа Сатана — пад выглядам двух вар'ятаў — сутыкнуў ілбамі шмат якія народы, і загінула ў той бойцы мільёны і мільёны нявінных душаў…

А ён стаяў тады, стаіць і сёння…

І гаварыў адны і тыя ж словы:

— Па…й…ся…лю…і…

Стаяў ён у лютыя маразы, калі трашчалі, набрынялыя яшчэ з восені вільгаццю, дрэвы, стаяў у спякоту, калі пад няшчаднымі промнямі сонца плавілася зямля, курэў асфальт і вяў бульбоўнік на палетках ускраіны паселішча, дзе пачыналіся вясковыя надзелы; стаяў, калі лілі зацяжныя дажджы, не звяртаючы ўвагі на непагадзь, — стаяў з непакрытай галавой, і доўгія валасы звісалі на лоб, хаваючы вочы…

Ён заўсёды быў у адным і тым жа адзенні — накінуты на плечы некалі чырвонага колеру хітон, выгаралы за доўгія гады і стагоддзі. На нагах нязменныя тэпці з драўлянай падэшвай.

Зімой нехта клаў каля яго ног паношаныя, на выкід, кажушок ці боты. Але ніводнага разу ён не пакарыстаўся імі.

Ён то шаптаў малітвы, умольна гледзячы ў неба, склаўшы на грудзях крыжам рукі, і льга было падумаць, што незнаёмец маліўся не толькі за мясцовых людзей, а і за ўсё чалавецтва…

А аднойчы здарылася…

Нагуляўшыся, наблудзіўшы, нацешыўшыся, спазнаўшы ўсю асалоду грахоўнага жыцця, падышла да яго жанчына. Яна мела яшчэ не шмат гадоў, але згубіла-страціла першапачатковую прыгажосць. Сама ўбачыла тое і зразумела, і аднойчы перад люстэркам жахнулася, заплакала:

— Памажы, Божачка, выбрацца з багны… Уратуй і памілуй! Каюся, Божа, грэшная я!

Марыя-Магдалена і сама не ведала, чаму ногі самі неслі яе на Плошчу. Яна ішла да таго, хто стаяў на ёй і шаптаў патаемныя, не пачутыя нікім, словы… Калі падышла да яго, зірнула на яго, выразна пачула яго гучны шэпт. Нават не шэпт, а ўмольны заклік:

— Пакайцеся людзі!.. Не наклікайце на сябе яшчэ большую бяду.

І яна ўсё зразумела, убачыла, Хто стаяў перад ёю, перад Кім яна стаяла. Падышла да Яго, укленчыла, кранулася хітона, прашаптала:

— Грэшная я, Госпадзе! Даруй мне грахі мае і правіны.

І, можа, упершыню за доўгія гады Ён паглядзеў у вочы той, што прыйшла да Яго, убачыўшы і пазнаўшы Яго, прамовіў ці то з сумам, ці то з радасцю:

— Дарую́ цца табе грахі твае, Марыя-Магдалена. Ідзі з Богам, і болей не грашы.

І яна адчула незвычайную палёгку, душэўную раўнавагу і радасць пазбаўлення нябачнага, але такога важкага, грузу…

— Дзякую Табе, Божа, дзякуй Табе! — прашаптала яна, адыходзячы.

Марыя-Магдалена, не збочваючы, пайшла да Храма, які стаяў на ўскраіне горада, цудам ацалеўшы пры атэістычных завірухах, і які называўся Храмам Хрыста Збаўцы. Наклаўшы на сябе крыж, пераступіла парог. З амбона даносілася малітва: «Госпадзе, памілуй, Госпадзе, памілуй, Госпадзе, памі-ілуй!..»

У храме было няшмат вернікаў, але яна ўбачыла, што сярод іх, збоч, стаяў Той, Які дараваў грахі ёй…

А Гасподзь не сыходзіў са свайго месца.

Ён маліўся за ўсё чалавецтва, забіраючы на сябе людскія грахі.

Ісус Хрыстос стаяў на ўзвышку на амвоне Плошчы Пакаяння і Веры; не зважаючы на Яго, ішлі і ішлі людзі. А Ён умольваў, крычаў:

— Пакайцеся, людзі, адумайцеся! Скіньце грахі з душы сваёй.

А да людзей даляталі незразумелыя словазлучэнні:

— Па…ай…ся…лю…ад…ся…

Хрыстос і яшчэ прасіў людзей:

— Людзі, спыніцеся! Пакіньце на час свае клопаты і неадкладныя абавязкі. Сатварыце агульную малітву — і тады тое не здарыцца, што павінна адбыцца па вашай віне і згодна граху вашага…

Людзі не чулі Яго…

— І малітву прачытайце ў той час, калі Я ўваскрэсну. Агульная малітва ўсяго народу мае магічную сілу, якой валодае Бацька Мой, Ойча, Які ў Нябёсах…

Не ведалі людзі, якая бяда насоўвалася праз іхнія бязвер'е, глухату і грахі. Не прадчувалі нават. Бо прывыклі жыць у бязбожнай краіне, а той лад, у якім знаходзіліся, прымалі як магутны і непераможны, нават вечны. Шчыра верылі ў тое.

А ў Святым Пісанні было ж напісана:

«І сем анёлаў, што мелі сем трубаў, падрыхтаваліся трубіць. Першы анёл затрубіў, і зрабіўся град і вагонь, зьмяшаныя з крывёю, і апалі на зямлю; і траціна ўсіх дрэваў згарэла, і ўся трава зялёная выгарала.

Другі анёл затрубіў, і як бы вялікая гара, вагнём распаленая, абвалілася ў мора, і траціна караблёў загінула.

Трэці анёл затрубіў, і ўпала зь неба вялікая зорка, палаючы, нібы светач, і ўпала на траціну рэк і крыніцы водаў. Імя гэтай зоркі палын; і траціна ўсіх водаў зрабілася палыном, і многія людзі памерлі ад водаў, бо яны прагорклі…».

Не ўсе чыталі, а калі б і чыталі, то не надалі б асаблівага значэння прарочым словам, не расшыфравалі б іх сапраўдны сэнс.

І быў год 1986-ы…

І быў красавік, заканчэнне яго — 26-ы дзень...

І сталі горкімі і атрутнымі воды, і смяротныя нябачныя атрутныя промні-стрэлы пранізалі людзей, — і яны загінулі і працягваюць паміраць…

А пасярод Плошчы Пакаяння і Веры і па сённяшні стаіць Вышні, засцерагае, просіць тых, хто заблудзіўся, хто ідзе не да святла, а да цемры:

— Людзі, пакайцеся!..

А яны чуюць чамусьці іншыя словы, альбо зусім не чуюць Яго.

Не пачулі людзі Яго, маючы вушы, і таму так здарылася, што Сатана паддурыў, падбухторыў зноў іх, паабяцаўшы ім зямныя багацці, без іх агульнай згоды ўзяўся збудаваць атамнага Монстра…

Але верыцца (бо інакш і быць не можа!), што неўзабаве набярэцца народ розуму і знішчыць атамную пачвару, адправіць яе ў апраметную, бо…

...на Беларусі Бог жыве…

Жнівень, 2011 год, Адэса, Кіеў, Чарнобыль

У траўні Анатоль Мікалаевіч БАРОЎСКІ адзначыў сваё 70-годдзе. Шчыра жадаем паважанаму аўтару моцы і радасці!

ЮБІЛЕЙ

«СТУПІЎШЫ НА ЗЯМЛЮ, ІМКНЕШСЯ ДА ЎЗБЯРЭЖЖА»

АНАЛІЗ АДНАГО ВЕРША АЛЕСЯ САЛАЎЯ (ДА 90-ГОДДЗЯ ПАЭТА)

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ

Трагічнасць эмігранцкай літаратурнай сітуацыі: застаўшыся па волі лёсу на маргінэсе (прасторавым) нацыянальнага культурнага жыцця і «будаўніцтва», беларуская эміграцыя (і паэты — як складнікі яе духоўнай перспектывы) змушана была ўкараняцца ў новым быцці і, паводле ўласнага перакanання, быць апірышчам, захавальнікам і правапераемнікам нацыянальна-культурнай традыцыі (усяго несавецкага — «нашаніўства» і «ўзвышэнства», як прыклад).

Алесь Салавей

У сувязі з гэтым паўстала праблема незамглёнай перадачы гэтай традыцыі, а таксама годнага яе развіцця. Паэзія прагнула абнаўлення, і ў выніку вызначыліся дзве яркія тэндэнцыі — неакласічная (найяскравейшым яе выразнікам быў Алесь Салавей) і мадэрністычная (тут асобай нумар адзін справядліва лічыцца Янка Юхнавец). Мяжа праходзіла вельмі рэзка, гэта пацвярджае ліст Алеся Салаўя да Юркі Віцьбіча ад 20 кастрычніка 1947 года, дзе ярка акрэслены характар спрэчкі: «Вершы Янкі Юхнаўца і пераклад з І. Кастэцкага заслугоўваюць асобнай увагі як найноўшая адзнака бяздарнасці і вар'яцтва. Праўда, яна, гэтая адзнака, не новая, бо яшчэ ад старадаўна-грэцкіх часоў літаратура перажывала пасля кожнай велічыні падобнае вар'яцтва, ад якога і следу «нашчадкам на ўспамін» не засталося. А ў нас велічыні яшчэ не было, а ўжо скачам з адхіну, далей людскога г…, прабачце, не бачачы нічога. І, дзіўная рэч, людзі ўважаюць, што яны імкнуцца да новага, калі яно, гэтае новае, у трыццаць разоў старэйшае за ўсё ўдасканаленае, што прыйшло яму на змену. Для мяне не мае ніякай вартасці і паэзія пра атам, і паэзія пра вераб'я, калі яна не мастацкая. Мастацкая ж паэзія пра вераб'я, які жыў і сотні тысячаў год таму, — паэзія, вар'яцтва пра атам — вар'яцтва і больш нічога. Ад празмернага святла можна аглухнуць, а таму чалавек ніколі не асягне таго, што яму дадзена; разам з узлётам угору яму толькі ўласцівы і гэткі ж самы спад уніз. А таму — яшчэ больш дасканаліць тое, што нам дадзена (у нас яно не было яшчэ ўдасканаленым ніколі), а не зніжацца да навегляйства, замаскаванага «пошукамі новага»». Такім чынам, Алесь Салавей абсалютна не прыняў творчасці Юхнаўца і нават прысвяціў таму вершпародыю «Тысяча дзевяцьсот…» (напісаную строгім памерам і дакладнай рыфмай). Так ці інакш, кожная з тэндэнцый мела на мэце адшукаць анталагічны субстракт, на якім паўстала б новая беларуская паэзія, бо з метраполіяй былі парушаны ўсякія сувязі і — здавалася тады эмігрантам — назаўсёды.

Відаць, прасцей за ўсё паказаць гэтыя разыходжанні на практыцы. Датычна Янкі Юхнаўца мы сёе-тое здолелі сказаць у папярэднім артыкуле «Пошукі асноведзі ў міжчассі», змешчаным у «Літаратурнай Беларусі». Няхай для Алеся Салаўя прыкладам будзе верш «У акіян». Старонка была адгорнута выпадкова, але пасля стала зразумела: гэты твор сапраўды паказальны.

Ступіўшы на зямлю, імкнешся
да ўзбярэжжа.
Ізноў у акіян твой плаў дарогу
рэжа,
нібы спакон вякоў прапрадзедаў
нарог
імкнецца супачыць у пушчах,
у барох.
Ва ўзбуджаным бары,
ля шматгалінны гушчы,
пад гоманам вятроў
ва ўсхваляванай пушчы
табе сам Архітэкт там дом
пабудаваў —
цудоўны дом з імхоў, з кашлатых
дрэў і траў.
Пад домам тым бруяць крыніцы
надзямныя,
з зямлёй злучыўшы высь і сокі
наліўныя.
Пры гэтым доме — дуб, тапаля,
важны клён —
Старая Грэцыя, найдаўны
Вавілон.

Згодна з трыядай аналізу «метрыка-стылістыка-тэматыка» пачнем з ніжэйшага ўзроўню. Аднастрофнае дванаццацірадковае напісана александрыйскай страфой. Для беларускай паэзіі — вельмі нячастая з'ява: шасцістопны ямб з цэзурай пасля трэцяй стапы. У двувершах з парнай рыфмай — паслядоўнае чаргаванне жаночых/мужчынскіх клаўзул і адкрытых/закрытых рыфмаў адпаведна. Адметна, што ў апошнім радку верша «У акіян» перад цэзурай — пірыхій, безнаціскная стапа, што пакрэслівае асаблівае становішча заключэння, заканчэння твора. Выкшталцоны александрыйскі верш надае твору роўны рытмічны малюнак, жорстка рэгламентаваны і пазбаўлены выпадковасцей. Інтанацыйная мяжа таксама знаходзіцца ў гэтым вышэйадзначаным рэчышчы.

Паэталагічнае асэнсаванне верша варта пачынаць з характару і каларыту слоўнай структуры твора. Гэта прасцей за ўсё выявіць, размеркаваўшы элементы па часцінах мовы. Вось жа, дзеясловаў з дзеепрыслоўямі — 8, назоўнікаў — 31, прыметнікаў — 13. Разгледзім гэтыя асноўныя лексіка-семантычныя групы, бо характар астатніх часцін мовы на верш істотна не ўплывае, і мы будзем звяртацца да іх толькі пры неабходнасці.

Колькасць дзеясловаў у вершы — невялікая, што азначае перавагу статычнага малюнку над дынамічным. Аднак характар гэтых адзінак паказальны: «ступіўшы», «рэжа», «імкнешся», «імкнецца супачыць», «пабудаваў», «бруяць», «злучыўшы». Працэсуальнасць падкрэсліваецца незакончаным трываннем дзеясловаў, што датычацца лірычнага героя, які выражаны займеннікам «ты»; гэта адасабляе асобу героя ад аўтарскай пазіцыі. Так, заканчэнне працэсу («ступіўшы») адразу перарываецца валюнтарысцкім «імкнешся». Аднак гэты пераход азначае і зваротны стан — «імкнецца супачыць» — надзвычай характэрны і важны для паэтыкі Салаўя. Закончанасць стану («пабудаваў») адносіцца да Архітэкта, г.зн. Бога, што, дарэчы, выдатна лучыцца з уяўленнем пра Ягоную статычнасць. А таксама і падкрэсліваюць нерухомасць збудаванага дома (хоць там і «бруяць» крыніцы, але гэта толькі акцэнтуе спакой і ціш).

Зусім відавочна з падлікаў, што аснову гэтага верша складаюць назоўнікі. Іх можна размеркаваць такім чынам: суб'екты дзеяння («плаў» , «нарог», «гоман вятроў», «Архітэкт», «крыніцы», «сокі»); неканкрэтызаваныя прасторавыя («дом» — 4 разы, «зямля» — 2 разы, «узбярэжжа», «акіян» «дарогу», «высь»); канкрэтызаваныя прасторавыя («у пушчах», «у барох», «бары», «гушчы» «дуб», «тапаля», «клён», «з дрэў», «траў», «пушчы», «з імхоў»); часавыя («вякоў», «Грэцыя», «Вавілон»). Першаснае значэнне набывае намінацыя, называнне прасторы, канкрэтныя рэаліі пераважаюць над абстрактнымі, але праз гэта толькі лепш падкрэсліваюць апошнія.

Прыметнікі — «твой», «прапрадзедаў», «ўзбуджаным», «шматгалінны», «ўсхваляванай», «цудоўны», «кашлатых», «надзямныя», «наліўныя», «гэтым», «важны»,«старая», «найдаўны» — пераважна апісанні стану, але немалое месца займаюць і часавыя («прапрадзедаў». «старая», «найдаўны»).

З пункту гледжання агульнай тэматыкі навідавоку ў вершы некалькі матыфем (рэалізаваных матываў), галоўныя з якіх — Падарожжа і Дом. Падсумоўваючы вынікі і паступова наноў разгортваючы верш у адваротным кірунку, займеем такую карціну: суб'ект-герой, праяўлены праз адстароненае «ты», знаходзіцца ў сітуацыі «паміж», сітуацыі змены станаў, якія арганізаваны праз два архетыпы — падарожжа і дома. Цэнтральным з іх з'яўляецца дом, матыў падарожжа пачынае балансаваць ужо на трэцім радку шаснаццацірадкоўя: у выглядзе параўнання, праз «нібы» адбываецца змена і матываў, і стыхій — зноў пачынае панаваць зямля. Аднак зямля гэтая цяпер пазбаўлена канкрэтыкі, яна — з «царства эйдасаў», гэта тая новая зямля, над якой распасцерлася новае неба паэта.

Найзначным з'яўляецца характар таго дома, што малюецца ва ўяўленні лірычнага героя як правакетная Ітака для Адысея. Аўтар пры адсутнасці дынамікі, руху пераключае ўвагу на называнне, менаванне прасторы — таго, што змяшчае «дом». Відавочна, што сам дом тут — не канкрэтнае месца, а сімвал. Небудзённым з'яўляецца і тое, што арганізатарам гэтай новай зямлі з'яўляецца Архітэкт-дэміург: такім чынам, вобраз мы бачым як бы ў двайным люстэрку.

Мы ўзнаўляем, што гаворыць сам твор: герой больш думае пра дом, чым пра ўсё астатняе, ён знаходзіцца ў імкненні да яго. Але які гэта дом? Абраны паэтам лес павінен быў бы сімвалізаваць спакой, трываласць, непарушнасць, гармонію і вечнасць, надзейнасць і поўную статычнасць. Аднак сама тканка твора даводзіць поўную немагчымасць гэтага імкнення. Пра гэта перш за ўсё гавораць ужытыя аўтарам экспрэсіўныя эпітэты, якія супярэчаць ідэі гарманічнасці лесу. Спакой аказваецца ўяўным і маланатхняльным, як у таго булгакаўскага Майстра на апошніх старонках вядомага рамана: «Ва ўзбуджаным бары, ля шматгалінны гушчы, / пад гоманам вятроў ва ўсхваляванай пушчы» сама ідэя супакою і гармоніі выглядае недарэчнай. Статычнасць лесу абвяргаецца сама сабой яшчэ ў працэсе стварэння верша. Тады ратаванне прыходзіць у восі «верх»/«ніз», такой актуальнай для раздвоенай свядомасці паэта, які сам размяжоўваў жыццё Алеся Салаўя і Альберта Кадняка (сапраўдны імя і прозвішча аўтара), і нават апісваў у сваіх лістах жыццё кожнага паасобку. «З зямлёй злучыўшы высь і сокі наліўныя» — гэта запаветная мара паэта, важным, хоць і не надта заўважным ёсць тут эпітэт «надзямныя» («Пад домам тым бруяць крыніцы надзямныя»), які ў лірыцы Салаўя мае не толькі значэнне «руху на паверхні», але з'яўляецца сінонімам нябеснага, той святой зямлі, жаданай і недасяжнай менавіта з прычыны сваёй надземнасці. Вось жа, на першы погляд, верш выглядае апалогіяй гармоніі прыроды, але на самой справе ўсё значна цяжэй. Салавей не знаходзіць гармоніі нават у сваіх марах пра новую зямлю і зноў гаворыць аб «надзямным», пра жаданае злучэнне высі з зямлёй, якое, зрэшты, яму непадуладна.

Яшчэ адно апірышча — «старая Грэцыя, найдаўны Вавілон» — па сутнасці, той самы александрыйскі верш, спакойны і велічны, якім паэт хоча прыкрыць унутраную расцятасць, метафізічную недамоўленасць: выказванне завершана і стрункa пададзена, але гэта не хавае тых, затоеных у вершы, віхураў.

РЭЦЭНЗІЯ

«ВЫБРАНЫЯ ТВОРЫ» АЛЕСЯ БАРСКАГА

Сяргей ЧЫГРЫН

Што такое серп — ведаюць усе. З дзяцінства памятаю вершаваны радок: серп і молат — смерць і голад. Пачуў я гэтую рыфмоўку ад старэйшых вяскоўцаў, але чаму яны так казалі — не разумеў, толькі бачыў гэтыя серп і молат на сцягах Савецкага Саюза. А вось як людзі ў вёсцы працавалі цэпам, я ўжо не застаў, але яго бачыў. Ды і цяпер у старой бацькоўскай хаце ў вёсцы захоўваюцца два цапы. Для тых, хто не ведае, што такое цэп, скажу толькі, што гэта ручная прылада для малацьбы збожжа. Яна складаецца з доўгага драўлянага дзяржання — цапільна, да якога гужыкам і прывязкамі прымацоўваецца біч. Ды што гэта я пра цэп і пра серп. У Алеся Барскага «Аб цэпе і сярпе» ёсць цэлы раздзел у новай яго кнізе «Выбраныя творы», што нядаўна пабачыла свет у Мінску ў выдавецтве «Кнігазбор» у вядомай серыі «Беларускі кнігазбор», заснаванай у Беларусі яшчэ ў 1996 годзе: «Напэўна, старэйшыя дасканала памятаюць малацьбу цэпам зімою. Дваццаціградусны мароз, дзьме ў клуню вострым снегам шалёны вецер. Пад дзвярыма кладзеш некалькі кулёў, каб паўстрымаць гэтых шаленцаў, але яны знаходзяць сотні дзірак і шчылін, каб уварвацца на ток і залезці пад тваю мізэрную ватовачку. Адзіны ратунак — варушыцца ды моцна лупіць цэпам. Ну і лупілі ад раніцы да вечара. Лічыш снапы, а іх усё многа і многа, абмалочаных жа мала і мала. Калі, аднак, пасля такой катаржнай работы прыходзіў чалавек дахаты і клаўся спаць, тады, каб заснуць, не трэба было ніякіх параных макавак. Засынаў ён за некалькі дзясяткаў секунд. Цяпер у мяне ў варшаўскай кватэры стаіць мой галоўны вораг і галоўны эксплуататар — бацькоўскі цэп… Вісіць у мяне таксама і матчын серп…».

Так пачынаецца другі раздзел «Выбраных твораў» Алеся Барскага, які мае назоў «З пабачанага і перажытага». А першы раздзел кнігі — паэтычны. Ён амаль цалкам прысвечаны Беластоцкаму краю і землякам. Але гэта не просценькія вершы-рыфмоўкі, лёгкія для чытання і настальгічныя аб тым, што было і што ўсё прайшло. Гэта арыгінальныя і шчырыя знаходкі, якія розняцца паэтычным настроем, рытмікай, мелодыкай, тэматыкай. Галоўны герой гэтых вершаў — асоба, якая вырасла на Беласточчыне, якая ўвабрала ў сваю душу зямлю, неба, лес, пушчу, людзей, іх лёсы. У Польшчы два паэты — гэта Віктар Швед і Алесь Барскі, у якіх тэма Бацькаўшчыны гучыць заўсёды: і ў вершах, і ў прозе, ва ўспамінах, і ў выступленнях, і сустрэчах. Гэта тэма вельмі вострая, пачуццёвая, шчырая да слёз. І творы на гэту тэму чытаюцца, слухаюцца, захапляюць. Алесь Барскі прызнаецца, што толькі на Беласточчыне ён «вольны тут, душой адпачывае». Ён дзякуе Айчыне за ўсё, найперш, за лясы яе, за водар глебы і скібы, за працавітыя далоні, за радасць і смутак, за хлеб і песню, за дарогі і волю:

За ўсё гэта ў час нараджэння,
За ўсё гэта ў час маладосці,
За ўсё гэта ў момант канання,
Шчыры дзякуй, Айчына!

Наогул, падзяка Радзіме, вера лёсу, гімн хлебу і песні Айчыны гучаць у паэзіі Алеся Барскага пастаянна. Асабліва гімн хлебу, жыту, полю. Вершы паэта моцныя сімволікай каласоў, жыта, снапа, сярпа, песні. Паэтычны дар Алеся Барскага, на мой погляд, моцны перш за ўсё канкрэтнасцю паказу, ёмістасцю паэтычных дэталяў, у іх — спакойны, разважлівы роздум аб нашым жыцці і аб мінулым, аб родных Бандарах, дзе нарадзіўся, дзе жылі бацькі. Сваю вёску Бандары паэт параўноўвае з Варшавай, ды куды там нейкай Варшаве да Бандараў Барскага, дзе добра прадуцца вершы, дзе светла думаецца:

Бандары для мяне
Аграмаднай Варшавай,
А я ў Бандарах
Малы і вялікі.
Там вецер прыклічу,
Здзьмухну пажар сонца,
І з хмары зялёнай
Пахучага сена
Спраду верш.

Прадуцца вершы ў Алеся Барскага і пра каханне. Памятаю, здаецца, травень 1981 года. Мінск, філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта. Магчыма, тады на факультэце была юбілейная вечарына прафесара Алега Лойкі. На гэтай вечарыне выступаў і Алесь Барскі. Высокі, у светлым касцюме, выглянцоны і выкшталцоны, ды й нядаўна яму споўнілася толькі пяцьдзясят. Калі госць пачаў выступаць — зала прыціхла. А ў зале былі амаль адны студэнткі-філфакаўкі. А калі Барскі прачытаў вершы пра каханне з трохі такой сэксуальнай афарбоўкай — зала гучна зааплады равала, а нехта з дзяўчат крыкнуў: «Брава!». Адна з маіх аднакурсніц сказала: «Я ў гэтага беларускага паэта з Польшчы проста закахалася». Час тады быў няпросты і далёкі яшчэ да дэмакратыі, час тады быў такі, калі казалі, што ў Савецкім Саюзе сэкса проста няма. Але Алесь Барскі ўнёс у альма матэр беларускай маладой філалогіі нейкі агеньчык свабоды, адкрытасці, кахання. Ды ці можна такому вобразу не парадавацца, не ўсміхнуцца:

Грудзі твае — урачыстасць,
Як сад, што зацвіў у нядзелю…

Вось такі ён Алесь Барскі ў паэзіі — шматгранны, шматвобразны, шчыры, арыгінальны.

Другая частка «Выбраных твораў» — празаічная. Тут ён згадвае не толькі пра маленства з сярпом і цэпам, але і пра «пісьмо беларускага народа Вялікаму Сталіну», пра калектывізацыю і кулакоў, пра першыя дні акупацыі, пра дзяржаўнасць і нацыянальнасць.

Друкуецца ў кнізе і п'еса аўтара «Гарадскія госці» — гэта камедыя з вясковага жыцця.

Вялікім раздзелам кнігі Алеся Барскага з'яўляецца раздзел «Літаратуразнаўства, крытыка». Распачынаецца ён артыкулам, прысвечаным беларускаму літаратурнаму руху ў Польшчы ў 1958-1998 гадах. Аўтар падкрэслівае, што «беларускі літаратурны рух у пасляваеннай Польшчы — з'ява ўнікальная як у сваёй фармальна-жанравай спецыфіцы, так і ў тэматычных асаблівасцях». Вядома ж, усіх творчых людзей Алесь Барскі не згадаў, ён нават за гэта просіць прабачэння. Тым не менш аўтар лічыць, што найвыдатнейшым здабыткам кожнага творцы з'яўляецца яго індывідуальная, асабістая кніга твораў. А такіх кніжак ужо за 50, больш чым 10 беларускіх літаратараў Польшчы прыняты ў Саюз польскіх пісьменнікаў і ў Саюз беларускіх пісьменнікаў.

Асобныя вялікія артыкулы ў кнізе аўтар прысвяціў жыццю і творчасці Георгія Валкавыцкага, Віктара Шведа, Васіля Баршчэўскага, Міколы Гайдука, Віктара Рудчыка, Сакрата Яновіча, Яна Чыквіна. Не абышоў бокам і літаратурную спадчыну Кастуся Каліноўскага, камізм у творчасці Якуба Коласа, сказаў свае слова і пра абрады беларусаў, звязаныя з нараджэннем і хрышчэннем.

Аналізуючы творчасць вышэй названых літаратараў, Алесь Барскі падкрэсліў і вызначыў у паэзіі Юркі Зубрыцкага касмічныя матывы. Усе вершы Віктара Шведа на думку Барскага, — гэта рыфмаваныя апавяданні альбо мікраапавесці аб чымсьці ці аб кімсьці, гэта лагічны выклад, у якім ёсць уступ, кульмінацыя і заканчэнне. «Усё гэта, — піша крытык, — набліжае творчасць Віктара Шведа да традыцыйных літаратурных узораў».

Алесь Барскі прыгадвае першыя навелы і апавяданні Васіля Баршчэўскага, падкрэсліваючы, што празаік на працягу свайго творчага шляху стаяў на грунце паслядоўнага рэалізму і яго не цікавілі фармалістычныя эксперыменты. Васіль Баршчэўскі лічыў, што традыцыйны рэалізм не вычарпаў усіх сваіх магчымасцяў і што ў іншую эпоху ён можа прыносіць добрыя мастацкія вынікі.

Пра Міколу Гайдука, як паэта, які ў 1988 годзе выдаў сціплы зборнічак «Ціш», Алесь Барскі прызнаўся, што паэтычныя дасягненні яго значна ўступаюць ягонай прозе. Яно, сапраўды, так. Адна толькі кніга «Паратунак» (Мінск, 1993) чаго вартая. Спадар Барскі адзначае: «Гістарычныя апавяданні Міколы Гайдука маюць эстэтычны характар. Яны яскравяцца падзеямі і здарэннямі, у якіх дамінуюць жывыя эмоцыі: прыязнь і нянавісць, каханне і варожасць, прывязанасць да роднага пейзажу і краявіду».

Ілюстратарам беларускага жыцця назваў Алесь Барскі Віктара Рудчыка, які з сярэдзіны 1960-х гадоў у «Ніве», у «Беларускім календары» пачаў друкаваць свае апавяданні, якія адзначаліся добрымі мастацкімі якасцямі. На вялікі жаль, Віктар Рудчык рана пайшоў з жыцця, пражыўшы толькі 55 гадоў. Але без сумнення, без Рудчыкавых, як піша Алесь Барскі, празаічных твораў беларускі літаратурны рух у Польшчы быў бы бяднейшым.

Аўтар «Выбраных твораў» Сакрата Яновіча лічыць найбольш плённым пісьменнікам сярод усёй плеяды «белавежцаў». Аднак вядома, што незалежна ад таго, што ён напіша, гэта будзе праява болю і горкага задумення над беларускім лёсам.

Ян Чыквін, на думку Барскага, паэт лірычнага задумення, паэт, які са значнай паслядоўнасцю, а нават напорыстасцю шукае першакрыніцы свае чалавечай тоеснасці.

Завяршае «Выбраныя творы» Алеся Барскага цыкл нарысаў пра Амерыку, дзе ў кастрычніку 1987 года ён пабываў. Свае разважанні пісьменнік пачынае ўжо з самалёта, а потым іх працягвае ва ўніверсітэце, бібліятэцы, на вуліцах, аўтамашынах, сустрэчай з беларусамі Амерыкі, найперш з беларускім спеваком Данчыкам, з Вітаўтам Кіпелем і іншымі. А калі вярнуўся ў Польшчу, то прыйшоў да высновы, што Амерыка насамрэч вельмі цікавая краіна.

Добрую прамову да кнігі Алеся Барскага напісаў вядомы беларускі літаратуразнавец Міхась Тычына. Усе старонкі выдання я ўважліва прачытаў, але потым зноў вярнуўся на старонку 68 і спыніўся зноў вось на гэтых радках: «Часта падыходжу да цэпа, але не бяру яго ў рукі. Ён мне страшэнна абрыд, і яго зненавідзеў. А серп матчын кранаю, праводжу пальцам па вастрыі і бачу тады далёкае дзяцінства, спелае збожжа, шчодрае сонца, дабраслаўлёную пару жніва, святую і прачыстую постаць — з сярпом і снапком у руках — сваю МАЦІ». Гэтыя радкі можна смела паставіць эпіграфам да ўсіх «Выбраных твораў» таленавітага, шчырага і мудрага жыццём Алеся Барскага.

ПАЛІЦА

«СВЯТАЯ ВАДА»

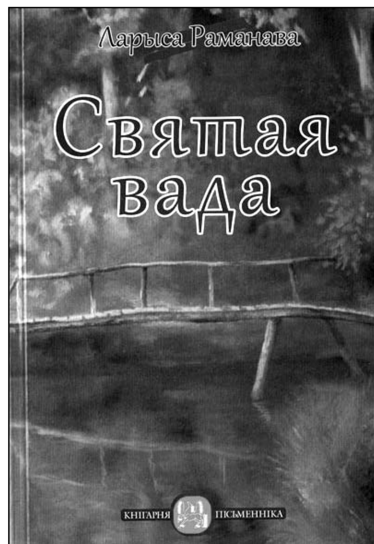
У «Кнігарні пісьменніка» бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў выйшла новая кніга — «Святая вада» Ларысы Раманавай.

З апорай на традыцыі стварэць прыгажэйшым і лепшым сённяшняе беларускае духоўнае быццё; усе пакуты, усё нядобрае можна пераадолець пяшчотай і любоўю, — на такую праграму настройваюць многія вершы паэткі.

Аўтар творыць прастору для сваіх вершаў. Гэтым яна найперш цікавая, і ў тым выпадку, калі перакрэслівае і руйнуе звыклыя ўяўленні пра розныя жыццёвыя праявы: «Вучыся сасне ў сасны, бамбуку ў бамбука… уцякай ад самога сябе. Ісціна не асягнецца, калі не адслоніш сябе» (Мацуа Басё).

У «вандроўнай» паэзіі Ларысы Раманавай — імкненне звесці сутнасць рэчаў, боль існавання, растораны ў светабудове, спакойная радасць самоты.

Пачынаецца зборнік вершам, прысвечаным Хвядоры Хвядосаў-

не Халюковай — спявачцы з вёскі Стаўбун Веткаўскага раёна:

Вясна.
Вяслуе сонца ў дом
у чоўне
па залатым блакіце.
Адчыніць дзверы толькі той,
Хто зможа сам раскрыцца.
Разгорне крыльцы матылёк
І ў танцы пройдзе над зямлёю:
«Я пагляджу на ўсё здалёк,
Я бяздань назаву зямлёй сваёю».

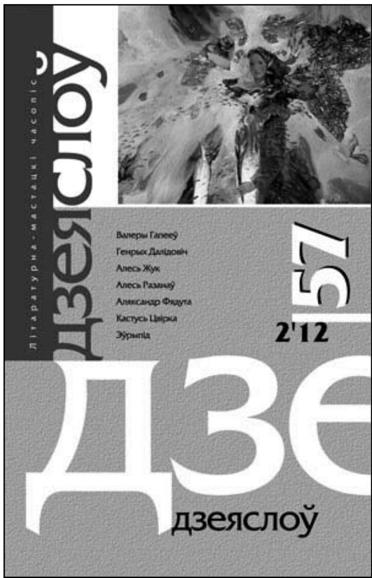
«Святая вада» Ларысы Раманавай — 25-е выданне распачатай у 2009 годзе кніжнай серыі СБП.

АГЛЯД

«РАЎЧУКІ ЗБЯГАЮЦЦА Ў РУЧАІНУ»

ЛеГАЛ

Чарговы — 57-ы — нумар «Дзеяслова» вызначаецца аўтарскім самараскрыццём (роўна як і самаадкрыццём). Пераважная бальшыня тэкстаў часопіса ёсць нічым іншым як самавыяўленнем пісьменніка перад чытачом, своеасаблівай творчай і жыццёвай справаздачай, калі хочаце, падсумаваннем вынікаў не зусім задаволеных сваім лёсам і плёнам літаратараў.

Цяпер так размыты межы рэчаіснасці і творчасці (жыцця і літаратуры), што кожны — хто піша і чытае — можа ў любы момант памяняцца месцамі, і гэтага амаль ніхто не заўважыць. Па той простай прычыне, што ўвага сёння скіраваная чалавекам перш за ўсё на самога сябе. Іншым ты патрэбны толькі падчас вострай неабходнасці, ды і то пераважна ў прагматычным, меркантыльным і матэрыяльным плане. Чалавек, атачоны спадручнымі высокатэхналагічнымі рэчамі, большую частку часу жыве ў сваім унутраным, вымераным ім, свеце... Выхад для яго ў іншасвет — як у космас, вялікая падзея (свята альбо стрэс). Як і вяртанне назад — не заўжды бясстратнае…

Бальшыня творчых людзей шукае сутнасць рэчаў на глыбіні, намагаецца пранікаць усё глыбей у інтэлектуальныя матэрыі… А вось вялікія паэты выяўляюць існасць жыцця з простых рэчаў, якія ляжаць на паверхні, можна сказаць, у нас перад вачыма… Паэт **Алесь Разанаў** паказвае на іх, разам з тым выстаўляючы глыбіню іх унутранага свету, якая стаецца і яго светам, і разам з тым, — чытацкім адкрыццём.

Хвалі вагаюцца —
намагаюцца
узяць са дна
глыбіню.

Падымаючы пласты падсвядомага ў тэкстах Разанава, чытач і сам расце як сутворца. Гэта плёны час паднятае цаліны мастацтва пад аглухлым і анямелым Небам, дзе ўтаемлена існіна.

Пачынаецца публікацыя рамана ў апавяданнях з прадмовай і паслясловамі **Генрыха Далідовіча** «Рурыкавічы і Рагвалодавічы». Думаецца, гэтая рэч доўгачаканая для беларускай гістарычнай літаратуры і нацыянальнай асветы, асабліва для школьнікаў і юнацтва. У рамане шмат як мастацкага літаратурнага матэрыяла, так і і чыста гістарычнай інфармацыі ды спасылак на іх крыніцы, дзе ў строгай, а дзе ў адвольнай аўтарскай скіраванасці. Тэкст напісаны даходліва і займальна, што робіць твор яшчэ больш прыдатным для мажлівага пазакласнага, а ў будучым (я перакананы) абавязковага школьнага вывучэння. Што праўда, стыль «знойдзенага рукапісу» ў пераважнай большасці выдае аўтарскі пазнавальны стыль (зрэшты, пра яго адаптацыю да сучаснага пісьменнік нагадвае ў «annotatio»).

Дарэчы, у гэтым жа нумары, у «Дзённікавых згадках» Алеся Жука нечакана і ўсцешана адкрыў для сябе Далідовіча савецкага часу, які і тады годна трымаў удары ад самога Алеся Адамовіча за правы нацыяналізму і групаўшчыны, ды вызначаўся ў прылюднай агрэсіўнай абароне Васіля Быкава ад наскокаў «генеральска-ветэранскай» аглаблёвай крытыкі (і не дома, а ў Маскве!). Аказваецца, мы шмат пра каго шмат чаго не ведаем, а ўжо дачасна, як пісаў Алесь Асташонак, людзей пранумаравалі…

У адрозненне ад Алеся Разанава, у **Васіля Жуковіча** літаратурнымі метадамі выяўлена тая аўтарская прастата і шчырасць, якой якраз дастаткова, каб стацца асновай для дабротных патрыятычных вершаў. Чытаць іх трэба пад настрой, да прыкладу, суладны вось з гэтым, Васілёвым:

Шэры асфальт.
Шэрыя гмахі.
Шэрае неба.
А ў небе майго настрою
Вясёлка грае.

Заканчэнне публікацыі рыбных разваг і настрояў «Святлолускі» **Сяргея Рублеўскага** з будучай «кнігі для тых, хто любіць лавіць рыбу ўсім сэрцам», думаю, прыцягне не толькі завабленую аўтарам аматарскую публіку, але і значна шырэйшы гурт тых, хто адлоўлівае адметныя з'явы ў зацішнай затоцы сучаснай нацыянальнай літаратуры. Прыцягальных і вартых твораў у нас не так і шмат, калі не сказаць: мала. Распавядальны, разняволены і лёгкачытэльны стыль дае аўтару магчымасць на больш паразумелы дыялог з чытачом. Мова Рублеўскага матчыная, свойская, смачная, шматзначная, а часам і наватворная . Вось, прабачаюся, як бы зацемка:

«Я плыву адзін уніз па Каспле і прывыкаю да поснай думкі: і ў рыбнай лоўлі, як і ў літаратуры, застаюся сам-насам са смерцю — гэта значыць у атуленні сапраўднай, скразной адзіноты. Выцягваю чарговага шчупака з прыбярэжнай яміны, нібы даволі вялікае апавяданне — нечаканае, непаўторнае. Сваё».

Даўно не выстаўляўся перад шырокім чытацкім колам паэт, адраджэнец і патрыёт з Баранавіч, мой даўні знаёмец, **Алесь Бакач.** Ужо даўно ён дзее добрыя беларускія справы, кіруючы «Творчым згуртаваннем «Святліца»», яднаючы там вакол сябе і айчыннай справы нацыянальныя маладыя сілы, здольныя для творчай і карпатлівай грамадскай працы. Вершы ў яго, як і ў кожнага вартага паэта, няроўныя, але жывыя і глыбокія. Пра гэта сведчаць і няпростыя прызнанні на публіку:

Яшчэ рамантыкі імпэт
дзівачыць і гарэць натхняе,
яшчэ жыве ўва мне паэт.
…Ды гэта больш не наталяе.
Сам ад сябе плыву, бягу,
бо духу высепламу цесна…
І звыш радзіцца не магу,
і ў грамадзе не маю месца…

Вострасюжэтны, нераўнуючы як сцэнар фільма жахаў, «урывак з ненапісанага рамана» **Валеры Гапеева** «Мы нікому пра гэта не раскажам» (а ў памяці дадаюцца асацыяцыі: і «ніколі не забудзем», «толькі не гавары маёй маме»). Ну нешта так, калі таксама папусціць лейцы маралі і адпавядаць цынічнасці і святатацтву аўтарскай мастацкай «карціны». Усведамляючы добрыя літаратурныя парыванні раманіста, прыкрасць ад прачытанага ўсё адно застаецца, як ікота пасля неперабарлівага балявання. Пагодзімся, што мастацтва ўсё ж павінна ўражваць высокім. Гэта найперш. І толькі ў дыялектычным супрацьборстве (пошуку гармоніі) яно можа прыніжаць жывёльную чалавечую сутнасць на фоне Гасподняй усёдаравальнасці: не зло — над дабром, а дабро — над злом. Хоць сама проза, што тычыцца стылю і мовы, напісана на добрым узроўні… Нават не верыцца, што перад табой вядомы аўтар папулярнай прозы для школьнікаў і падлеткаў.

«Ён нечакана рэзка сеў на жывот манашкі ўсёй сваёй масай, як на мяшок з мукой. Жанчына хакнула і, здаецца, знепрытомнела. Дрон не звярнуў на гэта ўвагу, хапануў вялікія, яшчэ не звялыя грудзі.

Аказваецца, мы шмат пра каго шмат чаго не ведаем, а ўжо дачасна, як пісаў Алесь Асташонак, людзей пранумаравалі…

— Бач, якія цыцкі, глядзі, Студэнт! Ну, калі сам падысці баішся, — пагрозліва загарачыў ён, памацаў другой рукой у сябе ў халяве бота і выцягнуў вялікі нож. Не звяртаючы ўвагі на кроў і цела, якое забілася пад ім, разануў яшчэ і яшчэ.

— Лаві, Студэнт!

Студэнт інстынктыўна злавіў кінутае яму, і яно тут жа выпала з дрыготкіх рук, а сам ён адыходзіў, спатыкаючыся, і, нарэшце, паваліўся назад, нібы раптоўна ап'янелы, пад дружны рогат.»

Вядома, гэта ўсяго толькі ўрывак. Урывак маёй чытацкай агіды. Але ж ведаю я і разнароднасць сучаснай чытацкай аўдыторыі. «Кожнаму — сваё». Ці не на варотах Асвенцыма тое было напісана?

Цяжка сказаць нешта істотнае пра нізку метафарычна нагрувашчаных вершаў **Зміцера Вішнёва** пад назовам «Скандынаўскі куфар». Падобным чынам выпадкова сабраныя ўзоры ў калейдаскопе глядзяцца, а часам і ўражваюць, значна мацней, бо ўсё ж маюць нейкую, хоць і хаатычную, але цэльную кампазіцыю, а тут усё паасобна — аўтар, словы, страфы, час… Магчыма, каб я быў у адпаведным аўтарскім стане — пад віскі і півам, на якія ў сваіх тэкстах спасылаецца аўтар, то магло б з'явіцца і адпаведнае паразуменне з паэтам.

Напісаныя газетным стылем у жанры добрага савецкага нарыса ўспаміны **Аляксандра Фядуты** пра маму (з будучай кнігі «Мой маленькі Парыж»), датклiва асучасненыя, яны нарэшце паказваюць нам вядомага літаратуразнаўцу і грамадскага дзеяча без белых плямаў… Цёплае, амаль сямейнае чытво. А скажы каму — не павераць, што ўсё гэта напісана ў СІЗА № 1 КДБ РБ у 2011 годзе.

Паэт **Сяргей Прылуцкі** мне ўсё ж яснейшы за Зміцера Вішнёва, але пакуль яшчэ таксама не ўвесь прымальны. Зрэшты, мажліва, я перабіраю. Мажліва, у цяперашняй беларускай сітуацыі я і сам трошкі прылуцкі, бо таксама

глядзець тэлевізар ці глядзецца
ў люстра —
не бачу ніякай розніцы…

Але я ўсё ж навучыўся абыходзіцца з чытачамі без лаянкі і брутальнай лексікі. Раней, каюся, грашыў. Ды, даў Бог, прайшло. Пройдзе, думаю, і ў Прылуцкага. І не толькі ў яго. Каб не было ў старасці сорамна.

Шмат прыпозненай спавядальнасці (хоць з гэтым лепш позна, чым ніколі) ва ўспамінах **Алеся Усені** «Мой лістапад…», якія працягвае друкаваць часопіс. Часам здаецца: з гэтым бы да святара, перш чым да чытача. Аднак чытэльна і нярэдка павучальна, асабліва для маладзейшых, у якіх наперадзе свае памылкі і грэхападзенні. Праўда, замольваючы старыя правіны, хацелася б, каб аўтар не прыспешваў чарговых непаразуменняў, бо ці ж можна нават аддалена параўноўваць укрыжаванне Хрыста і турэмныя адсідкі Уладзіміра Някляева, на што Усеня, хоць і з дыпламатычнымі агаворкамі, наважыўся… Усё ж: Богу — Богава, а паэту — паэтава.

Заслугоўвае ўвагі празаічны дэбют **Стаса Ільіна** (апавяданне «Off»), які збегам акалічнасцей апынуўся ў ЗША. Марудлівы, мулкі, задоўжаны літаратурны тэкст, па сутнасці бессюжэтны (чалавек сам у сабе, плынь свядомасці пэўным чынам не адарваная ад рэчаіснасці), нераўнуючы як тлумачэнні ў турыстычным дапаможніку. І ўсё ж нешта ў гэтай блытанай пісаніне ёсць. Нейкая стрэмка ў самай яе сэрцавіне. Найперш — сам задзіночаны чалавек. Ды і стыль для пісьменніка, які жыве за межамі роднай мовы, вельмі прыстойны. Трэба будзе прасачыць за літаратурным развіццём гэтага таленавітага хлопца…

Лявон Баршчэўскі пераклаў з арыгінала (старагрэцкай) на беларускую мову «Медэю» **Эўрыпіда.** Знакавая падзея для нацыянальнай літаратуры і асветы. Але ці часопісная гэта публікацыя? Ці не было магчымасці выдаць гэты шэдэўр сусветнай літаратуры асобнай кніжкай? Ды як бы ўжо ні было: віншуем шаноўнага перакладчыка з выхадам у людзі! А наколькі ўдалося захаваць мастацкую і фактурную аснову арыгінала, спадзяюся, неўзабаве скажуць больш дасведчаныя людзі.

Працягваецца публікацыя выбраных старонак дзённіка **Ніла Гілевіча.** Гэтым разам — «Год двухтысячны». Ёсць цікавыя запісы, ужо вядомыя нам падзеі, пададзеныя ў новых ракурсах, а таксама абсалютна суб'ектыўны погляд на іх.

І ўсё ж найбольшае задавальненне ад усяго прачытанага ў часопісе я атрымаў ад ужо ўпомненых вышэй дзённікавых згадак (1974–2000) Алеся Жука «Лісты абляцелыя» (зноў жа вылазіць няпрошаная асацыяцыя, на гэты раз з «Лісткамі календара»). Жыва, душэўна, без напускнога самавыпучэння, з неардынарнымі праявамі і характарыстыкамі творчых людзей і адпаведнага часу. І тут ад лірыкі да фізікі — адзін крок (ледзь не напісаў стрэл). Ад абароны годнасці Васіля Быкава да палявання на безабаронных качак… Адным словам — жыццё, якім яно насамрэч было… ёсць і будзе…

Дзённік 2010 года «Дні мае, падарункі» **Кастуся Цвіркі** — гэта своеасаблівая энцыклапедыя сучаснага вясковага жыцця ці, лепш сказаць, выжывання і дажывання… Аўтар піша шчыра, безаглядна, без ашчаднасці да слова, але нярэдка забываецца пра чытача і пакідае апошняга з невядомымі людзьмі ў невядомым месцы…

Да ўсяго ў новым часопісе «Дзеяслоў»: артыкул **Анатоля Трафімчыка** «Раз абсеклі беларуса Маскалі ды Ляхі…» (пра падзел Беларусі 1921 года ў паэтычным асэнсаванні Янкі Купалы), тэкст **Аляксея Каўкі** пра Уладзіслава Сыракомлю (на памежжы ліцвінства-беларускасці), палемічныя запісы з Берліна пра авангарднае і класічнае мастацтва «Галопам па Еўропах» **Алеся Тарановіча** (Эроціка), чарговая гутарка **Андрэя Масквіна** з Ірынай Багдановіч пра нізкае і ўзвышанае ў паэзіі, размова **Кацярыны Безмацерных** з мастакамі-сямейнікамі Віктарам Нямцовым і Раісай Сіплевіч, артыкул **Леаніда Галубовіча** пра паэта Уладзіміра Марука, эсэістычныя развагі **Сяргея Астраўца** вакол кніжкі Аляксандра Лукашука «След матылька. Освальд у Менску».

Закрываецца нумар анатацыйнай рубрыкай «Дзеяпіс».

Як кажуць, дастаткова тэкстаў на розныя густы. Прыемнага вам чытання.

▸ ПРЭМІІ

ЛАЎРЭАТЫ ПУЛІТЦЭРАЎСКАЙ

У Нью-Ёрку абвешчаныя лаўрэаты Пулітцэраўскай прэміі за 2012 год.

Узнагароду ў намінацыі «Найлепшы драматычны твор» атрымала Квіяра Алегрыя Х'юдс за п'есу «Вада поўнай лыжкай», а лаўрэатам у галіне паэзіі стала Трэйсі К. Сміт са зборнікам «Жыццё на Марсе». Уладальнікам узнагароды ў музычнай катэгорыі названы Кевін Патс. Прэмія ў галіне мастацкай літаратуры не прысуджалася, што здарылася 11-ы раз у гісторыі і ўпершыню з 1977 года.

Напярэдадні абвяшчэння лаўрэатаў крытыкі называлі тры кнігі, якія нібыта ўвайшлі ў фінал прэміі ў галіне белетрыстыкі. Згадвалася кніга Дэвіда Фостэра Ўолеса «Бледны кароль» — раман, сабраны з дзённікавых запісаў пісьменніка, які скончыў жыццё самагубствам у 2008 годзе. Таксама прэмію прарочылі раманам «Свампландыя» Карэн Расэл і «Цягніковыя мары» Дэніса Джонсана.

Пераможцам у намінацыі «За служэнне грамадству» стала газета «The Philadelphia Inquirer». Выданне атрымала прэмію за шэраг матэрыялаў пра рост узроўню гвалту ў філадэльфійскіх школах. Адзначаецца, што публікацыі прывялі да рэформаў, закліканых узмацніць бяспеку школ.

Прэмію за найлепшае журналісцкае расследаванне атрымалі карэспандэнты «Accociated Press» і «Seattle Times». Журналісты «AP» былі ўганараваныя за рэпартажы пра нью-ёркскую паліцыю, супрацоўнікі якой у рамках барацьбы з тэрарызмам таемна сачылі за мусульманскай суполкай горада. Журналісты газеты з Сіэтла былі адзначаныя за серыю артыкулаў пра лячэнне цяжкахворых пацыентаў метадонам у штаце Вашынгтон.

У намінацыі «Аператыўны рэпартаж» перамогу атрымала выданне «The Tuscaloosa News» са штата Алабама за асвятленне наступстваў разбуральнага тарнада. Як адзначыў аргкамітэт прэміі, дзеянні рэдакцыі, якая, нароўні з традыцыйнымі крыніцамі, актыўна выкарыстоўвала магчымасці сацыяльных сетак, дапамаглі ў пошуках зніклых пасля тарнада людзей.

Прэмію за найлепшую рэпартажную фатаграфію атрымаў фотакарэспандэнт «Agence France-Presse» Масуд Хасайні, які зрабіў здымак дзяўчынкі, што выжыла пасля тэракту ў Кабуле. Для агенцтва гэтая ўзнагарода сталася першай за ўсю гісторыю ўручэння Пулітцэраўскай прэміі.

Пулітцэраўская прэмія, заснаваная ў 1917 годзе, з'яўляецца самай прэстыжнай прэміяй ЗША ў галіне журналістыкі. Урачыстая цырымонія ўручэння прэміі адбылася ў Нью-Ёрку 7 траўня.

Журналісты The Philadelphia Inquirer радыя прэміі

«РУСКАЯ ПРЭМІЯ»

У Маскве адбылося ўзнагароджанне лаўрэатаў міжнароднага літаратурнага конкурса «Руская прэмія» па выніках 2011 года.

У намінацыі «Буйная проза» перамог «Маленькі турэмны раман» вядомага сучаснага расійскага пісьменніка — Юза Алешкоўскага.

Другую прэмію ўручылі маладому празаіку з Аўстрыі Дар'і Вількa за раман «Міжсезонне». Трэцяе месца журы конкурса прысудзіла Лене Элтанг з Летувы — за раман «Іншыя барабаны».

Пераможцам у намінацыі «Паэзія» быў названы харкаўскі паэт Ілля Рысенберг за кнігу «Трэці з двух». Другім у паэтычнай намінацыі стаў Аляксей Цвяткоў (ЗША) з кнігай вершаў «Дэтэктар сэнсу». Трэцяе месца — у ізраільскага паэта Фелікса Чэчыка за зборнік вершаў «З жыцця фаўны і флоры».

Найлепшым у намінацыі «малая проза» стаў малады лаўрэат конкурса за 2011 год — пісьменнік з Германіі Дзмітрый Вачэдзін са зборнікам апавяданняў «Пыл». Другое месца журы прысудзіла Марыі Рыбаковай (ЗША) і яе раману ў вершах «Гнедзіч», які выйшаў у выдавецтве «Время». Трэцяе месца заняў Яўгеній Абдулаеў (Узбекістан) за аповесць «Год барана», напісаную пад псеўданімам Сухбат Афлатуні.

Спецыяльны прыз «За ўклад у развіццё і зберажэнне традыцый рускай культуры за межамі Расійскай Федэрацыі» быў уручаны Мікалаю Свяніцкаму — за шматгадовую культурна-асветніцкую дзейнасць, паглыбленне культурных сувязяў паміж Грузіяй і Расіяй, арганізацыю і правядзенне штогадовага Руска-грузінскага паэтычнага фестываля.

▸ КАЛЕЙДАСКОП

СУАЎТАР ШЭКСПІРА

Драматург Уільям Шэкспір працаваў над п'есай «Усё добра, што добра заканчваецца», хутчэй за ўсё, у суаўтарстве з паэтам Томасам Мідлтонам.

Як паведамляе BBC News, да такой высновы прыйшла група вучоных з Оксфарда, якая правяла лінгвістычны аналіз тэксту.

Па іх меркаванні, менавіта наяўнасцю двух аўтараў тлумачацца некаторыя неадпаведнасці ў п'есе, а таксама стылістычныя адрозненні. Па словах даследчыцы Лоры Магуайер, кандыдатура Мідлтона, сучасніка Шэкспіра, найболей верагодная, паколькі ў п'есе сустракаюцца характэрныя для яго рыфмы, звароты і нават арфаграфія. Акрамя таго, у камедыі скарыстана слова «ruttish» (юрлівы, поўны пажадлівасці), якое на момант напісання п'есы сустракалася толькі ў творах Мідлтона.

Тым не менш, у даследчыкаў ёсць здагадка, што сусветна вядомы аўтар мог працаваць разам з драматургам Джонам Флетчэрам. Магуайер упэўненая, што камедыю пісалі два чалавекі, што было надзвычай распаўсюджанай з'явай напачатку XVI стагоддзя, аднак з-за вядомасці Шэкспіра імёны яго суаўтараў замоўчваліся.

Томас Мідлтон (1580–1627) жыў у Лондане, з 1620 года быў афіцыйным храністам горада. Ён вядомы як аўтар п'ес «Жанчыны, сцеражыцеся жанчын» і «Таемная падмена». З-за таго, што Мідлтон маладзей Шэкспіра, ён выкарыстоўваў больш сучасную арфаграфію, што таксама знайшло адлюстраванне ва «Ўсё добра, што добра заканчваецца», напісанай паміж 1601 і 1608 гадамі. Упершыню камедыя была выдадзена ў 1623-м.

ВЯРТАННЕ «МАЛЕНЬКАГА ПРЫНЦА»

Французскія спецыялісты выявілі арыгінальны рукапіс казкі Антуана дэ Сэнт-Экзюперы «Маленькі прынц». Пра гэта напісала газета «Le Figaro».

Чарнавік знайшлі ў зборы прыватнага калекцыянера, які і не падазраваў, што з'яўляецца ўладальнікам такой каштоўнасці. Вызначыць рукапіс аўтарства Сэнт-Экзюперы дапамаглі супрацоўнікі аўкцыённага дома «Artcurial». Чарнавік «Маленькага прынца» ацанілі ў 40–50 тысяч еўра. Рукапіс прадалі «з малатка» 16 траўня.

Сэнт-Экзюперы неаднаразова перапісваў «Маленькага прынца». Канчатковы варыянт быў апублікаваны ў 1943 годзе. Знойдзены рукапіс, па ўсім, датуецца 1941-м годам і ўтрымлівае неапублікаваныя ўрыўкі з 17-й і 19-й частак твора.

У чарнавіку гаворка ідзе пра візіт Маленькага прынца на Зямлю — сёмую планету ў яго падарожжах. «Калі мы збяром усіх насельнікаў гэтай планеты побач: белых, жоўтых, чорных, дзяцей, старых, жанчын і мужчын, не мінуўшы нікога, усё чалавецтва змесціцца на Лонг-Айлендзе», — пісаў Сэнт-Экзюперы. Згадка выспы, на якой збольшага размешчаны Нью-Ёрк, па меркаванні экспертаў, даказвае, што менавіта там стваралася казка.

«Маленькі прынц» — самы папулярны твор Антуана дэ Сэнт-Экзюперы. У 1999 годзе французская газета «Le Monde» паставіла яго на чацвёртае месца ў спісе «100 кніг стагоддзя».

ПАЛІЦЫЯ І АРХІЎ КАФКІ

Ізраільская паліцыя звярнулася да Нацыянальнай бібліятэкі Ізраіля з просьбай аб дапамозе ў расследаванні справы па скрадзеных рукапісах Франца Кафкі. Як стала вядома газеце «Гаарец», праваахоўныя органы спрабуюць высветліць, адкуль былі выкрадзены рукапісы, выяўленыя ў сакавіку 2012 года, і ці сапраўды яны належаць пяру Кафкі.

Паліцыя мяркуе, што знойдзеныя дакументы маглі быць выкрадзены з дома Евы Хоффэ, адной з дачок Эстэр Хоффэ — сакратаркі Макса Брода, які, у сваю чаргу, быў сябрам і душапрыказчыкам Кафкі. Пасля смерці літаратара архіў Кафкі, які Брод адмовіўся знішчыць, перайшоў Эстэр. Яна часткова яго прадала ў Нямеччыну. Акрамя таго, Эстэр Хоффэ, як і яе дочкі, адмаўлялася ад публікацыі архіва, так што дакладна невядома, што менавіта там захоўвалася.

Частку архіва, змешчаную ў банках Цюрыха і Тэль-Авіва, «раздрукавалі» па рашэнні суда толькі ў 2010 годзе. Вядома, што некаторыя дакументы захоўваюцца і ў доме Евы — яна некалькі разоў заяўляла, што з-за памераў вакол архіва да яе спрабавалі пракрасціся рабаўнікі. У 2010 годзе Ева Хоффэ сказала, што сякія-такія дакументы (праўда, па словах яе адваката, не вельмі важныя) з яе кватэры ўсё-такі выкралі. Паводле заявы Хоффэ, злодзеі вынеслі кнігі, лісты і іншыя паперы. Тады ж паліцыя завяла крымінальную справу, пра ход якой нічога не было вядома.

Два гады назад Нацыянальная бібліятэка Ізраіля, якая выступае за захаванне культурных каштоўнасцяў на тэрыторыі краіны, запатрабавала перадаць ёй усе рукапісы, якія захоўваюцца ў Евы, каб пазбегнуць чарговага рабавання.

Паводле запавету Макса Брода, архіў павінен быць перададзены ў Нацыянальную бібліятэку, аднак сітуацыя ўскладняецца тым, што месца знаходжання запавета таксама невядомае. Мяркуецца, што дакумент таксама захоўваецца ў архіве ў сясцёр Хоффэ.

Цяпер супрацоўнікі бібліятэкі параўноўваюць выяўленыя рукапісы Кафкі з тымі, што захоўваюцца ў іх. Каментары паліцыі і адвакатаў Хоффэ атрымаць не ўдалося. Што менавіта знайшла паліцыя ў сакавіку 2012 года, таксама не паведамляецца…

МУЗЕЙ ПАМУКА

Лаўрэат Нобелеўскай прэміі па літаратуры Архан Памук адкрыў у Стамбуле Музей нявіннасці.

У музеі сабраныя рэчы, якія пісьменнік збіраў на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў, вялікую частку з іх ён набыў у антыкварных крамах Стамбула.

Адкрыць музей старадаўніх рэчаў, якія б распавядалі пра рэальнасць мінулага, пісьменнік задумаў больш 15 гадоў назад. Пасля гэтага ў Памука нарадзілася ідэя стварыць раман «Музей нявіннасці», на старонках якога б апісваліся гісторыі, навеяныя набытымі на барахолках і блышыных рынках рэчах.

Памук распавёў, што яго музей не вялічны — экспазіцыя прысвечана паўсядзённаму жыццю звычайных людзей з 1950 па 2000 гады. Раней пісьменнік прызнаваўся, што плануе ў музеі таксама выставіць свае карціны: у маладосці Памук хацеў стаць мастаком.

Музей планавалася адкрыць яшчэ ў 2008 годзе, аднак яго стварэнне ўвесь час адкладвалася. Апошнія гады Архан Памук, якога летась прызналі вінаватым у абразе турэцкага народа (пісьменнік у адным з інтэрв'ю заявіў, што ў Турцыі быў забіты мільён армян), жыве ў Гоа.

Над праектам музея Памук працаваў сумесна з групай архітэктараў, мастакоў і дызайнераў. Колькі сродкаў выдаткавана на рэалізацыю музея, невядома, але пісьменнік прызнаўся, што грошай, якія прысуджаюцца за Нобелеўскую прэмію (каля мільёна еўра), на музей не хапіла.

Старонка падрыхтавана паводле матэрыялаў «BBC News», «Le Figaro», «Гаарец», lenta.ru, «Reuters», novostiliteratury.ru, «Associated Press», prajdzisvet.org і openspace.ru

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА. Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91.
Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by